

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Історичний факультет

Історія в літературних образах

**Збірник історико-літературних творів студентів
історичного факультету Східноєвропейського
університету імені Лесі Українки**

Луцьк, 2013

УДК 821.161.2'06 (082)

ББК 84 (4 УКР) 6 я 43

I – 90

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 13 від 27 червня 2013 р).

Упорядник: Прокопчук Вікторія Євгенівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Рецензенти: Маланій Олена Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Кушпетюк Олена Іванівна – кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних наук та суспільних відносин Луцького інституту розвитку людини університету “Україна”.

Історія в літературних образах. Збірник історико-літературних творів студентів історичного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки /упорядник Вікторія Прокопчук/.–Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 237с.

Збірник історико-літературних творів, написаних студентами різних років випуску спеціальності “Історія” історичного факультету СХУ, може бути використаний на уроках історії у закладах освіти, а також для популяризації як історичних знань, так і студенської творчості у молодіжному середовищі.

УДК

ББК

© Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2013

Зміст

Розділ I. Всесвітня історія

1.	Кух Альона. Перікл і Аспазія.	7
2.	Чугай Олександр. Смерть Цезаря.	8
3.	Титус Роман. Легіон.	11
4.	Сидорчук Альона. Римський легіон.	13
5.	Водько Юлія. Пригода.	17
6.	Грисюк Ірина. День римського воїна.	19
7.	Слободська Олена. Казка.	23
8.	Євчук Алла. Ішов 1374 рік... ..	24
9.	Валігура Оксана. Одинь день із життя середньовічного лицаря.....	26
10.	Штанько Оксана. Образок із життя луцького міщанина XVI ст.....	30
11.	Журанська Ірина. Одна із подорожей середньовічного лицаря.	36
12.	Хоміч Дмитро. Сновидіння... ..	38
13.	Книш Сергій. Як усе могло би бути... ..	42
14.	Солодуха Алла. Останній день із життя Жанни д'Арк.	43
15.	Скопович Ірина. Відколи Христофор Колумб.	45
16.	Краля Катерина. Сила жінки.	47
17.	Мартинюк Тетяна. Битва двох епох.	49
18.	Самойло Олена. Варфоломійська ніч і доля однієї жінки.	51
19.	Кушнір Віра. Я в гаремі.	52
20.	Краля Катерина. Душа відьми з Червоної Руси.	54
21.	Савицька Ілона. Таємниця медальйона.	57
22.	Самчук Зоряна. Імператорське кохання.	62
23.	Бойко Володимир. Яношик.	65
24.	Шинкарук Юлія. Жив колись у Росії цар... ..	67
25.	Гут Ольга. Моя єдина Жозефіно... ..	69
26.	Мусій Ірина. Повернення до мрії.	71
27.	Завірюха Ірина. На Меморіалі Слави.	77

28. Боярчук Марія. І маленькі люди творять історію.	79
--	----

Розділ II. Історія України

29. Тарасюк Наталя. Колесо історії.	81
30. Ключук Юля. Історії “слабких” жінок.	91
31. Бовгиря Павло. Тесть Європи.	95
32. Здунюк Ірина. Легенда про заснування Кам’янця-Подільського.	97
33. Холодна Анастасія. Бідна Настуся... ..	98
34. Панчук Юлія. Оповідання про козаків.	100
35. Присяжнюк Марія. Подорож до Дикого поля.	102
36. Ковальчук Тарас. Хмельниччина.	103
37. Трофімук Тетяна. Богдан Хмельницький.	118
38. Омельковець Олександр. Біснுவатий.	119
39. Гудима Наталя. Битва під Берестечком.	162
40. Мочкін Сергій. Богдан Хмельницький – батько козацький.	166
41. Ярмушинська Лілія. Переяславська Рада 1654 року.	160
42. Бондарук Дмитро. Початок нового дня.	169
43. Пасік Анатолій. Морозенко.	182
44. Гречко Іванна. Героїчна доба Хмельниччини в історичних піснях і думах українського народу.	184
45. Ходаковська Тетяна. Мудрість Іванна Сірка.	187
46. Ненаткевич Тетяна. Мрійник Миколка.	189
47. Борисова Ольга. Перед битвою.	191
48. Кирилюк Вікторія. Подорож на Січ.	194
49. Мельник Олександр. Україна на переломі.	197
50. Гарбарук Альона. Вибір є завжди.	199
51. Гомонець Вікторія. Голодомор.	201
52. Яцечко Світлана. Дитячі спогади про війну.	204
53. Якимчук Богдан. Йому було лише сімнадцять.	206
54. Колядко Катерина. Аромат квітки, коли її топчуть... ..	209

55.	Бондар Лілія. Війна – провісниця зла і смутку.	215
56.	Галушук Олена. Страшний сон.	216
57.	Стасюк Тетяна. Подорож у минуле.	218
58.	Жук Оксана. Зі спогадів ветерана.	222
59.	Зек Богдан. Тризуб.	225
60.	Мурашевич Катерина. Накотились спогади.	227
61.	Середа Ірина. Україно моя.	231

Вступне слово

Історична наука характеризується різноманітністю інтерпретацій історичних подій та видатних особистостей. Сучасна молодь має змогу з різних джерел ознайомитись з минулим та зробити власні висновки. Разом з тим, досліджуючи історію України та всього світу, майбутні історики можуть проявити не тільки наукові здібності, а й літературний талант.

У світовій та українській літературі є достатньо художніх творів, в яких постають історичні постаті та описуються давні події. Ці твори належать письменникам, які художньо опрацювали обрану історичну тему, пропустили її через себе. Художній твір відрізняється від історичного документу наявністю певного вимислу.

Шановні читачи, Вашій увазі представлені історико-літературні твори написані студентами спеціальності «Історія» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Збірник творів «Історія в літературних образах» упорядковувалася не один рік. Теми та жанри студенти обирали за власним бажанням, тому маємо можливість ознайомитися як з віршами, так із прозою. Студенські твори відображають різні історичні події так, як уявлять собі їх автори.

З повагою, Вікторія Прокопчук.

Перікл і Аспазія

Античність – одна з найяскравіших сторінок історії. Важко перебільшити неперевершений вклад стародавніх греків у розвиток європейської та світової культури. Високий рівень, створені шедеври, глибина й різноманітність проявів, плодотворність ідей виділяють грецьку культуру як феномен серед багатьох інших національних культурних систем.

Та наша оповідь стосується не самої культури греків, а однієї з найвидатніших, найяскравіших особистостей грецької історії – Перікла. Спробуємо подивитися на постать цього видатного діяча через призму його особистого життя.

Грекам їх жінок не вистачало: вони були нецікавими. Греки самі позбавляли їх будь-якої ініціативи та привабливості, забирали заміж у 15 років, видаючи за тридцятилітніх. Перед одруженням дівчата приносили в жертву богині свою ляльку, тобто дитинство закінчилось. А одружених поміщали в Шнекеї – це те ж саме, що й гарем, лише по-грецьки: не вийти, словом ні з ким не перемовитись, народжуй собі та й сиди тихо. Напрошується питання, і як жінка, таким чином проводячи час, могла зацікавити чоловіка? Так, були гетери – по-грецьки “подруги”. Веселі, освічені, дотепні, словом, як японські гейші. Їм потрібно було сподобатись, і вони дозволяли собі подобатись, звісно ж, не безкоштовно.

Дружина Перікла, великого правителя Афін, нічим особливим не відрізнялась, народила йому двох синів і сиділа дома тихо-тихо... А Аспазія якраз приїхала в Грецію з Мілета, ніби засновувати школу риторики. Що це була за риторика, самі розумієте ... Перікл, як законодавець Афін, зовсім не забороняв цей сервіс – він пам’ятав слова великого законодавця Солона про те, що гетери потрібні для того, щоб афіняни не почали від неробства жінок один в одного відбивати. Більше того, захотів сам поцікавитись, чи

задоволені клієнти. І вони були в захопленні! Але найстрашніше не це ...
Познайомився з гетерою і живи собі щасливо, навіщо родині стрятуати? А
Перікл вирішив зробити те, чого жоден грек не робив! По-перше,
розлучитись – ну, це було легко, чоловіки в греків були – все, а жінка – ніщо,
отож розлучився без проблем. А по-друге, одружився на Аспазії – а це вже
був суцільний жах! І навіть не в тому справа, що гетера. У греків це була
нормальна робота, не гірша від інших. Аспазія ж не афінянка, вона із Мілета,
а домовленості між Мілетом і Афінами нема, одружитись в принципі
неможливо: вважалося не зовсім законним. Більше того, сам Перікл наполіг
на прийнятті закону, щоб афінським громадянином міг бути лише син
афінянина й афінянки, хотів народу вгодити, тому що всім повноправним
громадянам місто видавало утримання: менше громадян – більше отримає
кожний. Отож їхні діти, за афінським законом, – зовсім ніхто і громадянами
не вважаються. Нічого не допомогло, одружився, – любов зла, що у Європі,
що в Азії – полюбив і Аспазію. А полюбив він її так, що першим почав
дружину перед тим, як піти з дому, цілувати, і це так здивувало афінян, що
навіть в історію потрапило.

Чим це все закінчилось? Довго розповідати, але зрозуміло одне –
любив він її безмежно...

Олександр Чугай

Смерть Цезаря

Він був середнього зросту, трохи лисуватий від старості, мав прямий
ніс, який гармонійно поєднувався з худорлявим обличчям. Очі були
мигдалевого кольору, а від втоми й старості глибоко позападали в середину.
Останнім часом він довго засиджувався ночами, не через постійні гульбища,
а через державні справи. Вони хвилювали його найбільше...

Хвороба почала прогресувати, і роки, які йому залишалося прожити,
© Чугай О., 2013
були злічені. Знаючи це, він ретельно шукав свого наступника, який зможе
продовжити його справу, і буде одним з його родичів.

Лампа почала догоряти, йти по іншу не хотілось, а будити прислугу тим більше. Очі несамовито пекли і благали про відпочинок. Юлій склав усі папери і, загасивши лампу, пішов до ліжка. Починало світати, була вже година четверта ночі, коли він ліг відпочити. Але спати чомусь не хотілося, ще й розболілася голова. Це теж стало звичним останнім часом. Юлій довго крутився і не міг заснути. У пам'яті впливали різні епізоди з життя, і хороші, і погані. Проте найболючішим була зрада найкращого друга і його смерть...

Було вже десь за дев'яту, коли Юлій прокинувся. Кімнату заливало сонячне світло, а на вулиці гомоніли люди. Він встав і, одягнувши білу туніку, вийшов із кімнати. Прислуга вже чекала його й приготувала сніданок, проте Цезар не з'їв нічого, йому не хотілося – ще одна погана звичка часів походу в Галію. Були березневі іди, засідання сенату мало вже розпочатися, проте Цезар на нього йти не хотів. Але не пройшло і п'яти хвилин, як з'явився Марк Брут і сказав, що сенат чекає його. Юлій вже майже вийшов, коли прийшла його мати й почала вмовляти не йти через сон, який їй приснився.

– Я бачила тебе в калюжі крові. Не йди, прошу тебе. Невже засідання не можна перенести на інший день? – сказала вона.

– Цезар, – втрутився Брут, – дозволь дати тобі пораду, як твій друг.

Ти сам скликав сенат, і буде нерозумно на нього не прийти.

– Ти маєш рацію, Бруте, – і обернувшись до матері, сказав:– Не можна довіряти різним снам. Не хвилюйся, я прийду після засідання до тебе.

І, повернувшись, пішов.

Площа перед сенатом була однією з найкрасивіших. Тут красувалися скульптури відомих senatorів і полководців. Була тут і нещодавно відкрита статуя Клеопатри – дружини Цезаря. Юлій ішов через площу, і з кожним кроком тривога в його тілі наростала. Як не намагався він її придушити, передчуття нещастя не минало.

Зал сенату був прекрасним: мармурова підлога, майстерної роботи лави, на яких сиділи сенатори, бюсти полководців, які прославилися своїми подвигами в ім'я Риму. Усе видавалося не таким, як завжди, усе було чужим. Цезар пройшов через увесь зал і сів у крісло.

– На сьогодні назначені вибори квестора, обговорення двох законів і прохання, – сказав один сенатор, а потім, повернувшись до Цезаря, запитав: З чого розпочнемо?

– З виборів, – відповів той.

– Але Марк Октавій, претендент, ще не прийшов, – заперечив один з присутніх сенаторів.

– Тоді розпочнемо з прохань сенату. Підійдіть, – сказав Цезар.

Напруга в сенаті почала зростати. Ті, хто мав просити, встали й, підійшовши, почали просити. Ураз один із них вихопив ніж і вдарив Цезаря. Це був знак для інших, які діставши ножі, почали наносити рани також. Цезар почав відбиватися, але що він міг один проти десяти. Удар ішов за ударом, у спину, у плечі, у груди. Цезар бачив, як перелякані сенатори кинулися втікати. Хтось щось кричав, і лишень Марк Брут стояв і дивився. Ураз сенатори, котрі напали на Цезаря, відступили й побігли геть із зали. Юлій стояв один напроти Брута. Тіло його пекло від ран, він відчував, як кров повільна витікає з них, як сили залишають його. Ще мить і Брут підійшов та завдав останнього, смертельного удару.

– І ти, Бруте, проти мене! – сказав він жалісно, дивлячись йому у вічі. Брут відштовхнув його й побіг геть із залу. Юлій Цезар залишився сам. Він упав на підлогу, сили залишали його. Почулися чийсь кроки, він розплющив очі і побачив свою заплакану матір. Цезар усміхнувся, хотів ще щось сказати, але сил вже не було. Дихання ставало коротшим, очі самі заплющились. Муки були недовгими...

У залі стало порожньо й лише ридання матері відлунювалося в усіх її куточках. Цезар лежав на її руках, перед статуєю Помпея Великого.

Він був мертвим.

Роман Титус

Легіон

Літнє сонце піднялось високо. Марк зняв тяжкий шолом і витер спітніле чоло. Хвала богам, що в Германії не так спекотно, як в Іудеї, з якої Марк нещодавно прибув.

Повз нього, розтягнувшись на декілька стадіїв, важко ступали воїни його легіону, стиха проклинаючи все на світі. Адже, як і двісті років тому, всі свої речі легіонер ніс сам. А це, крім списа-пілума, меча, щита, панцира з шоломом, ще й лопата, посуд, плащ і запас харчів на три дні.

Марк усього сьомий день був на посаді легата, тобто командира легіону. І чотири з них, його V Непереможний легіон йшов на північ у пошуках германців, що посміли вторгнутися в межі Римської імперії. Марк хвилювався, адже легіон вважався одним із найкращих, а сім днів зовсім недостатньо, щоб новому легату до нього звикнути. А невдовзі бій...

У Легіоні було 10 когорт. Перша когорта складалася з 5 центурій, по 160 воїнів в кожній, а решта – із 6 центурій – по 80 чоловік у кожній. При легіоні було і 120 вершників, які в даний момент вели розвідку. Несподівано Марк почув стукіт копит і побачив розвідника, котрий швидко наближався до нього.

– Германці, германці! – кричав розвідник.

– Де? Скільки? – обірвав його на півслові Марк.

– На північному сході звідси. Наближаються сюди. І їх дуже багато, – сказав розвідник.

Оглянувши навколишню місцевість, Марк указав на пагорб, що

© Титус Р., 2013

панував над долиною, у якій розташовувався його легіон.

– На пагорб, швидше! Зайняти оборону! — прокричав Марк.

Трибуни та офіцери повторили наказ. Воїнів навіть не довелося підганяти кийками, так швидко вони рушили на пагорб.

– Швидше, швидше, собаки вагітні! Ви, що хочете жити вічно в царстві Аїда?! – кричав один із центуріонів на своїх підлеглих. Приблизно те ж саме кричали й інші офіцери. Але все ж таки легіон – це не стадо варварів, тому

невдовзі вишикуваний у три лінії легіон, зімкнувши щити, стояв на пагорбі й очікував наближення германців. Вони не забарилися. Із несамовитим, звіриним гарчанням та криками, кинулися на штурм пагорба, де їх зустріли хмари стріл та каміння римлян. З величезними втратами варвари відступили. До германців підійшла кавалерія і вони зі ще сильнішими криками кинулися на легіон. Цього разу їх не зупинили стріли і каміння. Варвари все ближче підходили до римлян. Марк наказав двом першим лініям, що склалися з 20 центурій кожна, кинути пілума. Відмінністю пілума від звичайних списів було те, що попадаючи в щит, пілум згинався і ворогу доводилося викидати щита, стаючи беззахисним. Але, германці знехтували втратами і, немов дикі звірі, зіткнулися з римлянами. Мечі вдарилися об мечі, списи ламалися об щити. Та варвари, не зважаючи на їхню відвагу, поступалися римлянам у рукопашному бою. Вони високо підіймали свої мечі, сокири, кії, але з несамовитою люттю їх опустити на римські щити, варвари не встигали тому, що легіонери в цей час кололи їх своїми короткими мечами – гладтусами. Здавалося, бій триває вже цілу вічність, а варвари все наступали на пагорб, не зважаючи на багатьох вбитих одноплемінників. Під Марком, що боровся в перших рядах вже вбили другого коня. Здавалося, що римляни просто впадуть від втоми, хоча, що регулярно першу лінію замінювала друга, а другу – третя. Перша ж в цей час відпочивала в тилу. Та ось натиск германців ослаб і незабаром вони почали відходити. Марк не міг, не мав права втратити такий момент і він кинув в контратаку свій резерв – 1-шу когорту, 800 найкращих легіонерів, які ще не брали участі в битві. Контратака першої когорти виявилася для германців фатальною. Легіонери першої когорти кинулися переслідувати ворога, безжально його рубаючи, ніхто навіть не збирався брати германців в полон, щоб перетворити на рабів. Всі хотіли помсти за смерть своїх товаришів – легіонерів, адже, легіон – це велика сім'я, де всі брати, брати по зброї. І Марк, щойно призначений легат, став завдяки цій перемозі справжнім Батьком легіону, легіонери його прийняли до себе в сім'ю. Бо ж, якщо його полюбила Фортуна – богиня удачі та щастя, то хіба ж

він не став частиною однієї великої, нерозривної сім'ї – ім'я якої легіон. “Viktorija!”, “Перемога!” кричали легіонери V легіону, а 120 римських кавалеристів довершили розгром варварів, ввірвавшись в їх табір, і захопили багато трофеїв.

V легіон ще раз підтвердив, що недарма носить назву “Непереможений” навіть на чолі з новим, зовсім молодим легатом.

Альона Сидорчук

Римський легіон

Величний Стародавній Рим...

Це полісної Греції побратим

І могутня антична держава

Майже з всіма елементами права.

Римська державність побудована

За армійським принципом, де регламентовані

Усі сфери життя римських громадян.

І це не був чийсь фантастичний план.

Ментальність визначала це передусім,

Тож солдати й офіцери були для Риму всім:

Це чиновники, інженери й будівельники,

Зовнішньополітична збройна сила і тюремники.

© Сидорчук А., 2013

Армія, адміністрація, держава – як би єдине ціле.

І усе ж було поєднано ще й як уміло!

Та що й казати – просто унікально!

Отож, легіон – це основна військова одиниця,

Що складалася з кількох тисяч піхотинців,

Сотень вершників та легко озброєних солдат,

Які не входили в основний стройовий склад.

Легіон ділився на маніпули й центурії
По латині жмені, сотні й десятки ще – декурії.
До легкої піхоти належали велити,
Які завжди ішли за всіх попереду,
Але як бій вони невдало зав'язали
То в тил і фланги легіону відступали.
Перша лінія в порядку – це гастати,
Що вміли списом атаку відбивати.
Далі принципи і тріарії ішли,
Котрі теж важко озброєні були.
Легіон рушав у бій трьома лініями,
Які були між собою трохи розділеними.
З часом третя лінія резервом стає
І дуже часто долю битви вирішує.
Та як вступали у бій вони у невдалий момент,
То армія могла бути розбита ущент.
І тому у II ст. до н. е. Гай Марій
Когортою замінив військовий стрій.
І були вже тоді усякі військові чини
По-різному колись називалися вони.
У царський час у армії командувачем цар був.
За часів республіки консул цю посаду вже здобув.
На чолі легіону у республіці трибун стояв,
А в період імперії легат це місце вже зайняв.
Префект табору іще зазвичай призначався -
Так третій за старшинством пост називався.
Центуріони їм підпорядковувались,
Яких п'ятдесят дев'ять нараховувалось.
Прімпіл, найвищий серед центуріонів,
Він був один такий у всьому легіоні.

А ще як у кожній армії скрізь і завжди
Виділялися прапороносці, сурмачі та скарбники,
І квестор, відповідальний за фураж,
Рахівник і переписувачів цілий штат аж.
Така в армії була складна система...
І щоб діяло усе це безпроблемно,
Проводили навчання для бійців,
Де дисципліна була на першому місці,
А далі вчилися військовій тактиці,
І все це втілювалося на практиці.
За успіхи нагороджували залюбки.
І серед нагород: медалі, тріумфи й вінки.
Під час походу римляни табір будували.
Місце на південному схилі пагорба вибирали.
Табір обносили з усіх боків частоколом,
Валом заввишки шість метрів і глибоким ровом.
Усередині жертівники, трибуна й намети.
Ширина кількох вулиць – більше десяти метрів.
У кінці них – ворота і башти високі,
Що забезпечувало римлянам спокій.
Іноді армія лишалась там на усю зиму,
Й замість намету був барак або ж будинок.
Варто й озброєння увагою не обійти.
Це різні мечі, пілуми й захисні щити,
А ще дротики й пращі усілякі
Бо ж римляни – це воїни завзяті.
Щодо рис ментальності римлян,
То їх і дух у війську визначав,
Адже легіон і табір виглядають для нас
Як відображення і подоба *civitas*.

Тож можна впевнено сказати,
Що тоді легше битву вигравати,
Де один за всіх і всі за одного,
Де організація чітка й дисципліна строга.
Мораль цієї “казочки” проста,
Й вважаєм ми, що істина одна:
Не слід видумувать велосипед
Й дивитися завжди лише вперед.
А треба й у минуле оглядатись
Та досвіду якогось набиратись.
Не повторювати чужі помилки,
На прикладах історії учитись залюбки.
Тож набираймося усі мудрості
Починаючи ще з юності.
Учимося, слухаймо, читаймо
І про історію не забуваймо!

P.S. Закінчуючи вже писати,
Хочу читачам усім сказати...
Не судіть мене ви строго:
Це була всього лиш спроба
Історію подати неординарно
У незвичному для цього жанрі
І зацікавити всіх темою
З історії Стародавнього Риму.

Юлія Водько

Пригода

Ця дивна історія сталася з малим Петриком саме тоді, коли на уроці історії він з однокласником Миколкою глузував зі старогрецьких богів. Коли вчителька розповідала про гору Олімп та богів, Петрик почав сміятися, бо картинка в книжці його розвеселила. На картинці був зображений Зевс із блискавкою в руці. Петрик штурхонував Миколку під бік і вони почали реготати разом. Учителька помітила й суворо поглянувши на них, сказала: “Досить сміятися, бо Зевс розсердиться!” Але хлопців це лише розвеселило. Подальший день пройшов без пригод, а от ввечері...

Петрик лише хотів повторити домашнє завдання з історії, коли Зевс із картинки йому підморгнув. Петрик від здивування і сам здивовано кліпнув. Краще придивившись до картинки, він побачив, що Зевс усміхається і запрошує до себе. І от Петрик, не подумавши, доторкнувся до картинки. І тут як закрутилося, як завертілося... У Петрика земля кудись з-під ніг попливла, він відчув, що кудись летить.

Політ був довгим – хвилин двадцять. І от він уже стоїть на землі, а навкруги якась гориста місцевість і блакитне небо в хмарах. Десь удалині виднівся величезний білий будинок, а з іншого боку було видно широкі луки й сади. А напроти стояв величний чоловік у білому хітоні, із сивою бородою та блискавицею в руці. Чоловік посміхнувся і сказав:

- Привіт! Я Зевс – громовержець, верховний бог на Олімпі.
- На Олімпі? – Петрик так здивувався, що аж відкрив рот.
- Так, на Олімпі. І я той самий бог, у якого ти не вірив і з якого сміявся.
- Ой, я... Вибачте, я не хотів вас розсердити. А ми і справді на Олімпі?

© Водько Ю., 2013

І тут є усі інші боги?

- Звичайно є! Який же Олімп без богів? Тут усі мої родичі.
- Ой, невже я потрапив на Олімп! Вибачте, Зевсе, а можете мені все тут показати? Я ж ніколи не думав, що сюди потраплю. Коли я розповім своїм друзям, вони помруть від заздрощів.

– Ну, мабуть, я можу тобі тут усе показати. У нас дуже рідко бувають гості. Добре, ходімо, я почну розповідати.

Вони рушили. Невдовзі почулися звуки музики й веселий сміх. І через хвилину побачили танцівників. Вони були у білих хітонах. Зевс посміхнувся, і сказав, що зараз вони бачать звичайний бенкет. Вони рушили знайомитися з усіма. Спочатку Зевс познайомив Петрика з Герою і розповів, що вона є покровителькою шлюбу та подружньої любові, охоронницею сімейних підвалин, помічницею вагітних. Вона чинно привіталася і посміхнулася. Це була висока жінка з гордою поставою. І тут увагу Петрика притягнули люди, які весело грали в м'яч. Це були троє жінок та троє чоловіків. Вони сміялися і намагалися щосили забрати м'яч один в одного. Петрик запитально глянув на Зевса, але той лише посміхнувся.

– Це мої діти: Аполлон – покровитель мистецтв та освіти; Діоніс – бог виноградарства й виноробства та Гермес – бог вогню та ковальства. А з дівчат тут є Артеміда – богиня рослинності, Афродіта – богиня кохання та Афіна – богиня мудрості. Вони завжди між собою змагаються.

– А це що за двоє чоловіків? Чому вони сваряться? Ой, починають битися!

– А, це нічого. Це мої брати: Аїд – бог царства мертвих та Посейдон – бог моря. Як завжди з'ясовують, хто сильніший.

Раптом повз них пробіг прудкий юнак, за яким пробіг чоловік із мечем. Петрик навіть злякався, побачивши їх.

– А хто це? Чому він за ним женеться?

– Це Арей – бог війни та мій Гермес – посланець богів. Мабуть знову чимось допік Арею і той вирішив його побити. Але ти ж знаєш, що боги безсмертні, тому можеш не боятися.

Петрик зітхнув полегшено, аж раптом побачив жінку, яка самотньо сиділа на камені біля води.

– Хто вона? Чому вона така сумна?

– Це Деметра, моя сестра. Вона є богинею родючості та землеробства. Вона сумує за Перидоною, яка зараз з Аїдом.

– А-а, мені її жаль. Ой, ми вже тут так довго. Мабуть батьки вже непокояться. Як же мені повернутися додому?

– Не турбуйся. Просто закрий очі й порахуй до трьох, я ж все-таки бог.

– Дякую Зевсе. Мені у вас дуже сподобалося. До побачення.

Петрик заплющив очі й порахував до трьох, розплющив їх у себе в кімнаті. На годиннику був той же час, коли він відкрив книжку. Петрик заплющив очі й усміхнувся. Сьогодні він засинав з думкою, що з богів сміятися не можна!

Ірина Грисюк

День римського воїна

Це був один із тих років, коли Цезар, підкоривши знову Галію, розквартирував там легіони на зимові квартири. А сам переправився вдруге у Британію для кращого ознайомлення з нею.

Я – Марк Квінтіліан, легіонер IV легіону римської армії, на службі вже четвертий рік. Зараз мій легіон перебуває під командуванням легата Цицерона.

Марк прокинувся рано. Загалом це вже ввійшло у звичку. За чотири роки служби доводилося переносити різне. Бували дні, коли взагалі не лягали спати, навіть не давали відпочинку – все це було спричинене війною. Але

© Грисюк І., 2013

зараз все налагодилось і часу вільного багато. Він вийшов із бараків, які за гальським звичаєм збудовані в зимовому таборі. Це були довгі дерев'яні будинки із солом'яною стріхою, сам же табір був великим. Рівні вулички перехрещувалися між собою, тож можна було легко вийти до будинку легата Цицерона. Кожна когорта займала певну частину в таборі. Були в таборі й допоміжні війська, які набиралися з певних місцевостей Галії. Табір мав четверо воріт: *porta praetoria* (передні ворота) були обернені до ворога, проти них були *porta decumana* (задні ворота); бокові ворота називались *porta*

principales dextra i sinistra, праві й ліві ворота. Усі ворота охоронялися чотирма когортами, проте на ніч, коли ворог був близько, їх охороняли більш численні загони.

Ранок був теплим. Сонце лише почало сходити. Воно повільно піднімалося, освічуючи верхівки бараків. Вийшовши на вулицю, Марк почав робити розминку, яка теж увійшла у звичку. Зброю складали в бараках, тож її можна було легко взяти в разі нападу ворогів. Він був одягнений у шерстяну туніку, поверх якої надягався шкіряний панцир, оббитий металевими пластинами. Проте час не був військовий і панцир лежав в середині барака.

Почувся звук труби, який означав, що воїни йдуть за провіантом. Щоранку декілька когорт виходило, щоб набрати їжі для воїнів і коней, а також дерев для будівельних робіт. Розім'явшись, Марк пішов до вогнища, де сиділо декілька воїнів із його когорти. Вони привітали один одного й почали розпитувати, як кому спалось, чи чути щось від інших легіонів, а також від наших союзників, у країні яких ми були.

Сонце почало свій повільний хід по небу. Воно підіймалося вище й вище. Вогонь поступово згасав, і ніхто не підкидав хмизу, бо в цьому не було потреби. Посидівши, деякий час біля вогню, Марк встав і пішов у барак, щоб узяти зброю. Не встиг він увійти в середину, як почувся ще один звук труби. Вартові почали кричати й показувати в бік лісу. Марк не міг зрозуміти, що діється, бо був досить далеко від воріт. Проте через декілька секунд усе стало зрозумілим. Почулися крики: “Напад, напад на табір. До зброї, швидше. За Цезаря!” Марк почав швидко надягати панцир. Ті воїни, які спали, не могли зрозуміти, що трапилось. Декілька секунд вони сиділи, дивлячися здивовано на Марка, а потім посхоплювалися і почали одягатись. У таборі лунали крики, брязкіт зброї, звук труби. Вони вискочили з бараку й помчали до найближчих воріт. Ніхто не думав про шикування, пошук своєї когорти, всі займали місце будь-де на валу.

Наш легат верхи на коні мчав до воріт, за ним загін кінноти, за ними бігла когорта. Найближчими виявилися головні ворота, тому воїни в повному озброєнні побігли до них. Марк та легіонери побігли направо й стали поряд

на вільному місці. Ворог наближався. Це була кіннота. А за ними не відставала піхота. До воріт залишалось метрів зі сто. “Кидай!” – гукнув центуріон. Зправа і зліва полетіли списи. “Мечі”, – почувся той самий голос, і легіонери вийняли мечі.

Наші списи попали в ціль. Багато ворожої кінноти попадало. Людські крики, іржання поранених коней, крики легіонерів, які підбадьорювали один одного, все це змішалось.

“Зімкнути щити! – кричав центуріон, – зімкнути щити й стояти на смерть. За Цезаря!”

Ми билися мужньо. Це був обов’язок, нас цьому навчали. Щоб вижити, ми мусили перемагати, мусили вбивати, мусили... У нас було декілька переваг над ворогами. По-перше: це панцир, оскільки він був оббитий металевими пластинами, що давало змогу витримати не сильні удари ворога. По-друге: це щити, які були більше метра заввишки і до метра завширшки. Це давало змогу добре закриватися від ударів ворога. По-третє: це шоломи, котрі захищали голову. Якщо удар йшов по голові, то шолом його пом’якшував. Хоча все залежало від сили удару. Навіть добрий шолом при сильному ударі давав мало шансів вижити. По-четверте, це дисципліна і рівний стрій. Наші вороги напали на нас нерівномірно, що зменшило їхні шанси. Вони не мали й панцирів, не мали шоломів, а щити були в них дерев’яними й невеличкими. Лише поодинокі воїни мали повне спорядження, яке вони познімали з убитих.

Час спливав швидко і сили також. Наші вороги, побачивши це, почали тіснити нас. Не вистачало в нас і воїнів. Ми вже були на вершині валу. Ще крок назад чи натиск ворогів, ми попадали б у рів. Почувся знову звук труби. Потім тупіт копит і справа від нас легат разом зі своїм загоном кінноти мчався на ворога. Ті, побачивши це, почали швидко відступати. Легіонери кинулися за ними й перебили їх багато.

“Стояти, стояти, – кричав центуріон, не даючи захопитися переслідуванням і потрапити в пастку, – назад до табору, швидко!” Легіонери зупинилися і, розвернувшись, побігли до табору. Бій припинився, вороги

відступили, а ми повернулись у табір. Наші руки, щити, панцирі були в крові. Сонце наближалось до обрію.

Повернувшись до табору, Марк застав жахливу картину. На землі лежали поранені, а подекуди й мертві легіонери. Посеред них був і один із центуріонів. Ворожа кіннота ввійшла через задні ворота, які слабо охоронялися, і вчинила різню. Проте вони не розраховали одного: – Наша кіннота ще не лишила табір, а, побачивши ворогів, атакувала й змусила тікати через ті самі ворота, у які вони вдерлися.

Окрім одного вбитого центуріона, ще два були поранені. Усього втрати складали п'ятдесят легіонерів убитими, двадцять важкопоранених і тридцять легко поранені.

Легат і центуріони, які вижили, пішли, щоб обговорити наші подальші дії. Раптом почувся знову звук труби, і всі схопилися за зброю й побігли до воріт. Це був сигнал до повернення когорт, які ходили за провіантом і матеріалами. Вони відійшли далеко й були відрізані ворожою кіннотою, проте зуміли дати гідну відсіч.

Сонце вже почало заходити за обрій. У таборі панувала тривожна атмосфера. Мертвих воїнів наказано винести через задні ворота й поховати. Вороги думали, що неочікуваною атакою зуміють захопити зненацька. Однак прорахувалися. Цицерон написав Цезарю лист і відправив його. Потім центуріони наказали охороняти ворота. Інші, не зайняті в охороні легіонери, будували укріплення. У таборі почувся стукіт сокир. Легіонери працювали цілу ніч, змінюючи один одного. На ранок навколо табору були побудовані міцніші укріплення, що дало змогу протриматися деякий час. Так минув один день римського воїна.

Олена Слободська

Казка

У IX ст. племена вікінгів напали на Англію. Настали неспокійні часи. Крилами драконів вікінги прикрашали свої військові кораблі, шоломи.

Жорстокі й немилосердні, вони не задовольнялись даниною, а грабували й безжалюбно вбивали людей, спалювали будинки й церкви.

Хоробрий король Альфред підняв своє військо проти вікінгів на суші й на морі. Перші бої принесли йому перемогу, але згодом вороги зламали протистояння англійське й розбили королівське військо. Сам король мусив втекти із замку, і, перевдягнувшись бродягою, мусив ховатись у лісі. Ватажок вікінгів за голову короля обіцяв велику винагороду. Тому Альфред не наважувався з'являтися на людях.

Один із тих, кому король міг довіряти, був пастух Ульофрик, який запропонував королеві переховуватися в його будинку. Знаючи про поганий характер своєї дружини, пастух вирішив не розповідати їй, хто його гість.

Король Альфред був дуже засмучений. Він цілими днями сидів на одному місці, занурений у роздуми. Його гнітила думка, що він на виконує свого королівського обов'язку – потрібно рятувати королівство, потрібно збирати нове військо, а не висиджуватися тут, на печі!

Жінка пастуха не могла зрозуміти дивного гостя. На вигляд він був благодатного походження, не із селян, але у відповідь на всі питання чомусь

© Слободська О., 2013

мовчав. Її образило, що у відповідь на їхню гостинність, він не намагається віддячити будь-якою роботою. “Розсівся тут як король, – сердилась вона. – І як лише чоловік терпить у домі такого ледаря?”

Вона вирішила виправити ситуацію, і, дочекавшись коли чоловік піде пасти отару, господиня підійшла до Альфреда й сказала: “Послухай-но! В нашому домі ніхто не сидів, склавши руки! Здається, з тебе користі мало, але ти б міг хоча б подивитися за хлібом у печі, доки я піду по воду до криниці.”

Альфред погодився і сів біля печі. Спочатку він уважно спостерігав за хлібом, проте згодом відволікся. Полум'я нагадало йому про вогонь, який знищував замки й будинки в його королівстві: “Бідний мій народ. Як би я міг зібрати військо! Де мої полководці??”

А тим часом хліб почав підгоряти. Коли господиня повернулась і побачила хліб, що все-таки підгорів, вона закричала:

– Ледарю, що ти накоїв? На тебе зовсім на можна покластися.

– Мовчи, жінко! – це прийшов Ульфрик.

– Тримай язика за зубами! Кого ти ображаєш? Невже ти не впізнала в нашому гості свого короля?

Ми не знаємо, чим закінчилась ця історія, але відомо, що король Альфред був добрим і співчутливим чоловіком. Історія говорить також, що він все-таки зібрав військо й переміг загарбників, за що був відомий у народі як Альфред Великий. Він повернувся у свій замок і знову почав привити королівством. Народ його любив і поважав. А відданого пастуха король нагородив величезним багатством.

Алла Євчук

Ішов 1374 рік...

Ішов 1374 рік. Московський князь Дмитрій Іванович прогулявся по лісі зі своєю коханою Ольгою Михайлівною, донькою тверського князя. Вони

© Євчук А., 2013

милувалися золотавим листям на деревах, багряною доріжкою під ногами, вони милувались один одним... Розмови між люблячими серцями могли тривати довго, та день добігав кінця, Ольга поспішала повернутися в місто, поки ніхто не помітив її тривалої відсутності. Попрощавшись, Дмитрій також поїхав додому. Так відбулась ще одна їхня таємна зустріч.

Як би хотілося Дмитрієві, щоб князь Тверський Михайло, батько Ольги, дав згоду на їхній шлюб. Проте розумів, що поки дозвіл хана на володіння Володимирським князівством у нього, Тверський князь нізащо на це не погодиться.

Тому з настанням весни 1375 р. князь Дмитрій організовує похід на Твер. Михайло мусив помиритися і визнати зверхність Московського князя.

Але ставить перед Дмитрієм умову, якщо він хоче одружитися з його дочкою, то повинен знищити Золоту Орду й визволити Руські землі з-під іноземного іґа.

Звичайно, Москва в той час ставала національним центром всієї країни, а Московське князівство і його князь, були єдиною силою, яка могла об'єднати Русь, організувати народ на боротьбу за незалежність.

В Орді наприкінці 70-х рр. XIV ст. Мамаю вдалося досягти деякої консолідації сил феодалів. 1377 р. військо Мамаю вчинило напад на Нижній Новгород. 1378 р. Мамай послав війська на р. Волгу, де вони були розбиті Дмитрієм Івановичем.

Обидві сторони готувалися до рішучого поєдинку. Чисельність військ орди становила 250 тис. Улітку 1380 р. Мамай вирушив на Москву.

На заклик Дмитрія виступили ратні сили більшої частини руських земель. Наприкінці серпня 1380 р. в Коломні відбувався огляд руської рати, чисельність якої більше становила близько 150 тис. чол., більшість з яких селяни й городяни. З Коломни військо поспішило назустріч Мамаю, щоб випередити з'єднання сил Орди й Литви. 7 вересня підійшло до Дону, переправившись через Дон, де впадає річка Непрядва.

Руське військо розташувалося на Куликовому полі, яке було покрите ярмами та річками, і тому незручно для ординської піхоти. Тим часом до Куликового поля підійшло військо Мамаю. Вранці 8 березня 1380 р. розгорнувся запеклий бій. Полчища Орди були розгромлені, Мамай утік.

Після битви Тверський князь дав згоду на шлюб своєї доньки з Дмитрієм. Так, Московський князь породичався з Тверським, і відтоді за Москвою закріпилося значення центру об'єднаних руських земель.

Оксана Валігура

Один день із життя середньовічного лицаря

Цей герб я успадкував від свого батька, а йому він дістався від короля за військові успіхи. Адже листочки лавра символізують перемогу, меч – уміння, майстерність і сміливість у бою. Звичайно, я пишаюсь своїм гербом, адже не кожному лицареві вдавалося заслужити герб від короля.

Перш ніж розпочати свою розповідь, я хочу написати, власне, кілька слів про лицарів. Отож, європейське лицарство – це спільнота воїнів, яка об'єднувала всі верстви феодалів: від герцога до простого лицаря. Усі вони належали до тих, чийм основним заняттям було воювати. Це дещо стирало майнову нерівність, але поділ на вище й нижче лицарство завжди існував.

У XII – XIV ст. склалися своєрідні норми поведінки – “правила честі”, – яких мав дотримуватись воїн, що називав себе лицарем. Цей кодекс честі закликав бути хоробрим воїном, вірно служити сеньйорові, захищати слабких та скривджених, боротися за християнську віру. Лицар-сеньйор був зобов'язаний піклуватися про свого васала і щедро його обдаровувати. Справжній лицар не міг вчинити підло, підступно в бою. Якщо він ухилявся від чесного поєдинку, то назавжди ганьбив себе. До переможеного противника-лицаря слід було ставитися з повагою. А зустрітися в бою з “неблагородним” воїном вважалося недостойним лицаря. Лицар мав бути

© Валігура О., 2013

щедрим. Звісно, не всі й не завжди дотримувалися цих норм поведінки.

Із часом лицарський кодекс честі доповнився правилами, які позначають поняттям куртуазність (від французького слова *courtios* – ввічливий, люб'язний). Ключовими засадами куртуазності стали доблесть, привітність, урівноваженість. Отже, ідеальний лицар мав бути не лише хоробрим, стійким у захисті честі, щедрим, а й вишукано ввічливим, а також мусив уміти поводитися в товаристві, особливо в оточенні жінок.

Мене звати Річард, я народився 1298 року в Англії. Мешкаю разом із сім'єю в замку, захищеним ровом і підйомним мостом, який опускається і піднімається за допомогою ланцюгів або канатів. Для того щоб увійти в замок, потрібно було потрубити в ріг чи постукати спеціальним кільцем,

прикріпленим до воріт. За воротами розташований передній двір, але насправді це ціле поселення: тут є і капела, і басейн із водою, і будинки простого люду, і кузня, і навіть млин. Далі знову рів і підвісні ворота, за якими розташовується другий двір, тут є конюшні, льохи, кухня, а також мій будинок, хоча центр всього будівництва – головна замкова вежа, у якій під час тривалої оборони населення могло деякий час оборонятися. Навколо вежі в мене росте чудовий, великий фруктовий сад і квітник біля нього.

Як у кожного лицаря, у мене є власний герб – це особливий знак, за яким мене впізнають під час бою. Він прикрашає мій щит, прапор, печатку. Герб я отримав у спадок. А девіз мій такий: “*Et post malum segetem serendum est*” – “І після неврожаю треба сіяти”. Адже не завжди все стається так, як хочемо цього ми, хоча б тому, що успіх і невдача поруч крокують і супроводжують людину. І якщо я програю турнір, це в кращому випадку, а в гіршому – війну ворогу, все-таки не опускаю руки, а вчусь на своїх помилках і наступного разу обов’язково здобуваю перемогу, яка приносить мені честь і повагу.

Холодний осінній ранок, світить сонце, роса ще вкриває поле. Підйомні мости у моєму замку давно опущені. На великому мосту й коло нього – велика група мисливців, коней і собак. Сьогодні я вирішив поїхати на полювання тому, що вчора в одному із ближніх лісів мисливці побачили кабана. Зараз ми уже всі зібралися і вирушили. Усі ми одягнені в короткі зелені кафтани, тісно зав’язані шкіряними поясами, за якими заховані ножі, оливо і кремінь. Панталони зшиті з товстої матерії. Через плече в кожного з нас перекинута перев’язь із рогом, переважно зі слонової кістки. На головах – невисокі капелюхи, прикрашені пір’ям. У сідло затканий кривий кинджал і ніж для знімання шкіри з убитої тварини. А головна зброя під час полювання на кабана – рогатина, але звичайно є й інша зброя так, наприклад, дротики, для оленя й луки – для малої дичини. Я їду на полювання з мечем, якого дала мені зі своїх рук моя дружина.

І ось ми вже в дорозі. Зовсім не очікувано побачили слід оленя. Пустивши собак по сліду, швидко дістались до схованки тварини. Молодий олень побіг уперед, собаки і ми – за ним. Він утік би від переслідування, якби не стріла, вдало випущена кимось із мисливців. Двоє із присутніх залишились на місці, щоб розрізати впольовану тварину на частини. Далі ми із собаками помчали вперед за кабаном. Довгий час його переслідували, навіть дехто вже втомився. Один із собак вибіг наперед і вчепилася кабанові в груди, але він схопив її зубами за шкуру на шиї і вдарив собаку в голову так сильно, що в неї вилетіли з голови два ока. Мене це дуже розізлило, адже із 14 собак, залишилось уже 10. І я бічною стежкою обігнав кабана і заїхав перед ним на відстань пострілу з лука.

З відкритим ротом біг на мене кабан і я, спершись у дуб, виставив уперед свою рогатину, тварина бігла прямо на палицю і з такою швидкістю наскочила на рогатину, що загнала її в своє тіло, як бритву. Вона проколола йому всі нутрощі – кабан упав мертвим. Одразу ж під'їхала решта мисливців. Я взяв у руку дуже гарний ніж з срібною рукояттю і почав різати кабана, повністю залитого кров'ю. Швидко впорався з ним, усе зробив згідно з установленим звичаєм і кинув частку собакам, яка їм належала: легені та потрухи. Після того як собаки наїлися, ми сіли на коней, кабана звалили на найсильнішого коня і поїхали додому.

І ми дуже зраділи, коли побачили на тлі неба стіни рідного замку, який виблискував у вечірніх променях осіннього сонця.

Того ж дня, 12 жовтня 1335 року, ввечері був бенкет для найближчих друзів і родичів із нагоди вдалого полювання. Ця святкова вечеря обслуговувала велика кількість прислуги.

Засурмили роги, які закликали до святкової вечері. Одразу після цього головна зала замку почала наповнюватися людьми. Одяг кавалерів і дам відрізнявся між собою: жіночий костюм спадав до самої підлоги, прикрашений гарним драпіруванням, а чоловічий – значно коротший, жіночі рукави досить широкі, а чоловічі – просто охоплюють руку. Різнокольоровим

шовком, хутром і дорогоцінним камінням оздоблені майже всі шати гостей, особливо помітними були розкішні пояси.

Великий святковий стіл накритий білою скатертиною і гарно сервірований срібними приборами. Крім цього, на столі розставлені великі залізні глеки з вином.

Нарешті ми всі сіли за стіл, і в залу зайшла прислуга, в їхніх руках глечики з водою, а на шию накинута рушничка, щоб гості могли помити та витерти руки. Після цього почалась вечеря. На першу страву нам подавали смаженого оленя, розрізаного на шматочки й дуже приправленого гарячим перцевим соусом. Друга страва – смажений кабан із тією ж підливою. Після них принесли смажених павичів і лебедів, кроликів, пироги з м'ясною начинкою та рибу. Коли одна прислуга виносить страви, інша наповнює бокали з вином для гостей. Вечеря підходить до завершення, але бенкет триває.

На сьогоднішньому святі і музика, і співи, і блазень, котрий вдихав і видихав вогонь. У великій залі ми почали танцювати, водити хороводи під музику, а дехто за власним бажанням грав у шахи.

Після цього гості починають розходитись по своїх домівках. Після завершення бенкету, хоча я був втомлений, наказав прислузі підняти міст і лише по тому піднявся на гору та занурився в сон.

Оксана Штанько

Образок із життя луцького міщанина XVI ст.

“Я, Матис Іринович Кравець, присягаю Богу Всемогутньому і пану [королю] моєму, панам райцям і всьому поспільству того міста, що хочу вірно і справедливо управляти моїм цехом, ремесло справно виконувати, та інших майстрів цеху мого у їхній роботі пильно і вірно стерегти” – промовляв новообраний цехмістр кравецько-кушнірського цеху посеред Ринкової площі в Луцьку, 2-го дня, місяця червня, року Божого 1564-го, не приховуючи радості.

Щасливою в той день була і молода та вродлива Матисова дружина – Раїна, яка разом з усім луцьким поспільством у полудень прийшла на головний майдан міста. Ще позавчора міські хлопці-слуги рознесли вісточку про нинішнє затвердження бурмистрами і райцями нового очільника цехової братії кравців-кушнірів. Тож міщани, бажаючи побачити нового славетного майстра їхнього Лучеська, з нетерпінням чекали урочистостей.

Однак королівська конфірмація цеховикам на дострокове обрання старшого майстра була чи не єдиною доброю новиною влітку 1564 р. Та й те призначення було не випадковим: ще з початку весни у місті вирувала чума – страшна хвороба, яка не щадила ні багатих шляхтичів, ні високоповажних урядників, ані бідолах-жебраків. Чорна смерть забирала життя багатьох луцьких сімей, подекуди – вимирали цілісінькі вулиці. Помер тією весною і Федько Пашкович – знаний міщанин-цехмістр, добротний кушнір, за виробами якого до Луцька звідусіль приїжджали заможні пани і панянки. Збентежена його смертю, кравецько-кушнірська братія після похорону усієї його родини (бо вмерла й дружина з дітьми), зібравшись у цеховій світлиці, вирішила звернутись до короля самого – Сигізмунда Августа.

– Він – мудрий король, місту нашому допомагає, права та вольності надає.

От з киянами і віленцями нас недавно зрівняв, можемо тепер гандлювати, мит не плативши, – мовив кравець Іван Ножка – напишемо до нього лист,

© Штанько О., 2013

попрохаємо, щоб статут наш знов затвердив та й старшого поміж нас обрати дозволив!

Мова братчика прийшлась цеховикам до душі, знали – у біді не залишаться. От і текст листа склали, залишилась маленька деталь...

– Кого цехмістром волите? – знову звернувся до братії невгамовний Ножка.

Цеховики заметушилились, бо ж звикли – все, що стосується цехових справ, обговорювати треба.

– Хай Матис буде! – пролунало з кутка світлички.

– Чи всі згодні? – спитав Ножка.

– А чого ж, майстер він знаний, та й поважаємо його – сказав Томило-кравець.

– А пам'ятаєте, який плащ він на посвяту свою пошив? – мовив Яцько-кушнір. – Сам пан бурмистр тепер його носить! Матиса цехмістром волимо!

Ремісники настільки захопились обговоренням чеснот новоспеченого кандидата, що й на самого Матиса Іриновича не дивились. А він подитячому радів – так приємно було чути хвалу в свою сторону. Знав: брати-цеховики неправдивого не скажуть – так уже в них заведено.

Через хвилинку ремісники зрозуміли – говорять про Матиса, а він осьдечки, перед ними. Зупинивши гамір, Сидір-кушнір жартівливо гукнув:

– Матисе, будеш нам цехмайстром, чи кого іншого прохати?

– Буду, браття, буду, – замислено відповів Іринович.

Тоді ж і вписали ім'я Матисове до листа, та й віднесли до ратуші, аби панове-бурмистри з райцями затвердили добре знаного в місті Матиса Іриновича Кравця очільником цеху, а перед тим, документ до королівської канцелярії передали.

Пів справи було зроблено, залишалось чекати на вердикт Сигізмунда II Августа...

Тим часом, зворушений братською довірою, Матис-кравець повернувся додому.

– Все добре? – побачивши схвильованого чоловіка, запитала дружина Раїна.

– Так, дякую... Мене браття цехмістром волять, вже й лист до пана короля написали, – відповів чоловік, а думками був далеко-далеко...

На місто опустились сутінки. Один за одним погасали вогники в будинках міщан. Городяни пам'ятали: свічки в хатинах слід гасити вчасно, аби знову пожежа не трапилась – так міські урядники постановили, й всьому поспільству луцькому на майдані перед домом вїтївським переконливо оголосили.

Не міг заснути тієї ночі лиш Матис. Думки не покидали... Можливо, вже через декілька днів він буде не просто одним зі старших майстрів цеху, а

цехмістром – вирішуватиме найважливіші ремісничі справи, ходитиме на засідання міської ради, прийматиме до цехової справи новачків, передаватиме свої знання учням...

– Господи Всемогутній, та ж недавно, здавалось, і сам маленьким семирічним хлопчиком прийшов з батьком до цехової світлички, хотів перейняти знання, стати майстром – подумав він.

...1536 року, коли малому Матисіку виповнилось сім років, батько вирішив: треба сина до ремесла віддати. Єдине, не знав, що тому найближче до душі. Сам бо був ковалем, та неймовірного бажання молодшого сина продовжити справу вітцеву не бачив. А після того, як якимось в розмові Матис мовив, що хоче бути “як дядько”, всі сумніви розсіялись. Дядько Максим на той час трудився в кравецькому цеху, належав до старшої братії, то ж і учнів на науку приймати запросто міг.

– Максиме, чи приймеш мого сина в “спудеї”? – запитав Матисів батько на зібранні цехової братії, а сам хвилювався, ніби його власна доля вирішувалась.

– А то ми зараз на нього глянемо, – мовив кремезний чолов’яга, в якому маленький Матис, з переляку, ледве упізнав свого рідного дядька Максима.

Хлопчику тоді здалось дивним, що на нього з прискіпливістю дивилось чимало дорослих чоловіків, він тоді й подумати не міг, що невдовзі працюватиме з ними пліч-о-пліч...

– Як називаєшся, хлопче?

– Матисом Іриновичем мене кличуть, – відповів малечим тремтячим голосом.

– А звідкіль ти такий взявся? – жартівливо спитав найповажніший чоловік, що був у них цехмістром.

– Родом з Лучеська Великого, – гордо мовив Матис.

– Чи хочеш науку переймати, – звернувся той же поважний ремісник – чи так чого прийшов?

– Вчитись у Вас, панів-майстрів, хочу, щоб бути як дядько Максим!

Так Матис почав навчатись кравецькій справі. Кожного дня він старанно допомагав дядькові Максиму, не цурався ніякої роботи.

Закінчивши навчання, Матис, п'ятнадцятирічним юнаком, вирішив податись у вандрівку – досвіду в інших майстрів-кравців набиратися. За порадою старого Максима, пішов аж до Львова, бо саме тамтешні майстри славились найкращими роботами в ремеслі. Переживав, що знехтують молодим ремісником, та коли почули, що він – племінник кравця Максима з Луцька, – прийняли в той же день. На гроші, які дядько дав, влаштував обід новому цеху, та й до скриньки трохи грошей литовських поклав – так вже було в них, кравців, заведено.

Час ішов, два роки як один день минули... Пора була вертатись до рідного Луцька. Хвилювався, чи приймуть його вчорашні майстри-вчителі до рідного цеху, чи живий ще дядько Максим, якому його львівські товариші-побратими передали старосвітський одяг – саян із злотоглавом, та ще й мереживо – форботи венецькі луцьким панночкам на сукні та чепчики.

...Усе склалось добре: і до цеху Матиса прийняли, і містерію він свою виконав так, що сам пан-бурмистр зволив той плащ його роботи залюбки придбати. Отак і працював серед братії – віддано і сумлінно.

Через два роки після Іриновичевого повернення, навесні помер дядько Максим. Дуже тяжко переживав Матис його смерть, та треба було жити й працювати далі.

Якось, прийшовши з братчиками-кравцями на ярмарок, серед натовпу міщан та обивателів, Матис побачив неймовірної краси дівчину, що жваво торгувала чобітками та черевичками. Спершу підійти посоромився, лиш зачаровано дивився-видивлявся на ту красуню здалеку й не міг надивитися – з першого погляду так вона йому в душу й серце запала.

– А правда гарна старого Степана-шевця дочка? – помітивши уважний, не байдужий погляд хлопця, запитав Степан-кушнір, що разом з Іриновичем прийшов на ярмарок.

Матис лиш зачаровано кивнув... Відтоді на кожні торги Матис ішов на міський майдан не стільки купити нові тканини, скільки ще і ще раз поглянути зачудовано на ту шевцеву доню.

– Тату, а що то за хлопець біля нас ходить завше, – якось запитала в батька Раїна.

– То Матис Іриновичів – майстер кравецький, я знав його дядька Максима, знатний був чоловік, Царство йому Небеснеє. Хочеш з тим хлопцем познайомлю?

Дочка нічого не відповіла, та її сяючі очі були промовистішими за слова.

Степан-швець дотримав слова: наступного дня Матис з Раїною вже жваво теревенили на ринку, а згодом, після батькового благословення, – і побралися.

...Отак і ніч пройшла, за нею день, – як ціле життя, і ще один...

1 червня 1564 р., увечері, до господи Матиса та Раїни Іриновичів постукав Данило-кушнір, поспішаючи, він передав господарю дому ціху – цехову емблему, яка сповіщала про завтрашні збори.

– Невже король дав відповідь на прохання цеховиків? – майнула думка в голові ремісника. Завтра... вже завтра все стане зрозуміло.

Зранку 2 червня ремісничі братія кравців та кушнірів поспішала до цехової світлиці. Зібравшись, брати розмовляли, ділились останніми новинами з життя міста, тішились з того, що чума в Луцьку трохи стихла.

– Може й зовсім минеться, – розмірковували міщани.

Слово взяв один із старших братів Павло Несміян.

– Браття, чи знаєте, чого зібралися тут? Нам пан король зволив на прохання відповісти.

Несміян тримав у руках згорток паперу, який передав писарю, а той вголос зачитав:

– “Привилєи мещаномъ луцким цеху кравецкого и кушнєрского, потвержаючиимъ некоторыє артыкулы волностєи ихъ и ѡбирания межи

них цехмистра одного за починенемъ имъ першихъ листов, привилеев на то, часу поветрем в месте Луцком”...

Поки читали підтвердження цехових прав та привілеїв, Матис чекав, чи ж буде ім'я його в тому привілеї, чи, може, кого іншого призначили...

– “...Мы имъ того Матыса цехъмистромъ старшимъ даемъ и период цехмистра обирати позволяемъ”.

Після тих слів Матис Іринович зрозумів, що все, на що він сподівався, справдилось, він – цехмістр!

“Я, Матис Іринович Кравець, присягаю Богу Всемогутньому і пану [королю] моєму, панам райцям і всьому поспільству того міста, що хочу вірно і справедливо управляти моїм цехом, ремесло справно виконувати та інших майстрів цеху мого у їхній роботі пильно і вірно стерегти щоб усім посполитим, так бідному як і заможному однаково побожно виконувалось і продавалось; ніякою новою уставою нікого не обтяжувати, ... карати, сварки попереджати та інші виступи й збитки забороняти. Панам райцям слухняним бути і вдень і вночі, у всіх потребах, що на користь міста були б, а про непокірне непокаране їм розповідати. Що ж мені від держави буде доручено, уважно про те радитись і виконувати, що урядники ухвалили”, – з гордістю промовляв новообраний цехмістр опівдні 2-го дня, місяця червня, року Божого 1564-го на Ринковій площі в Луцьку перед бурмистрами, райцями, своїми братчиками-ремісниками та міщанами Матис Кравець. Здавалось, що за нього тішилась не лише кохана Раїна, а й на небесах обітованих умиростворено усміхався сонячним промінням і його покійний дядько Максим, який таки зробив із маленького Матисика правдивого майстра.

Ірина Журанська

Одна із подорожей середньовічного лицаря

7 липня 1565 р. П'ятниця. 9 година ранку. Лицар Квентін де Ла Марк зі своїм зброєносцем Гійошом уже чотири години в дорозі. Кінь під Квентіном ступав швидкою ходою, незважаючи на те, що лицар у своєму обладунку був

дуже важкий. Тіло Квентіна надійно захищене шкіряним панциром із металевими пластинами. Кольчугу, яка багато важила, ніс Гійош. Залізні лати покривали майже все тіло лицаря, лише голова залишалася незахищеною. Липневий вітер був надто гарячий, тому Квентін тримав шолома в руках. Найбільшою гордістю лицаря були його спис і меч, які теж ніс Гійош. У другій руці Квентіна щит із його родинним гербом. Це був герб, поділений навпіл по вертикалі, один трикутник якого білого кольору, а другий – зеленого, що символізувало вірність і справедливість. У центрі його – схематизована квітка білої лілії. Це був символ лицарської честі, тобто на гербі лицаря втілений його псевдонім і його девіз. Це був лицар Білої лілії, або простіше, – лицар Честі. Такий родинний герб зображений також на плащі та прапорі, як знак заслуги та становища в суспільстві, що отримав ще батько.

Девіз Квентіна говорить сам за себе: “Честь і справедливість кожного”.

Супутники йшли на північ країни для обговорення важливого питання ворожих нападів на замки півдня. Дорога була неблизькою, тому доводилося поспішати. Сонце схилялося до плечей, закінчилася вода. Подорожні потребували перепочинку й вечері. У лісі вони випадково наштовхнулися на

© Журанська І., 2013

двох селян, що збирали хмиз. Розпитуючи про найближчий притулок, Квентін дізнався, що через кілька миль вони натраплять на замок Кревка Боргунського, де зможуть знайти вогнище та їжу. І справді перед подорожніми постав кам'яний замок, обнесений широкими мурами до 15 метрів. Починалася гроза, і супутники добре змокли. На їхнє щастя, підвісний міст, що вів до замку, не встигли ще підняти. За кілька хвилин перед ними до замку в'їхала підвода з харчами. Квентін із Гійошом зайшли в середину без перешкод, дивуючись, оскільки замки охороняються, але потім вони помітили купку вартових на вежах. Відразу за ними зачинилися ворота з міцного дуба, повністю окуті залізом, і опустилися підйомні ґрати, закриваючи шлях для Квентіна. Подорожні опинилися в пастці. Але досить

швидко до них підбігли люди розпитуючи, хто вони такі й звідки. Дізнавшись про подорож лицаря, їх швидко впустили в середину. Подорожні не побачили жодної розкоші в архітектурі замку, оскільки будувався він з головною метою – бути надійним захистом.

Їх провели у велику залу на першому поверсі, що була досить просторою але погано вмебльованою. У кінці зали в кріслі сидів сам феодал. Він підійшов до гостей і подякував, що для ночівлі вони обрали саме його замок, і запевнив подорожніх, що саме тут вони знайдуть тепло й ситну їжу. Через деякий час їх буде запрошено до трапези, а зараз є час, щоб обсушити свій одяг та погрітися біля вогнища з кубком вина.

Прислуга привела їх до окремої кімнати, де і справді горів камін. Вони відпочили і згодом отримали запрошення до столу. У таких закладах до гостей завжди ставляться приязно, особливо до рицарів, та й ще й зі знатних родин. Нерідко влаштовувалися навіть звані вечері.

За трапезою часто велися розмови щодо гостювання. Сьогодні багато запитань задали Квентіну про його походження, про справи на півдні, цікавилися новими турнірами, їх переможцями. Донька Кревка Монора сіла до трапези лише за згодою батька і, швидко поївши, подалася до себе в покої, зайнявшись рукоділлям.

Гості почали розходитися, а Квентіна з Гійошом попросили заспівати. Це здивувало лицаря, оскільки він мусив мати обов'язкове виховання, у яке входили не лише вміння воювати, й співати, танцювати, належно підтримувати розмову.

Подорожні дуже добре відпочили в замку і зранку мусили вирушати в дорогу. У путь їм дали трохи їжі та води. Привели коней, добре нагодованих та вичесаних. Подорожні могли продовжувати свій шлях далі й подякували за приязнь господареві.

Дмитро Хоміч

Сновидіння

Простий народ одягнений святково,

Трубач врочисто сурмить збір!
Веселий гам стоїть не випадково –
Вже завтра буде лицарський турнір!

Хоробрі воїни з усіх країв
Покажуть браве вміння у бою,
Король могутній сам тоді звелів –
За переможця він віддасть дочку свою.

У замку був гучний бенкет,
Звучала пісня знову й знову.
Коли ж закінчився хмільний сонет,
Принцеса юна завела розмову.

Ця дівчина не знала, що таке кохання,
Чужі для неї погляді відверті.
Страшним було принцесине бажання:
Лиш переможець бою не зазнає смерті.

© Хоміч Д., 2013

Завмерло серце в графа і в барона,
Нервово озирнулись гості навкруги
Вже скоро – смерть або корона,
Сьогодні друзі всі, а завтра – вороги.

Співало сонце й ранній соловей,
Цвіли завітчані сади,
Дивились сотні зацікавлених очей
На благородних лицарів ряди.

Яскравий стяг, чудовий обладунок,

Страшні слова його також багатство,
Для нього суперечка – справжній подарунок,
Ну, що за лицар дивний? – Це Нахабство.

Для нього зрада – це буденне діло,
Його сестра – духовна бідність,
Ховає всі свої гріхи уміло,
Це майстер хитрості – це Підлість.

Король боїв, коваль людського горя,
Це ворог спокою і мирних днів,
Він буря серед хвиль мирського моря,
Це лицар люті справжньої – це Гнів.

Старенький кінь, розбиті лати,
Цей лицар вже давно попав у безвість,
Такий боєць не звик просити і брехати,
Хоробрий воїн цей – це вбога Чесність.

Володар поглядів і слів п'яних,
Він друг душі й таємного бажання,
Вельможа і творець пісень дзвінких,
Це – лицар справжнього Кохання.

Байдужий лицар цей до щирих почуттів,
Чужі для нього честь людська й повага,
Він винуватиць програних боїв,
Це брат погордості – страшна Зневага.

Було ще безліч лицарів, закутих в лати,

Що менш вельможні і не родовиті,
Пани ці прагли наречену й трон собі забрати
Та швидко мрії всі були розбиті.

Звучить сурма і починається бійня,
Вже чути голос болю, ллється перша кров,
Упали нещасливі воїни з коня
Та смерть бажає жертв і бій триває знов.

Немає місць для жалості в бою,
Мотив загибелі наспівує січа,
Багато тут зустріло смерть свою
І впала бідна Чесність від меча.

В останнє очі ці поглянули навколо
І тіло бездиханне тихо впало вниз.
Таке життя, немов магічне коло –
Від Підлості чекай лише трагічний приз.

Народ захоплений – гримить протистояння,
Скажений Гнів навколо себе сіє смерть.
Та що це? Лиш миттєве зволікання
І воїн вже летить додолу шкереберть.

Страшні слова шепочуть спраглиї вуста,
Розбиті горді мрії і ошатні лати,
Вельможна логіка трагічна і проста –
За владу можна і життя віддати.

Завершила свій хід кривава карусель,

Лиш двоє лицарів продовжують змагання.
Закляті вороги, кривава їх дуель—
Не можуть існувати разом Підлість і Кохання.

І знову бій, дзвенить яскрава зброя
Та доля не прихильна жодному із них
І впали, смертю скошені, обоє—
У тій бійні ніхто не переміг!

Коли залишились на полі тільки вбиті,
А навкруги шумів схвильований народ,
До короля, крізь обладунки всі розбиті
Прийшла старенька, мовби вісниця незгод.

“Ваш світ не може далі існувати,
Коли чужі для серця злість чи доброта.
Якщо байдужість вже не можна подолати,
Тоді приходжу я – Душевна Пустота!”

Здригнулось небо і людські серця,
Усе навкруг покрилося пільмою,
Переляк нагадав народу про Творця
Та безвість всіх забрала із собою.

Прокинувся – навколо ясний ранок,
Кудись подівся весь примарний світ...
Страшні події зупинив світанок,
Моїх думок ураз спинив політ.

Всі образи – просте лиш сновидіння?

Банальна гра уяви? Годі!
Мій сон – це засторога поколінням
Цей вірш комусь ще стане у пригоді.

Сергій Книш

Як усе могло би бути...

Одного разу перед сном вирішив послухати музику, вмикнув диск і ліг в ліжку. Не зчувся, як мене охопило відчуття легкості: заснув чи ні? Розплющивши очі, побачив перед собою безкраї дюни піску, себе в тюрбані на коні. Придивившись добре в долину, побачив, як на караван налетіли розбійники. Ні хвилини не роздумуючи, помчав у долину до каравана й підійшов якраз у той момент, коли розбійники намагалися вкрати вродливу дівчину, не схожу до арабських, – русяву, синьооку красуню. Вона була подібна до Венери, що вийшла з піни морської. Витягнувши меч, я розпочав бій за красуню. Бився хвацько, наче лев, навіть не уявляв, що в мене такі здібності. Коли з останнім розбійником було покінчено, прибув шейх зі своєю охороною. Як виявилось, вродлива дівчина була його дочкою Айшою, а мене назвали Аді-беєм, і колись я був шейховим гуляном (гвардійцем).

© Книш С., 2013

Караван відходив, і майже в самому кінці Айша подарувала мені погляд своїх блакитних, як море, очей. Я був на сьомому небі від щастя, і дав собі обіцянку, що побачу її знову, чого б мені цього не вартувало, а для цього поїхав за караваном до міста. Коли прибув в місто, вже була ніч. Такої темної та чарівної ночі я ще не бачив: яскраво світили зорі, і здавалося, якщо протягнути руку – їх можна дістати. Саме місто було типово арабське – невеликі замкнуті глиняні будиночки, вузькі вулички, східний базар. Не знаю, але чомусь один двір посилено охоронявся, але я таки пробрався по стіні, у дворик де росли гранатові дерева, на яких висіли рубінові червоні плоди. Зірвавши кілька плодів я попрямував далі і в цю мить у маленькому

віконечку я побачив її. Вона наче чекала на мене, вдивляючись у далечінь. Не зоглядівшись, ми були в обіймах одне одного.

І саме тоді, коли все було так ідеально, нас помітили, мене швидко схопили так, що я навіть нічого не встиг зробити. За їхніми законами, на мене чекала неминуча смерть, але я не думав про це, всі мої думки були лише про неї. Уранці повели на страту. Айшу під суворим наглядом повезли в інше місто. Мені лишилося спостерігати, як караван зникав у пустелі. І от коли наді мною нависла сокира ката, я міцно стиснув руки й одразу проснувся. Подивившись на свої руки, я побачив жовті піщинки. Після цього довго ходив вулицями міста, вдивлявся в обличчя і шукав Айшу, але не знаходив. Навіть зараз, коли їм зимою гранати, згадую арабську ніч, каравани та себе на коні й у східному вбранні й, звичайно, її – русяву красуню з синіми, як море, очима.

Алла Солодуха

Останній день з життя Жанни д'Арк

Вона сиділа на краю ліжка, дивилась вперед і нічого перед собою не бачила, адже в тюремній камері, у яку світло не може пробитися навіть

© Солодуха А., 2013

вдень, вночі панувала суцільна темрява. Їй нічого було боятись, вона знала, що в такі моменти її ніщо не потривожить, ніхто не завадить побути сам на сам із Господом.

“Прости мене, Боже, я не змогла виконати покладену на мене місію, я повинна була захистити французький народ, допомогти йому, повести його за собою, та не змогла. Прости мене!” – шепотіла вона.

Впавши на коліна, жінка почала молитися. Її ноги набрякли від кайданів, від недоїдання, перевтоми. Її лихоманило. Та вона не вставала.

“Я прекрасно розумію, – думала вона, – що дні мої злічені. Я сама підписала собі смертний вирок, розкриваючи таємницю моїх видінь, прямого

спілкування з Господом. Церква мені цього ніколи не пробачить. Можливо, мене не стане вже сьогодні”.

– Вставай, відьмо! – мертву тишу пронизав голос охоронця. Та вона нічого не чула, думки роїлись в її голові, намагаючись знайти логічне завершення. До того ж такі слова вона чує щоранку, тому навчилася на них не зважати. Проте це був незвичайний ранок, він виявився останнім в житті ув'язненої на ім'я Жанна д'Арк, на прізвисько Орлеанська діва. Це було 30 травня 1431 року. Охоронець підійшов до Жанни і вдарив її ногою: вона опритомніла. Доки з неї знімали кайдани, зрозуміла, що відбувається.

“Невже мене сьогодні стратять, – висловила думки вголос. Не помилилась”. Це все написано в очах охоронця, повних ненависті та злоби, у яких не було навіть нотки співчуття. Сотні людей зібралися на площі старого ринку, де мали спалити Жанну. Вони прагнули подивитися, як страчують Орлеанську діву. В їх очах помітне нетерпіння, ніби це мало бути не вбивство, а якийсь театралізоване дійство, вистава. Більшість з них ніколи її не бачила, але малювали в уяві образ кремезної, міцної чоловічої статури жінки, яка змогла повести за собою народні маси. Проте на ешафот вивели молоду тендітну дівчину. Вона виглядала втомленою, з очей тікли сльози. Жанна лише тепер відчула весь жах свого становища. Вона хотіла жити, хотіла бачити цей світ в усіх його барвах та недоліках. Адже їй лише дев'ятнадцять. Вона дивилась на небо, сонце стояло високо над головою. “Завтра сонце зійде знову, та я його вже не побачу, мене вже не буде, мій попіл розвіє вітер, але надіюсь, з ним не розвіється пам'ять про мене”, – думала Жанна. Вона не чула, як читали вирок, вона згадувала дитинство, свою матір, рідний дім, думала про те, яким могло бути її майбутнє. Здавалося, вона стояла незворушна, і гордо піднявши голову, дивилася вперед, ніби бачить вихід. Насправді прощалася із життям, ноги підкошувались, їй важко було стояти, дівчина впала на коліна. Ніхто тепер не сумнівався в тому, що вона не відьма. Людей, що прийшли поглянути насамперед на видовище, уже переповнювали зовсім інші почуття: у багатьох на обличчі жаль, співчуття і

навіть жах від очікування того, що має статися. Але ніхто не сказав ні слова, всі мовчали. Мовчала й Орлеанська діва, лише довго махала на прощання рукою, доки стовбур чорного диму в своїх обіймах не поховав її тіло. Вона не кричала, а змиралась зі своєю долею, загинула в ім'я французького народу і ради нього, а народ живе з пам'яттю про неї.

Ірина Скопович

Відколи Христофор Колумб...

Відколи Христофор Колумб, шукаючи морський шлях до Індії, відкрив Америку, розпочалися подорожі в цей незвіданий край. Багато американців-конкістадорів рушили до Америки в пошуках Ельдорадо, скарбів та золота. Одним з таких авантюристів був Ернан Кортес. Він збирав собі команду із добровольців з Іспанії. Почувши це, Хуан, не вагаючись, вирушив до Мадрида, адже він був меншим сином одного із землевласників у Саламанке. За звичаями тогочасної Іспанії, все майно після смерті батька належало його старшому братові. Тому Хуанові не було що втрачати, до того ж роки Реконквісти давно закінчились, і він фактично залишився без діла. Було

© Скопович І., 2013

твердо вирішено їхати в Мадрид. Там він швидко знайшов Кортеса... Перед ним постав високий міцної статури чоловік. Хуана здивувало, як гарно він говорить і які в нього безстрашні очі.

Кортес не був бідною людиною. Ніхто не знає, чому він зважився на цю авантюру, ще й так азартно. Кортес здобув освіту, що було рідкістю в ті часи, але в юриспруденції він себе не знайшов. У той час вся Іспанія марила Індією. Отож настав той вирішальний день. Хуан чекав його з нетерпінням і тривогою. 10 лютого 1519 року флотилія з 11 суден та п'ятсот вісьмома солдатами взяла курс на Юкатан. На суднах було багато зброї і 16 коней. Хуан вперше плавав на кораблі. Йому було нелегко.

Довгих три місяці вони подорожували, доки не побачили землю. Уся команда була змучена, але Хуан, незважаючи на жахливу втому, нетерпляче чекав на прибуття в “чудову країну”. Коли вони висадилися, то не побачили ні людей, ні золота. “Треба іти далі”, – заявив Кортес. Але серед більшості моряків оптимізму не було. “Чому ми переплили півсвіту? Заради чого? Заради джунглів? Треба повертатися додому поки не пізно!”. Кортес не хвилини не вагався в успіхові експедиції. І ось одного дня серед команди розпочалося повстання. Тут проявився жорстокий характер Кортеса : двоє учасників були повішені, одному відрубали ногу, а всі інші отримали 200 ударів різкою. Так Кортес навів порядок у своїй команді.

Продираючись через страшні зарослі, вони нарешті дійшли до величезного міста, подібного Хуан ніколи не бачив. Це був Теночтітлан. Воно розташовувалося на острові, посеред великого озера. Головна площа оточена храмами й палацами. Це була столиця ацтеків. Ацтеки були могутнім народом, вони панували над іншими племенами, що населяли територію сучасної Мексики. Їхній цар носив титул Великого Проголошувача, а замісник назву – Жінка-Земля. Вони символізували, згідно з легендою ацтеків, Землю і всіх її мешканців. Посаду Жінки-Землі займав чоловік, оскільки лише чоловіки могли керувати державою. Хуан був вражений, все було зовсім іншим. Його увагу привернув храм, розташований посеред Теночтітлана. Це було головне святилище ацтеків, які поклонялися тисячам богів, від бога квітів до бога війни. “Свята Маріє! Скільки золота!” – сказав Хуан.

Кортес був чудовим дипломатом. Він направив своїх послів, щоб ті отримали дозвіл на прохід до чужої території, а в разі відмови обіцяв розпочати бойові дії. Оскільки конкістадори мали вогнепальну зброю, а ацтеки були озброєнні лише луками та стрілами, то іспанці легко перемагали в бою. Загін Кортеса просувався досить швидко, а після поповнення аборигенами, перетворився на армію. Хуан був вражений – ацтеки переходять на їхній бік! Та все стало зрозуміло, коли один ацтек розповів

давню легенду про великого білого Кетуалькоатре, який прибув на берег річки Путукі на чолі білих людей у X ст. Він навчав їх ремесел, обробітку земель. Тому ацтеки сприйняли іспанців за добрих людей, а отямалися дуже пізно.

Три роки Хуан у загоні Кортеса підкорював землі ацтеків. За цей час Хуан награвував стільки золота, що йому і не снилося! Він не пожалкував, що наважився вирушити в таку подорож. Хуанові інколи шкода було місцевих жителів, але вони ж були поганці, казав він сам до себе. І муки совісті притуплялися блиском золота!

Катерина Краля

Сила жінки

*У рожевому саду твоєї краси Муххібі
аж до ранку жайворонки співає тобі хвалу.*

Сулейман I Пишний

1526 рік. Угорщина. Ніч. Султан султанів (шах шахів, цар царів), Тінь Бога на Землі, Цезар усіх земель Риму Сулейман I Пишний перетворюється в
© Краля К., 2013

Муххібі. За Сулеймана I Османська імперія набула вершин своєї могутності. Вона завоювала й підкорила Болгарію, Сербію, Грецію, Боснію, Албанію, Молдавію, Кримське ханство, Малу Азію, Сирію, Месопотамію, Вірменію, Єгипет. 1521 року турки захопили Белград, 1526-го розгромили під Могачем угорську армію, 1529 року турецька армія стояла під Віднем. Високий на зріст, стрункий, чоловік з орлиним носом, тонкою борідкою і меланхолійним поглядом виливав на папір свою душу. Султан на крилах думок летів до своєї Хассекі, до своєї Хуррем... Сулейман, на відміну від своїх попередників, не знав содомського гріха, тому більше й тримався жінок. А його повітрям була

вона – Роксолана. Вона – свічка, він – метелик. Вона – колишня полонянка й повелителька кришталевого палацу його серця, а ця поема, написана повелителем трьох частин світу, саме для неї...

“Моя пахуча квітка, моя солодкість, моя пахуча троянда, єдина у світі, що ніколи не забуває мене. Мій Стамбул, мій Караман, землі моєї Анатолії, мій Бадакшан, мій Багдад, мій Хорасан.

Моя найбільш улюблена дружина із прегарним волоссям, моя мила з вигнутими наче луки, бровами, з очима, повними чарів, що пронизують мене наскрізь.

Моя найкраща, хай із іншої релігії, але яку завжди оспівуватимуть у моїх піснях.

Я – твій коханий із зажуреним серцем та з очима, повними сліз. Моє серце сповнене тугою за Тобою, а очі – сльозами.

Я – твій коханий, і відчуття це виповнює мене невимовною радістю”.

На ранок стане він для всіх знов султаном, повелителем без милості й жалю, грізним володарем людей і народів, та не для неї. А коли пройдуть роки, вже після смерті Роксолани, в одному із фірманів султана до намісника Єгипту мовилося: “Відправ бідним Мекки й Медини милостиню в 3 тисячі золотих за душу покійної матері мого любого сина Селіма”. Ось сила жінки! Ось її влада!

Тетяна Мартинюк

Битва двох епох

Історія обіймає неозорі часи. І тому існує особливий їх розподіл на ери, століття, тисячоліття тощо.

“Війна давніша за людину, а історію світу можна вважати історією воєн”, – кажуть історики. Справді, люди почали воювати з найдавніших часів.

Але що буде, якщо раптом механізм, який керує часом, вийде з ладу і всі історичні події, битви, воєнні походи змішаються між собою. Зараз ми спробуємо пофантазувати й дати відповідь на це запитання...

Середньовічна Європа, епоха численних війн і завоювань. 732 рік – славнозвісна битва під Пуатьє. З одного боку, невелике франкське військо на чолі з своїм відважним вождем – Карлом Мартеллом, з іншого – величезне мусульманське військо вишколених у численних боях арабів на чолі з великим Халіфом. Здавалося, що доля поєдинку наперед визначена, але... відбувся збій у часі – за якусь мить франки опинилися в далекому майбутньому.

Минуло дев'ять століть, настала нова епоха в історії людства – Новий час. 1621 рік – у Східній Європі відбулася одна з найбільших війн в історії світу – Хотинська війна. Добре навчене козацьке військо, жадаючи більше слави, ніж наживи, зневажаючи смерть і маючи високу воєнну вправність, кероване Петром Сагайдачним, виступило на захист Європи від турецько-татарського просування на Захід.

Яким же великим було здивування обох сторін, коли вони побачили перед собою ворога! Вони ніколи не зустрічали людей у такому бойовому спорядженні й навіть не чули про таке!

На полі битви запанувала тиша. Кілька хвилин, а, може, лише секунд,
© Мартинюк Т., 2013
воїни оторопіло розглядали один одного.

Рицарі в сяйних обладунках, із великими щитами в правій і золотистими мечами в лівій руці, верхи на бойових конях справляли враження єдиної сили – грізної і міцної, як сплав металів, як могутній залізний кулак.

А навпроти – козаки. Швидкі, легкі, хитрі й невловимі, як вільний степовий вітер. Мали вони зброю: рушницю за плечима чи пістолі за поясом, шаблю при боці, спис, лук і стріли. А ще вірного коня та в серці відвагу й хоробрість, які були відомі в усій Європі.

Але ватажкам вагатися не було часу. Вони аж ніяк не хотіли виглядати боягузами в очах своїх воїнів: “ Хто б це не був, – він на ворожій стороні, зі зброєю в руках (хай і невідомою), а значить, – наш ворог. Ворогові не можна показати свою розгубленість. Перед ворогом не можна спасувати. Ворога треба знищити!” – думали вони. За якусь мить пролунав бойовий клич, заклик до бою. Воїни помчали назустріч невідомому...

Можна справедливо вважати, що зав’язалася битва двох епох – Середньовіччя і Нового часу. Без сумніву, маючи таку різницю в часі два війська суттєво відрізнялися своїми можливостями. Якою ж буде розв’язка?

Звичайно ж, бій завершиться перемогою козаків! І це продиктовано не патріотичними почуттями (ми ж – нащадки козачого роду!), а звичайним логічним мисленням. Доба козаччини – це доба нових відкриттів, технічних вдосконалень, значного воєнного прогресу. За дев’ять століть людство зробило величезний крок уперед у своєму розвитку. Це перемога нового над старим, досконалішого над примітивним, майбутнього над минулим.

Звичайно, ця історія – плід нашої уяви та фантазії. Добре, що такого не може трапитись насправді. Це було б несправедливо, неправильно. Усе повинно йти своїм ходом, за законами природи й Бога. Не треба прагнути повернути час назад, змінити природний хід подій. Але обов’язково потрібно знати минуле, щоб, урахувуючи його помилки, не повторювати їх у майбутньому.

Олена Самойло

Варфоломіївська ніч і доля однієї жінки

Політичні реалії тісно переплітаються з долями конкретних особистостей, часто ж відіграють у них вирішальну роль.

Молода Маргарита де Валуа навіть не мріяла про заміжжя, в її безтурботне дівоче життя зовсім не входив він – чоловік. Та все ж проти волі

матері не виступиш, особливо коли вона королева-регента, до того ж коли в її руках перебуває доля Франції.

Обставини склалися так, тому просто змушена була змиритися. Завжди мріяла про найкраще весілля, весілля про яке б говорила уся Франція, і навіть не підозрювала, якою страшною подією воно стане в історії французького народу.

У цей святковий день у Парижі зібралося величезна кількість люду. Північ та Південь Франції мали остаточно об'єднатись, та все ж населення Парижа, переважно католицьке, з насторогою ставилося до гостей – ці люди жили за іншим релігійним вченням, яке було поширене як один із напрямів Реформації – кальвінізм. У Франції їх називали гугенотами. Суперечки між католиками й гугенотами відбувалися ось уже десять років, і для їх владнання всесильна королева Катерина Медичі вирішила одружити доньку з лідером кальвіністів Генріхом Наваррським. Шлюб мав символізувати злагоду, про яку так мріяла королева і якої так не хотіли лідери католицького угруповання – брати Гізи.

Молода наречена почувалася недобре. Перед вирішальним днем їй постійно снилися жахи та й погіршилося самопочуття. Вона розуміла потребу цього кроку, та все ж відчувала якусь настороженість. Погане передчуття не залишало її.

Весілля було справді королівським, хоча наречені не відзначалися

© Самойло О., 2013

особливим щасливим виглядом, усі залишалися задоволені. З приходом ночі гості розійшлися на ночівлю. Саме тоді бажання молодої дружини здійснилося – її весілля ввійшло в пам'ять французів назавжди.

Ніч з 23 на 24 серпня 1572 року – Варфоломійська ніч – стала жахливою різнею гугенотів жителями Парижа. З цього дня розпочалося переслідування кальвіністів по усій Франції, громадянська війна була в розпалі.

Маргарита ж ще більше розчарувалася у своєму чоловікові, він відрікся своєї віри і прийняв католицизм. Париж потребує меси, – так Генріх Наваррський виправдовував свій вчинок, хоча за життя він і ще не раз змінить своє віросповідання.

Маргарита ж вважала, що її життя перетворюється в суцільну чорну смугу, хоча як глибоко вона помилялася, показав час. Її чоловік став одним із найвизначніших правителів Франції, а бути поряд із ним вважалося великою честю. Ім'я Генріха IV взяло своє...

Ця страшна ніч стала перемогою в житті багатьох жінок...

Віри Кушнір

Я в гаремі

Сьогодні я прокинулась від дивного сну й вирішила негайно його записати. Спочатку мені здалося, що все це було зі мною насправді, але, роздивляючись навколо, я зрозуміла, що перебувала в себе вдома і почала пригадувати свої нічні “пригоди”.

Уві сні я бачила, як опинилась у незнайомому для мене місці, що видалось мені чи то королівським палацом, чи то царськими покоями. Мене оточували прекрасні дорогоцінні речі: вишукані меблі, шовкові завіси, неперевершені зразки декоративного оздоблення на стінах, підлозі й навіть стелі. Я була вражена побаченим, тим більше, що навколо мене юрбилися

© Кушнір В., 2013

дівчата чудової вроди в блискучих напівпрозорих шатах, обвішані різноманітними золотими прикрасами. Одні розмовляли між собою, весело сміялись і жартували, інші тримались відособлено та згорда поглядали одна на одну. Серед загального галасу, що мене оточив, я розрізняла окремі слова, вигуки, зауваження, які, як це не дивно, були мені зрозумілими, хоча й вимовлялися турецькою мовою. І тоді я стала прислухатись до розмови однієї чорнявої дівчини з вузько витягнутими мигдалевими очима і трохи старшої,

років тридцяти, жінки з довгим каштановим волоссям, гладенькою мов шовк смуглявою шкірою і палаючими карими очима.

Молодша, яку звали Фатіма, розпитувала свою досвідчену подругу про щось, що, очевидно, дуже її цікавило. Латіфа, – так звали її співбесідницю, – загадково посміхалась і говорила повчаючими, навіть настановчим тоном. Ось про що йшлося:

– Послухай, подруго, – тремтячим голосом промовила Фатіма, – а який він, султан?... Правду кажуть, що він невимовно щедрий для друзів і приязний до вродливих жінок?

– Султан добрий, – із загадково посміхаючись відповіла Латіфа, – але він не любить норавливих, то ж як сьогодні за тобою придуть, поведься скромно і не задавай запитань, а коли побачиш повелителя, покірно схили голову й чекай розпоряджень.

– Так – так, сестро... – Фатіма продовжувала схвильовано, наче дитина, яку вперше візьмуть в кіно. – Але, люба, якщо я не сподобаюсь султанові? Він не звелить мене покарати?

– О, ні! Але краще б ти йому сподобалась, але якщо він більше не схоче тебе бачити, з тобою тут ніхто не рахуватиметься. Султанова улюблениця, болгарка, задивляється на охоронця, тож тепер їй не довго лишилось радіти... – Латіфа понизила голос, а потім і зовсім прошепотіла. Та все ж мені вдалося розчути останні слова, – ... зараз лише від тебе залежить, чи будиш ти щасливою в гаремі... Причаруй султана, і він обдарує тебе коштовним камінням і парчою... Та не зволікай!

Тут розмова обірвалась, бо до кімнати ввійшов могутньої статури чоловік із суворим обличчям і шрамом від шаблі на лівій щоці. Я помітила, що гарна русява жінка біля вікна одразу почервоніла й посміхнулась охоронцеві. Це була болгарка – Анешка, яку тут називали Хадіжею, на честь першої дружини пророка Магомета. Охоронець – велетень, поглянувши на Хадіжу, теж почервонів, а потім, відвівши погляд на молоду Фатіму, промовив виразно й голосно:

– Його Високість Повелитель чекає на вас.

Фатіма нашвидкоруч поправила зачіску, нафарбувала губи і схвильовано підвелась. Вона востаннє перед очікуваним випробуванням озирнулась до Латіфи й пішла вслід за охоронцем. Подруга лише встигла дати їй останнє напущення:

– Пам’ятай, усе у твоїх руках!...

Я звернула увагу на заздрісні погляди дівчат і в душі поспівчувала Фатімі, яку багато з них тепер зненавидять. Із цією думкою я вирішила вийти в коридор, аби побути на самоті. Проте вже інший охоронець перепинив мене суворим жестом і зневажливо вигукнув:

– Куди ти, жінко? Повернись на своє місце!

Катерина Краля

Душа відьми із Червоної Руси

Чужа душа – то, кажуть, темний ліс.

А я скажу: не кожна, ой не кожна!

Чужа душа – то тихе море сліз.

Плювати в неї – гріх тяжкий, не можна.

Ліна Костенко

Татари чи турки! Вони були скрізь. Юна дівчина прошепотіла:

©Краля К., 2013

“Людолови...” – і страх паралізував горло... Ясир. Ясир ведуть... Ясир. Неволя... і ринок, де покупці м’яли дівчат, як курчат, і купували часто на вагу золота... Гарем... І кров... Руки в крові...

Вона прокинулась серед зелених простирادل. Так, саме та дівчина, а зараз цариця найжорстокішої у світі імперії. Хто вона? Вона – турецька цариця, яка прокинулась від чергового кошмару і її крик розшматував нічний спокій Воріт Раю. Привиди минулого щораз про себе нагадують, бо від себе не втечеш. Хто вона? Італійка? Француженка? Полька? Вона – з Червоної

Руси. Хто вона? За гострий язичок і розкотистий сміх у гаремі її називали Хуррем – “Та, що сміється”. Не плакати, а сміятися – це її закон. Вона – далека від образу краси в мусульманському світі – вирізнялася грацією та тендітністю, зовсім не схожа на тодішніх красунь – волооких, високогрудих огрядних жіночок і чуттєвими повними губами. Та все ж одного разу володар трьох частин світу Сулейман I залишив легку, як павутинка, хустинку на ніжному плечі тої, яку незабаром весь світ зватиме Роксоланою. Гарем – місце любові, розкоші та інтриг, справжнє ‘змійне кубло’, і вона стала його повелителькою, а потім знищила його. У султанському дворі вискочки Роксолани не любили. Але її любив султан і цього було навіть більше, ніж досить. Вона полонила його серце, душу, розум. Чим і як? Чари! Всі підозрювали, що вона кидає на нього якісь чари. Відьма!!!

Хто вона? Одна з найосвіченіших жінок свого часу, Вона в оригіналі читає Гомера, володіє багатьма мовами: старогрецькою, латиною, арабською, турецькою, польською. Лише їй дозволялося робити навіть те, що суперечило турецьким традиціям, мусульманським законам, султанським придворним звичаям. Де ж то чувано, щоб дружина султана з’являлась перед чужоземцями без паранджі та ще й позувала художникам! Адже іслам взагалі забороняв малювати не лише людей, а й звірів і птахів. У XVI столітті флорентійці навіть помістили її парадний портрет у своїй картинній галереї, і то був єдиний жіночий портрет серед зображень бородатих султанів у величезних тюрбанах. Вона приймала іноземних послів, відповідала на послання іноземних правителів. “Святий Закон” не дозволяв брати жінок у походи, поки не з’явилась вона.

Хто вона? Зрадниця віри! Повія! Відьма! Чаклунка! І саме вона будувала мечеті, лікарні для хворих, кухні для безпритульних, школи для сиріт, сховища для дорогоцінних рукописів і книжок тоді, коли татари, як і раніше, здійснювали щорічні набіги на Червону Русь... Саме вона стала причиною смерті багатьох діячів і принців того часу.

Серед цієї темряви добре її й не розгледіти. На плечі спадають кучері, оспівані Сулейманом у його листах і віршах, та от тільки руді вони чи чорні не зрозуміло, та це її не дивно, адже, художники створюючи її портрети теж не матимуть єдності в цьому її при денному світлі... А очі... Цікаво, які вони: карі чи сині? Та важливо тільки те, що вони заворожили султана...

Скоріш мила, ніж красива жінка окинула оком свої покої. Чи думала вона колись, що житиме у такій розкоші? Вона мала все, що можна купити за гроші. На очі потрапив діамант. Цей діаманту 86 карат прикрашав надзвичайно дорогоцінну сукню, подаровану їй султаном на честь народження першого їхнього сина. Сукня коштувала 100 тисяч дукатів, такої суми не мала в казні навіть велика європейська держава того часу. Володарка світу посміхнулася посмішкою, якій може позаздрити Мона Ліза, і з-під подушки дістала квітку шипшини, здавалося б, єдине, що залишилось від тієї дівчини, і єдине, що привезла із собою, та притиснула до грудей, як найбільшу у світі коштовність. І саме квітка шипшини буде вигравіювана на її саркофазі...

Жінка неймовірної долі, що не загубилася у вік титанів, і найбільша загадка XVI століття. Вона не просто вижила – вона перемогла, не зламалася і навіть більше піднялася над всіма. Османська імперія і безправ'я жінки – речі тотожні, але раптом з'явилася Роксолана.

Історія цієї жінки виписана не тільки визначними датами та подіями, а й зіткана з маленьких секретів, із нерозгаданих загадок і великих таємниць. І нехай потім нащадки ламають голови: чи була розумницею, чи красунею, чи чародійкою і чим султана поїла - чи любистком, чи чарами, чи солодкими словами...

Хто ж вона? Хуррем, Хассекі, Роксолана – це все її імена, під якими вона знана світові. Вона – Роксолана! Цим сказано все! Та справжнє її ім'я загубилося у віках. Вона – правителька без імені. Без імені, та чи без душі?

Таємниця медальйона

...Край неба залило жовто-червоною пінявою, і сонце почало виймати з-за обрію різючі стріли – тоненькі, але життєдайні промінці. Поступово вони доторкнуться до всього навкруги. А поки один невеличкий, але сміливий промінчик проник до темної кімнати. Швидко ковзнув по стіні й зупинився на чолі чоловіка, що з острахом чекав на новий день. Що він принесе?

На перший погляд, людина видавалась немолодою. На тонкому, блідому і змученому обличчі відбивались усі перипетії його долі. Численні дрібні зморшки пронизали кутики очей і рота. І лише очі, що метушливо бігали по кімнаті, ніби вибивались із цілісної картини. Чоловік, якому йшов тільки 28-й рік, рвучко піднявся. Він не спав цілу ніч, намагаючися придумати план порятунку. Але марно.

* * *

– 18 лютого 1690 року в царських покоях в Москві в Петра Олексійовича Романова народився син. Батька, юнака неповних 18 років, цікавили найбільше розваги. Йому завжди не вистачало часу, він утікав з палацу за першої ліпшої нагоди. Хлопчик, якого назвали Олексієм, ріс при матері, і, звичайно, та атмосфера неприязні до батьківських справ, яка склалась в оточенні цариці, не могла не позначитись на його душі.

© Савицька І., 2013

Підростаючи, він, як і мати, з осудом і ненавистю сприймали все, що стосувалося царя. Петро ж поклав на нього всі надії, як батько і як правитель великої держави. Але про подальшу долю Олексія Петровича ми поговоримо наступного разу, – закінчив свою розповідь лектор.

Щоразу, коли Анатолій Павлович Ліщинський, кандидат історичних наук, високий, стрункий чоловік 40 років, починав свою лекцію, аудиторія

завмирала. Його негучний, розмірений голос міг приковувати до себе увагу студентів.

Коли з останнім юнаком стих сміх, погляд Анатолія Павловича впав на студентку, яка сиділа біля вікна. Ця вродлива й розумна дівчина з таким незвичним ім'ям – Іларія – відрізнялась цілеспрямованістю, наполегливістю і любов'ю до історії.

– Пара закінчилась, можете бути вільні, – промовив Ліщинський, підходячи до дівчини. Викладач зняв окуляри. Розумний погляд світлих, блакитних очей намагався проникнути в глибину зелених очей студентки.

– Я знаю. Просто хотіла задати Вам одне запитання. Можна?

– Будь ласка.

– Вчора я бачила один документальний фільм під назвою “Справа царевича Олексія”. Там йшлося про тему Вашої сьогоднішньої лекції. Але мене вразило інше. У фільмі згадувалось про медальйон, який Петро I подарував своєму синові. Його нібито виконав на замовлення якийсь італійський ювелір, і володіння ним давало владу і силу. Але, дізнавшись про зраду Олексія, цар прокляв медальйон, і він став причиною нещастя багатьох людей. Скажіть, це всього лише міф? Чи, можливо, у цьому є доля правди?

– Я можу розповісти Вам лише про історичні факти, а стали вони наслідком сили чи прокляття медальйона чи просто збігом обставин – вирішувати Вам.

– Отже, медальйон все-таки існував?

– 14 жовтня 1711 року відбулося весілля спадкоємця трону Олексія Петровича з німецькою принцесою Софією-Шарлоттою. З нагоди урочистості Петро I подарував своєму синові золотий медальйон. З одного боку була зображена земна куля, а з іншого – вигравіруваний латинський напис: “Aut cum scuto, aut in scuto” (Або зі щитом, або на щиті).

Після зради Олексія – його втечі – були переїзди, переховування, але згодом Олексій все ж повернувся до царя. Після довгих допитів батько

відвернувся від сина (як стверджують деякі дослідники, прокляв) і він через деякий час помер.

Більш як через півстоліття, цей медальйон знову вийшов на історичну арену. Він раптом з'явився в польського магната, володаря Умані – Станіслава Вітт-Потоцького. Як медальйон опинився в його руках – залишається загадкою. Можна лише зробити припущення, що Потоцький придбав його, але яким чином? Фактом залишається лише те, що Потоцький, і раніше не бідний чоловік, починає багатіти. 1796 року він засновує знаменитий Софіївський парк, який був збудований на честь його дружини Софії і подарований їй 1802 року.

Проте через 30 років, після Польського повстання, всі маєтності Потоцьких були конфісковані і передані Київській казенній палаті. Доля зіграла з Потоцькими злий жарт.

Того ж таки 1832 року російський імператор Микола I дарує “Софіївку” своїй дружині – імператриці Олександрі Федорівні. Віднайшовся в Умані й медальйон. Я думаю, про долю Миколи I і його трагічну смерть Вам як історика розповідати не варто. От і все! На цьому сліди медальйона губляться. Відомо лише, що востаннє його бачили в “Софіївці” незадовго до смерті імператриці.

– Вражаюча історія. Цікаво, медальйон ще колись нагадає про себе?...

* * *

Олексій Петрович Романов відбивав кроками такт якоїсь давно забутої пісні. Його думки важко снували в голові. Треба було прийняти рішення. Яке? Як вчинити? Сьогодні вранці, 26 вересня 1717 року, до нього в Неаполь прибув посланець батька, дипломат Петро Андрійович Толстой. Він привіз йому листа від царя.

“Мой сын! – писав Петро синові. – Понеже всем есть извесно, какое ты непослушание и презрение воли моей делал, и ни от слов, ни от наказания не последовал наставлению моему; но, наконец, обольстя и заклинаясь богом

при прощании со мною, потом что учинил? Ушел и отдался, яко изменник, под чужую протекцию, что не слыхано не точию между наших детей, но ниже между нарочитых подданных, чем какую обиду и досаду отцу своему и стыд отечеству своему учинил. Того ради посылаю ныне сие последнее к тебе, дабы ты по воле моей учинил, о чем тебе господа Толстой и Румянцев будут говорить и предлагать. Буде же побайшся меня, то я тебя обнадеживаю и обещаю богом и судом его, что никакого наказания тебе не будет, но лучшую любовь покажу тебе, ежели воли моей послушаешь и возвратишься. Буде же сего не учинишь, то яко отец, данною мне от бога властью проклиная тебя вечно, а яко государь твой за изменника объявляю и не оставлю всех способов тебе, яко изменнику и ругателю отца учинить, в чем бог мне поможет в моей истине”.

Царевич підійшов до вікна й довго вдивлявся в красивий краєвид. От, здається, і все. Рішення прийняте...

... Через десять днів, спаливши в Неаполі всі документи й папери, Олексій вирушив до Москви.

* * *

Серце Іларії скажено калатало від щастя. Все! Важка літня сесія позаду. Щойно останній екзамен складено на “відмінно”. Раділа не лише вона. Через місяць весь курс поїде на історико-краєзнавчу практику.

* * *

Тортурна камера Петропавлівської фортеці. Тут із учорашнього дня допитують царевича Олексія. Виснажений батько дивиться на сина відсутнім поглядом. Як міг він, його рідний син, зрадити все, що було таким дорогим для нього? Вподобання і пріоритети батька, інтереси держави, – все це, здавалось, було для Олексія порожнім звуком.

Тиша... І в цій тиші ніби відчувається напруга, яка довгі роки стояла між царем і спадкоємцем. Два погляди, наче дві блискавки, спопеляли один

одного. Один – сильний, вольовий, сповнений гідності й відваги. Інший – боязкий, приречений, але в той же час сповнений ненависті.

... 26 червня 1718 року царевич Олексій помер. Через чотири дні його поховали. Земля прийняла тіло людини, яка стала заручником обставин і не змогла знайти вихід...

* * *

Практика наближалась до завершення. Позаду були дивовижні, загадкові, оповиті історією місця. Залишалось лише одне – Умань, “Софіївка”! Автобус повільно і плавно під’їхав до місця призначення. Студенти весело і жваво виходили на вулицю. Не поспішала лише Іларія. Вона якось інтуїтивно відчувала, що наближається до розгадки таємниці.

Весь наступний день студентка провела, працюючи з документами в архіві. Тепер вона знала про “Софіївку” майже все. Білою плямою залишався лише медальйон. У тому, що він десь тут, дівчина не сумнівалась.

...Екскурсовод здивовано дивилась на студентку. За численні роки роботи ніхто й ніколи з таким інтересом не слухав її розповіді. Цю ж дівчину цікавило буквально все. Особливо зацікавилась вона пам’ятником, який зберігся із часу заснування парку. Точніше, збереглась його основа, а пам’ятник поставили нещодавно.

Екскурсія попрямувала далі, а Іларія затрималась біля пам’ятника. Щось ніби зупиняло її, внутрішній голос наказав не квапитись. Дівчина присіла біля постамента. Знизу, на камені, виднівся герб Потоцьких. Старовинний герб... Стоп! Герб був перевернутий. Орел зображений вниз головою. Іларія спробувала його розвернути, та все дарма. Століття часу давали про себе знати.

Студентка чимдуж побігла до своїх. Збиваючись в розповіді, вона все ж вмовила всіх повернутися до пам’ятника.

Коли Анатолій Павлович за допомогою ножа перевернув герб, щось тихо клацнуло і герб від’їхав в сторону. Настала повна тиша. Лише через деякий час Ліщинський заговорив:

– Іларіє, це Ваша знахідка, Вам і варто подивитись, що там всередині.

Через декілька секунд дівчина тримала на руці медальйон, який виблискував на сонці, наче новий. Вона не могла в це повірити. Медальйон царевича, що стільки років залишався в тіні, зараз в її руках! Вона повернула руку, щоб краще роздивитись напис і раптом... медальйон зісковзнув з її долоні і впав в каскад водоспадів, що, за легендою, впадають в озеро без дна.

На прощання медальйон лише востаннє виблиснув своїм латинським написом.

Уже час був від'їжджати, а Іларія стояла біля мосту неподалік від водоспадів і все дивилась у прозору воду. До неї підійшов Анатолій Павлович і тихо мовив:

– Напевно, якщо медальйон не захотів залишитись у Вас, то доля Ваша буде щасливою.

Дівчина розгублено повернулась, а викладач весело підморгнув їй.

Зоряна Самчук

Імператорське кохання

Хочу розповісти, Вам, дорогі мої, одну історію кохання, яка змінила не двох людей, а дві держави. А справа була така.

© Самчук З., 2013

Жила-була на світі маленька дівчинка Єлизавета. Із самого дитинства вона була оточена теплом, турботою, достатком. А все тому, що її тато, якого звали Петро I, мав досить складну, проте знатну професію – імператор. Дівчинка знала, що вона колись, коли буде гарно вчитись, стане теж такою поважною і шанованою, як її тато. Змалку Єлизавета любила подорожувати, часто була вона й в Україні.

Не знаю, що так сюди її манило, чи то жовті лани пшениці чи гарні хлопці-холопи. Мабуть, судилось Єлизаветі ще в досить ранньому віці закохатись в одного із них.

Він – Олексій, бідний хлопець, син козака Разума. Здобув лише домашню початкову освіту. Проте це не зупиняло Єлизавету. Кохання між людьми було настільки сильним, що вони почали таємно зустрічатись. Хоча і

знала дівчина, що це заборонений для неї плід, оскільки наречений не відповідав вимогам справжнього нареченого майбутньої імператриці.

На той час при дворі імператора Петра I працював всім відомий майстер Лівша, який не лише підковував блоху, й був винахідником. Так сталось, що ним була створена і машина часу, про яку знала лише Єлизавета, що дуже любила старого дідуся Лівшу.

Одного разу цю таємницю вона розповіла й Олексієві. Обоє вони вирішують подорожувати століттями, шукати молоді закохані пари, доля яких також була трагічною.

Десь, приблизно 1730 року, Олексій і Єлизавета вирушають у подорож часом, яка тривала три місяці. За цей період вони відвідали Італію, Грецію, Швецію та ще багато інших країн.

І що важливо, зустрілись вони із закоханими парами, серед яких: Ромео та Джульєтта, Ровена та Айвенго, Парис та Єлена, Руслан та Людмила. Всі вони давали лише одну пораду – кохати один одного, не зважаючи ні на що. І було вирішено, що повернувшись до Росії, Олексій та Єлизавета мають таємно одружитись, аби ніхто і ніколи не зміг їх розлучити.

1741 рік був досить важливим для них обох, оскільки Єлизавета стала імператрицею, а Олексій змушений підвищувати свій інтелектуальний рівень, навчаючись у європейських університетах і слухаючи лекції відомих вчених. Та такого життя він бажав не лише собі, а й своєму меншому братові Кирилу, який залишився з батьком в Україні.

І Олексію, як вже освіченому на той час, інтелігентові спала на думку ідея відновити в Україні гетьманство на чолі зі своїм братом і, отже чином, прославити свій рід козака Разума. Проте з цього часу не Разума, а Розумовського. Після довгих благань і вмовлянь Єлизавета все ж погодилась. І вже через три роки гетьманство в Україні було відновлено. Одразу в простого хлопця-козака Кирила, якому ще й не було 16 років, з'явилися рангові та приватні маєтки. Звичайно, Кирило не був таким освіченим як Олексій, проте це не заважало йому керувати державою, адже він лише

виконував місію Єлизавети. Часто допомагав йому в цьому старший брат і чоловік Єлизавети – Олексій.

Кирило виявився не таким чесним, як думали і Єлизавета, і Олексій. Добре утвердившись при владі, він брав участь у дворцовому перевороті на користь Катерини II. Але від цього кохання між Єлизаветою та Олексієм не втратило свого сенсу. Вони продовжували жити, подорожувати й навіть, як колись, будучи молодими, зустрічатись і знайомитись із закоханими парами, аби передавати досвід іншим поколінням, як зберегти кохання.

Ось так кохання між двома зовсім різними людьми змінювало не лише їхні долі, а й життя цілої держави.

Прошу мою історію не брати за достовірний факт, а сприймати радше як припущення, а ще краще як вигадку...

Володимир Бойко

Яношик

Не йшов до мене сон тієї ночі. То вийшов надвір, і ноги самі вперед понесли. І так аж до шинку... Та й не було там ніколи ніякого шинку, а старий колгоспний корівник був. А то подивитись – і нема тої руїни, а правдивий шинок, де свічі у вікнах миготять, а добрі легіні мед-вино вживають. Чого, зрештою, купальської ночі не станеться? А то якби не сам йду, а який нечистий мною хитає.

Переступив поріг. Бачу стіни мальовані, столи дубові та й самого панатрістеника за шинквасом – убраний німцем, а роги козині! Жоденої душі за столами, хоча чути й запах м'яса печеного, і шипіння пуншу угорського, і інші добрі запахи, що ними кожен шинок у Галичині повен.

Сидів за столом пан. Та й не пан зовсім, а так – добре зодягнутий легінь. Вберя на нім гейби гуцульська, а зброя все загранична на блискуча: і

топір – бартка, і бандолети, і ніж молдаванський. Глипнув він на мене і до кумпанії закликав, кивнувши. Я сів.

За кілька хвилин я вже знав, що то сам Яношик – звісний усім збойник – опришок, що Карпатами правив задовго до славного Олекси Довбуша в році 1713-му.

Нічому б мав не вірити, а то й за все поспитав.

– Давно була панщизна, – мовив Яношик. – Тоді в нас графи панували. Що граф мав, то вшистке хлоп мусів робити. Бо таку силу мав, що тримав у себе бандурів. Проплачував їх місячно, і вони розказ мали: коли чоловік не хоче робити, то аби йому бити по п'ять буків на спину. І був тоді граф Шандор. Наказав він, аби в жнива вигнали людей з усього села збирати пшеницю. Я тоді з Сербії домів вертався... Як дістався, то і взяв, що матір мою бандури забили, а вітця граф Шандор припнув до коня і погнав у своє обшаря.

– І за що ж їх так? – запитую у Яношика, а сам собі все не вірю з ким

© Бойко В., 2013

мову маю.

– Пан повсякчас мав за що карати. За малий непослух навіть. У графа була пивниця, а там була дошка. Чоловіка клали на дошку, припинали мотузами за шию, ноги й руки, та, скрутивши колесом, били. Як забіг я в ту пивницю, то застав там ледь живого неня, що його бандури катували. Бандурів я побив, а його розпутав, та вже бігме ніщо не допомгло... Мій отець був добрий чоловік, то я й вирішив, що маю бути збойником, бо неправда в панів, а правда в єдного збойника.

А тоді замислився Яношик і тихо заспівав!

Кедь мене уб'єте, Тут не лишайте, Під зелену липу Мене закопайте.

А потім продовжив повідати:

– Зібрав я тоді пастухів по всій полонині і пішов панів воювати. Немало графських бандурів та іншого бидла побили. Все, що здобували, то більше простим хлопам дарували, а на себе й гроша рідко сміли тратити. І

граф Шандор і син його хтіли все крові з нас напити. Сорок тисячів щирозлотих дукатів за мене давали, аби хто піймав. Не піймали. Сам до панів-графів завітав. Тогди мали пани баль і танці, а ми, як батями, їм танцю танцювати прийшли. Всі оружні ми були. Станцювали панам раз, а потім вже подоставали зброю та й мовлю панам і паням, жеби за танець платили. Кинув їм на стіл свою бартку, а на ній напис “Збойник Яношик”. То вже вони й покаменіли. Почистили ми тоді й панів зацних, і комори їх, і покої. Все людям добрим роздали. Імили по Петрі й Павлові, коли любку в цьому шинку вижидав. Аж нізвідки бандури! Сам тоді був, то стрелив двох, єдному ножа в серце, а вже потім і в другі двері. А вилетіла настрочу корчмарка з тацею гороху – сипнула під ноги, то я впав на бігу. Взяли мене, привели перед графа суд чинити. Не хтів пан ані катувати, ані мук завдавати, лиш наказав, аби я го перепросив та уклонився. Відповів я, що ліпше ізгублюся, чим маю перепрошувати жадних крові панів.

...Повісили. А мою бартку з іменням моїм в болото викинули. Таки віднайшов її один хлопчик, а вже за літо сам водив товаришів панів розбивати й бідних заступати. А я сам являюся щоночі на Йвана Купала й споглядаю, чи все так люди за правду змагають, чи є ще межі ними добрі легіні... І так був я скрізь, де за волю й долю нашу борня йшла. Бував зі стрільцями січовими на горі Маківці, і з повстанцями в лісах, і з добрими людьми на Майдані правду виборював. Та скажу тобі одне: нема правди в жодних панів, а того й віри їм не мати. Самі собі волю майте, а неправді не коріться. Видиш: не вдавити нас, таких, у петлі, не закатувати панським бандурам і запродавцям, не посікти на часті, – всі до купи зберемся і знову бити ката підемо. Споминай, як до світанку не забудеш, а на Купала не вагайся до мене сюди приходити. Я тут завжди. З вами. Людьми чесними.

...Не забув я нічого з того, що бачив тієї ночі. Чи сон був, чи ні, а старі люди по цей час повідають, що не згинув Яношик і бачать його люди, бо так їх любив легінь, що й по смерті не лишив. Такий то він був збойник, той Яношик.

Жив колись в Росії цар...

Жив колись у Росії цар,
Скрізь про нього знали.
Ну, і ви про нього теж
Чули чи читали.

Хоч родився він у тьмі,
Жити так не став
І у Європу цар вікно
Світле прорубав.

Від природи розум мав,
© Шинкарук Ю.,2013

Книги любляв
І російських мужиків
Вчитись заставляв.

Був охайним дуже цар,
Не по тих часах,
Тим, хто бороди носив,
Наганяв він страх.

Цьому доброму царю
Я б сплела вінок,
Бо на світські вечори
Допустив жінок.

Сам признався цар
Колись, і без каяття:
“Флот, горілка і жінки –
Це моє життя”.

А іще на островах
Місто збудував.
Царським іменем своїм
Створене назвав.

У поточних справах цар
Вмів навести лад,
І в державний розвиток
Вніс великий вклад.

Цар цей, ну для тих,
Хто не здогадався,
Імператором Петром
Ще й Великим звався.

Ольга Гут

Моя єдина Жозефіно...

Моя єдина Жозефіно! Далеко від тебе цілий світ видається мені пустелею, у якій я один. Ти заволоділа всією моєю душею і навіть більше. Ти – єдина моя думка. Коли мені набридають нудні істоти, названі людьми, коли я готовий проклясти життя, тоді кладу руку на серце: там міститься твоє зображення – я дивлюсь на нього, кохання для мене абсолютне щастя...

Моя єдина подруго, вибрана долею для здійснення разом з тобою важкого життєвого шляху...

Мій єдиний порадику і терплячий слухачу! Твої поради для мене, ніби Боже благословення, які сповнювали мене впевненістю в перемозі.

Я був переконаний у своїй кінцевій меті – у завоюванні європейського й світового панування. Я марив, бачачи себе в ролі О.Македонського чи Ю.Цезаря, але на шляху стояла вона – Росія, яка видавалась мені маленькою, безсильною, немічною комашкою, що не витримає легкого подиху вітерця.

Через свою самовпевненість, відсутність твоєї думки я зазнав неминучого краху. Це перша невдача з 50 битв. Битва на Бородинському полі – це битва “двох гігантів”. Ти залишилась єдиною людиною, якій я можу відкрити свою душу.

Мій план об’єднання сусідів Росії проти неї ж самої зазнав невдачі. Підтримка Австрії та Пруссії викликали в мене недовіру, мав підозру про їхні таємні стосунки із царем – і це мене не зрадило. Я розраховував на військові сили Туреччини, але мене випередили, результат цьому – Бухарестський мир. Зібравши найкращі сили французької армії та військові контингенти своїх

©Гут О., 2013

васалів, я мав армію в кількості 640 тис. чоловік.

Перемога видавалась мені недалекою, адже моє військо перевищувало російське майже втричі.

У червні 1812 р. я переправився через Німан і вторгся на територію Росії. Моя помилка в тому, що я не вибрав місце й час бою на свій розсуд.

Коли просувались вглиб Росії, кругом на перешкоді нам ставали партизанські загони, які завдали моїй армії великих втрат. Бій під Бородіно розпочався 7 вересня. Мушу визнати ретельний і глибоко продуманий вибір позицій росіян, уміле використання резервів. Крім того, в них була перевага артилерії над моєю. В перший же день я втратив своїх людей вбитими й пораненими близько 60 тис.

На диво, Кутузов почав відступати від Москви, відкривши цим мені двері столиці. Мої сподівання щодо капітуляції Росії виявились побудовані на піску. Даремно чекав, що московські “бояри” піднесуть мені ключі від

столиці. Натомість на мене звалились, як горох, партизани, які не давали можливості добути фураж і продовольство. Моя армія танула на очах: хвороби, голод, холод прискорили відступ зі столиці. Відступаючи під ударами російських військ, ми зазнали величезних втрат, як і під час переправи через річку Березину.

О, Жозефіно, ти не уявляєш, які тут морози, вони забрали кращу частину моєї армії.

У битві під Москвою показано найбільшу честь і отримано найменше успіху. Французи в ній виступили гідними отримати перемогу, а росіяни заслужили право бути переможцями.

Маю надію, що наступний лист буде веселішим. Із нетерпінням чекаю зустрічі, адже померти, ненаситившись твоїм коханням – це пекельні муки.

22. 10. 1812 р.

Н. Бонапарт

Ірина Мусій

Повернення до мрії

Невдячний світ до тих, хто бажає його змінити, невдячний він до мене... Невже моє життя так швидко плине, що я не можу зупинити, що я не можу повернути оті найкращі днини?

Дивовижно, але в кожного з нас у житті все відбувається якось по-особливому. Всі стверджують навкруги, що начебто існують стереотипи, за якими ми повинні жити... Але ж ні. Ми привносимо самі ці стереотипи в наше життя. А потім з обуренням заявляємо, що нічого не можна змінити. У кожного з Вас, хто читає на даний момент мої думки, втілені на папері в житті відбулася подія, що докорінно змінила потік вашого існування, сутність ваших думок, а, можливо, ця подія десь зовсім близько... Озирніться навкруги, погляньте на світ іншими очима! От і я, прокинувшись одного весняного ранку із ще однією депресією, ненавистю до всього довколишнього й передусім до себе самої, швидко зібравшись, попрямувала

до університету. Уже третій курс добігав свого кінця, і я думала, я мріяла про те, що ще зовсім трохи, і ось-ось залишу ці зовсім байдужі для мене стіни, цих зовсім байдужих людей... Можливо, тоді я розпочну нову сторінку у своєму житті й тепер писатиму її я, а не хтось інший – не батьки, родичі, добрі порадики, а саме я без будь-яких зволікань і вагань. Та вагатися було багато в чому! Хто ти в цьому світі? За що ти постійно борешся і ,головне, – із ким? Чи не із самою собою? Ці питання отруювали мене із середини, руйнували все те, до чого я так довго прагнула. Це був понеділок. Кажуть, як перший день тижня мине, такими будуть і наступні дні. Та мені було байдуже, яким він буде – цей день! Я не очікувала від нього нічого особливого. Зайшовши у тридцять восьму аудиторію з вимушеною, і чесно кажучи, зовсім нещирою усмішкою на устах, привітавшись із присутніми там моїми колегами – істориками, я швидко сіла за парту. І після чотирьох виснажених пар довелось піти в бібліотеку. Разом зі мною йшли мої

© Мусій І., 2013

найкращі подруги. Щось собі хихикаючи, вони мене страшенно драгували. Саме тому я вирішила не поспішати, щоб побути наодинці з думками. Тараптові, коли з підручниками прямувала у бібліотеку, назустріч мені вибіг хлопець – і усі мої п'ять підручників полетіли дотолу. Розуміючи, що зараз абсолютно не можу контролювати свої емоції, я присіла над книжками, потупивши очі донизу. Хлопець також присів біля мене й почав щиро вибачатись. Та в мене промайнула лише єдина думка – зникнути із цього часу, від цих людей. Тут мою увагу привернула ще одна книга під назвою “Англійські жінки-мандрівниці за часів королеви Вікторії”. Це була одна із книг цього юнака, що також випала в нього з рук із ще його трьома книгами. Наша схвильованість швидко минула, і кожен попрямував у своєму напрямку.

Будучи дуже втомленою, я прийшла із пар і, як зазвичай, вирішила ж одразу взятися за підготовку семінару. Взявши до рук сумку, я не повірила своїм очам: невеличка книжечка про англійських жінок-мандрівниць тихо причаїлася в моєму рюкзаку. Питання – що і як? – довго мене не бентежили,

адже одразу стало зрозуміло, що я просто випадково забрала в нього книгу. Але як знайти цього незнайомця і пояснити йому ситуацію, мені поки що в голову не приходило. Тоді я вирішила все-таки взятися за написання семінару. Та ця сірувата обгортка не давала мені спокою. “Англія.. . Стара добра Англія, за часів королеви Вікторії... Усе піддається консерватизму. Стають популярними джентльмени – чоловіки, які були успішними у всіх сферах, а невдахи залишаються поза суспільством. Амбітність, виваженість рішень, стриманість, толерантність – основні риси, якими наділені англійці й до сьогодні. А яка ж роль жінки? Жінка продовжує займатися домашніми справами, не втручаючись у справи чоловіків. Та, незважаючи на ці стереотипи, стають поширеними самостійні подорожі жінок без їхніх чоловіків, що засвідчує емансипацію жінки. Хто ж вона для англійського суспільства: дружина – берегиня домашнього вогнища чи зрівняна в правах особа, яка може виступати таким самим конкурентом, як і будь-який чоловік у всіх справах? Історії багатьох жінок-мандрівниць споріднені: їх не сприймали так, як слід, критикуючи та засуджуючи їхні спроби самостійного існування. Та всі спроби чоловіків знищити цей процес не увінчалися успіхом. Відповідно до демократизму у світі й вона стає крок за кроком незамінною не лише на кухні та з дітьми, як це було раніше, але біля важелів політичної влади. Так, саме політичної. Здатність жінки приймати виважені правильні рішення виявилась набагато більшою, ніж у чоловіка.

Це було відчуття піднесення... Відчуття, із яким я прочитала перші п'ятдесят сторінок, глибоко затаїлося в моїй душі і, мабуть, не бажало мене залишати. або ж я сама не хотіла його відпускати... Але совість нагадувала про себе. Слова в моїй голові звучали дуже голосно: “Потрібно віддати книжку”. Але як свого часу промовляла Скарлет Охара: “ Я подумаю про це завтра”. І справді, наступного дня довелось думати не лише про це. Побачивши незнайомця біля факультету з іншими хлопцями я, зібравши всі свої зусилля, попрямувала до них.

– Привіт, – розпочала я, та у відповідь почула лише хихикання його друзів. Хлопець обернувся до мене на дев'яносто градусів і щиро привітався:

– Привіт!

– Я вчора випадково замінила наші книги й у мене є твоя... – так, безперечно, мій початок відповіді був настільки невпевненим, що я не могла, не запинаючись, мовити ні слова.

– Ось, візьми, будь ласка, – віддавши книгу прямо йому в руки, я попрямувала в інший бік, і лише на його запитання: “Як тебе звати?” відповіла, що це не має абсолютно ніякого значення! Особисто для себе я не вважала це чимось особливим, і мені ніколи не хотілось шукати способів таким чином знайомитись із хлопцями і фліртувати з ними. Та головним для мене в цей момент було те, щоб він зрозумів, що я не шукаю приводу з ним ближче познайомитись. Мені було байдуже. Єдиним приводом для зустрічі чи розмови могла б стати лише книга, яка не давала мені спокою ні на парах, ні під час відпочинку. Минуло два дні. Я, як не дивно, поступово забувала про свої захоплення прочитаним і поверталась у стабільне русло буденності...

Ще один день – ще одна перемога над собою! Лише це моє життєве кредо допомагало мені із цією вимушеною усмішкою відвідувати університет. У бібліотеці цього разу було напрочуд багато людей, але це було зрозуміло, адже незабаром екзаменаційна сесія. Узявши п'ять великих книг, я попрямувала за ще двома не меншими за розміром підручниками з історії країн Західної Європи й Північної Америки. Було очевидно, що мої посиденьки в бібліотеці триватимуть близько трьох годин. Та, повернувшись на своє робоче місце, я остовпіла на місці – книжечка із сірою обгорточкою наче нікуди й не зникла за ці два дні. Розуміючи те, що самотійно вона на могла б сюди прийти, я вирішила розшукати знову цього юнака. Та довго шукати не довелося: він стояв неподалік від нашого факультету й задивлявся в сіре, вкрите хмарами небо. Не встигла я до нього підійти, як він першим розпочав розмову:

– Привіт! Вочевидь, книга в тебе викликала великий інтерес.

– Та ні, – намагаючись виправдатись, що я і гадки не маю про її зміст, я продовжувала, – Я не знаю, про що вона!

– Чому ти виправдовуєшся? – запитав мене незнайомиць, – що

поганого в тому, що тобі вона сподобалась навіть, якщо вона належить мені. Коли ти мені віддала книгу, я одразу ж помітив загорнуту сторінку. Ніхто це не робить просто так. Тому ти можеш дочитати її, а потім спокійно повернути.

Не розуміючи більше потреби в тому, щоб справді шукати якісь виправдання, я щиро подякувала, й хотіла піти.

– Зачекай, незнайомко, – продовжував впевнено хлопець, – може хоч скажеш, як тебе звати?

– Олександра.

– Приємно познайомитись, а я – Олександр.

– Взаємно.

Ось таким чином закінчилася ще одна моя зустріч із Олександром.

“Можливо, я залишу тебе назавжди, та я прагну волі. Наче птиця в золотій клітці, я безтямно прагну лише свободи. Прощай! Ти був хорошим для мене чоловіком... таким добрим, ніжним і турботливим залишишся в моїй пам’яті. Але моє бажання сильніше за мій розум, так, як тоді, пам’ятаєш, коли ми одружилися з тобою таємно від батьків. Усе було чудово, і ти любиш мене, я знаю це... Але ти ненавидиш мою любов до волі. Вибач!

Коли ти прочитаєш цей лист, я буду далеко, і не намагайся мене шукати. Не хвилюйся, зі мною будуть ще дві старі діви, так що я сама не залишусь. А ти залишайся і служи нашій вірній королеві Вікторії! Твоя Еліз” Ці листи були закономірністю у вікторіанську епоху, і обурливі відгуки чоловіків від прощальних записок звучали різних куточків Англії. Так, саме непереборне бажання самоствердитися породжувало думки про подорожі. І хоча жінкам дуже важко було віддалитися від домашнього затишку, поринути у світ різних нових, і не завжди приємних подій, перед ними поставала зовсім нова роль – роль незалежної повноправної жінки!

Захопливу подорож у часі перебив телефонний дзвінок. Це була моя подруга Оля. Вона запропонувала прогулятися та я відмовилась, на що у відповідь почула масу образ, на кшталт : “Ми що, вже не подруги з тобою? Скільки ти можеш тікати від людей? Що з тобою?” Звичайно, я не хотіла відповідати на ці безглузді запитання, бо й сама не знала відповіді. У моїй голові зараз вирувало сотні думок, ще зовсім не пов’язаних між собою. Та

поступово, день за днем, читаючи всі ці збентежені розповіді англійок про те, як вони залишали свої домівки і просто прагнули знайти себе в тогочасному суспільстві, а не поза ним, пояснювали багато незрозумілих речей у моєму житті. Можливо, це звучить дивно, та я постійно в пошуках себе. Інколи, заглиблюючись у свій внутрішній світ, я забуваю про найдорожчих для мене людей, про свої обов'язки та обіцянки. Але рішучості мені ніколи не вистачає, щоб змінити все у своєму житті. Чомусь мене страшенно приваблювали їхні сильні радикальні рішення. Таких жінок слабкими не назвеш, а навпаки – заради подолання стереотипів вони були готові відмовитись від сімейного щастя, домашнього затишку. У складних умовах не просто, здавалося б, вижити, а ще й утвердитися і зламати стереотипи. День за днем ідеї поступово систематизувались, і одного вечора я вирішила просто так обдумати усе – написати компрометуючу статтю, зокрема про роль жінки в українському сучасному суспільстві.

Отак живеш за принципом: я – жінка і повинна бути поступливою та розважливою! Я – дівчина, і повинна уміти бути скромною, та не втручатися у справи хлопців! Я – дружина і мати, і повинна дбати про свого чоловіка та дітей, про затишок у домі. І чи не видається вам, любі мої читачки, що занадто багато “я повинна!” А де ж зникли – “я хочу” чи “мені подобається!” Невже це ніколи не стане поруч із “я повинна”? Фатальність наша в тому, що ми боїмося все змінити. Чоловіки дуже часто називають жінок кішками, і часточка правди в цьому є. Ми звикаємо до навколишнього світу, і навіть яким би ганебним не було наше життя, зміни для нас – це шлях у невідомість, у безвість, якої ми так боїмося! Розпочавши писати, слово за словом, думку за думкою, я все втілювала на папері. Це було чудово. Справді те, що тобі подобається робити, завжди приносить задоволення! І навіть, якщо ти не помічаєш, що вже минула ціла ніч, а ти ще досі переповнена думками, це відчуття не втоми й бажання виспатись, а відчуття піднесення та ейфорії!

Дивовижно, та чим більше я цікавилася цією темою, тим більше думала про Олександра. Хто він? Чому так несподівано з'явився у моєму житті? Оскільки я ніколи не вірила в долю, не фантазувала про прекрасного принца,

мене постійно переслідувала думка дізнатися про нього все. Та просто зустрітися і запитати його про це було неможливо. До кінця дочитавши книгу, я поступово закінчила і свою статтю. Прийшов момент віддати книгу. Звісно, для мене останнім часом вона стала чимось набагато більшим, ніж просто набір слів та речень. Будучи ізольованою від усіх і всього, я дуже багато думала про своє життя. Зміни... Це слово було у мене перед очима щоразу, коли я брала до рук книгу або ж навпаки розлучалася з нею. Нарешті, відчуття свободи цих жінок-мандрівниць якимось дивним чином передалось мені, наче надихало на нові ідеї. Проблеми, з якими я стикалася раніше, втратили свою важливість. Тільки єдине мене не залишало – бажання таки досягнути своєї мети, хоча раніше це здавалось мені нереальним. Як я можу, навчаючись на історичному факультеті, стати журналісткою? Та навіть не в цьому була проблема, а в невпевненості, нерішучості, що завжди брала гору над моїми думками.

Ось так – стаття за статтею, у різні журнали, газети, і я поступово відчувала своє покликання. Тепер, як раніше, пошук цікавих подій та тем не став для мене проблемою, адже головне завдання журналіста – навчитися із невеликої, можливо, на перший погляд проблеми створити цілу історію, яка б приваблювала читачів.

Олександр став для мене хорошим надійним другом. Він, як ніхто інший, розумів, мої дивні для інших погляди та поважав мене за мої принципи. Неодноразово ми разом сиділи під час лекцій та тишком-нишком обговорювали прочитані книги.

Книга може змінити людину, може змінити хід твоїх думок та подій у твоєму житті. І як би там не було, та жодне заняття не робить кожного з нас настільки ерудованим та освіченим, як читання книг. Звичайно, зараз це відходить у минуле. І мені сумно, адже вона має не просто цілющу властивість повертати людям віру в себе, й дарувати відчуття перемоги над своїм складним внутрішнім світом і просто допомагати заліковувати глибокі душевні рани. Як кажуть у народі: “Книга вчить, як на світі жить!”

На Меморіалі Слави

Це був 1918-й. Рік смерті, голоду й відчаю, рік кривавих жнив.

Це був заключний етап жахливої війни, у якій взяло участь 33 країни.

© Завірюха І., 2013

Розпочавшись в Європі, вона невдовзі набула світового характеру і зібрала незліченну кількість людських життів. Статистичні дані є досить суперечливі, проте за приблизними підрахунками фахівців, за час конфлікту було мобілізовано понад 65 млн. солдат із яких 10 млн. загинуло і 20 млн було покалічено. Жертви серед цивільного населення були майже такими ж.

Війна набрала не лише масового, а й тотального характеру. Щоб підтримати величезні армії, що воювали на фронті, цілі суспільства з їхніми економіками впрягалися в колісницю війни. Усе більші втрати призводили до страшного напруження сил на фронтах і в тилу, оголювали і поглиблювали фатальні політичні й соціально-економічні вади старих імперських порядків у Європі. У результаті для Німеччини, Австро-Угорщини, а також для Російської імперії, яка разом із Великобританією та Францією входила до Антанти, війна стала змаганням на самознищення.

1918-й... Рік довгоочікуваного миру. Для обох воюючих сторін наслідки війни були жахливими. Європа лежала в руїнах. У Франції не знайшлося б жодного міста, яке б не стало ареною бойових дій або не зазнало хоча б часткової руйнації. Принижений німецький народ отримав клеймо переможеного, – злидні і втрати доповнилися зневагою світової громадськості. Економіки держав зубожіли, ресурси виснажились. Хіба знали лідери імперіалістичних країн, коли починали війну, що вона набере небувалого досі розмаху й увійде в історію під назвою Першої світової? Хіба могли вони здогадуватись, що від війни програють усі?

Ми – діти свого часу, народжені в уже неіснуючій державі для того, щоб розбудувати нове суспільство, нову ідеологію, творити нову політику.

Та гіркий досвід світових воєн назавжди закарбувався в наших серцях уроком виживання, мужності й гуманності.

Цьогорічна весна обіцяє бути теплою, ніщо не пригнічує настрою погожого сонячного дня. На Меморіалі Слави жертвам Другої світової, як завжди, тихо. Лише десь здалеку, з глибини душі долинають слова невимовної скорботи й розносяться в духмяному повітрі:

... Сумує вітер, лагідно шумить
У кронах тих дерев, що тихо плачуть.
Він пам'ятає ту жахливу мить,
Мить смерті, розпачу, жалю, нестачі.
Роса на квітах ніжно так тремтить,
Шепоче щось вода високим лозам.
Не змили ріки ще ту кров і сльози,
Що пролились. Довіку їх не змить...

Марія Боярчук

І маленькі люди творять історію...

Кожен з нас народився для того, щоб зайняти своє місце в історії країни, міста чи села. Людина – це вільна особа, яка має права й можливості сама визначати свої життєві цілі, вибирати напрями діяльності, свій добробут і суспільний статус. Вона, на мою думку, займає визначальне місце в історії.

Люди відрізняються між собою світоглядом, характером, соціальним статусом, спрямованістю діяльності, фінансовим становищем. Залежно від цих та інших чинників вплив людей на історію буде різним. Одні вирішують долю мільйонів, глобальні людські проблеми, інші – повсякденні. Отже, кожній людині відведена певна роль з певним колом подій, на які вона може вплинути своїм рішенням.

З розвитком демократії в центрі важливих подій історії дедалі частіше опиняються пересічні громадяни, які відстоюють свої права та громадянську гідність.

Як приклад, вчинок Рози Паркс, який вплинув на долю країни і став прикладом для мільйонів. У США громадянська війна (1861 – 1865 рр.) покінчила з рабством, але пересічні громадяни Півдня продовжували ставитися до негрів не як до людей. Для темношкірих влаштовували окремі

© Боярчук М., 2013

школи, кафе, вагони поїздів, лави в парках і т. д. В автобусах Півдня діяв закон, за яким темношкірі повинні поступатися місцем для білих, якщо немає місць.

1 грудня 1955 року темношкіра швачка Роза Паркс відмовилася поступитися місцем білому чоловікові в муніципальному автобусі в місті Монтгомері штат Алабама. Це здивувало всіх – пасажирів, водія і викликаного поліцейського, такого ще не було. За порушення громадських правил її було заарештовано. Тієї ж ночі активісти надрукували 35 тис. примірників листівок зі зверненням до всіх чорношкірих жителів Монтгомері, які закликали не користуватися автобусом наступного понеділка – день коли відбувався суд над Розою Паркс.

Як покарання вона заплатила штраф – 14 доларів. Цього самого дня було створено нову громадську організацію для боротьби із сегрегацією, керівником якої став священник баптистської церкви Мартін Лютер Кінг.

Автобусний бойкот протривав 381 день – доти, доки Верховний Суд США не визнав дискримінаційні автобусні правила такими, що не відповідають Конституції.

Започаткований рух Кінга поширився по всій Америці. Він добився прийняття 1964 року Акта про громадянські права, який забороняв расову дискримінацію. Після цього неграм було дозволено йти в армію та поліцію. Деяким, як Кондоліза Райс, вділося піднятися до самих вершин. Роза Паркс

активно займалася громадською діяльністю, за що була нагороджена численними преміями, включаючи Шведську премію миру.

Віддаючи їй належне не можна забувати про тих, хто, виявляючи особисту мужність, ніколи не стане загальнонаціональним героєм, не буде визнаний гідним премій, але без особистого внеску яких нічого не вийшло б. У випадку з Розою – це тисячі її співгромадян, які впродовж 381 дня непохитно й послідовно проводили масову акцію протесту.

Образ Рози Паркс став символом стійкої людської гідності перед обличчям всесильної та несправедливої влади.

Розділ II. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Наталя Тарасюк

Колесо історії

Я сиділа в маленькому кафе. Таких кав'ярень у місті тьма-тьмуца. Переді мною стояла напівпорожня чашка з кавою по-віденськи. А біля неї сумував не доїдений мною бублик. На душі було сіро й непроглядно. А на небі, контрастуючи з депресивним станом мого внутрішнього світу, світило сонце.

Я не поспішала, та й куди мені було поспішати після сьогоднішнього стресу. Справа в тому, що мене звільнили.

З ранку все не клеїлось та валилось із рук. Спершу будильник зовсім підступно, взяв і не задзвонив, згодом з крану в душі хвилин п'ятнадцять лилась холоднюча вода, після чого згорів тостер. Тож я змушена була лише випити чаю і то без цукру, бо він, продовжуючи нефартовий ряд, теж підступно закінчився. Далі більше: застрягла в ліфті, чого зі мною не траплялось от уже років мабуть зо два. Нарешті виборовши у нещадній війні з диспетчерами ліфтової служби, свободу й вибігши на вулицю, я помітила що взула різні туфлі. Повернулась перезутись. Мешкала я на восьмому поверсі, а ліфт не працював, отож бігала я довго. Результат цього всього бедладу – запізнення на робоче місце, майже на годину й звільнення, а також істеричні крики моєї нинішньої экс-шефині.

І от тепер я нещасна, вилаяна та звільнена, сиділа за чашкою кави й думала, що ж його робити далі.

А задуматись було про що. Куди я тепер піду? У банках скорочення, у школу так просто не візьмуть, хоча можна спробувати. Покрутивши цю думку кілька хвилин в голові, я її відкинула. Майже половина моїх колишніх одногрупниць, тепер кваліфікованих істориків, намагалися влаштуватись на викладацьку роботу в університет або в школу. Та й сама я, після того як закінчила ВНЗ, майже місяць оббивала поріг різних навчальних закладів, з

© Тарасюк Н.,2013

успіхом, що дорівнював нулю цілих нулю десятих.

Раптом до мене за столик підсіла якась дівчина. Вона привіталась, назвавши мене на ім'я. Це здивувало, бо я цю дівчину, вперше бачила, принаймні, пригадати, хто ця особа, я не могла.

– Ну ти даєш, Наташка:– наїхала на мене нова-стара знайома. – Невже не впізнаєш, ану придивись, напяржи звилини, чи що там у тебе.

Я вже хотіла образитись осудом, але вирішила бути чесною сама із собою. Всяке буває. Виявляється, як і герої роману, Мазепа усвідомлює, що не на ту справу він поклав більшу частину свого віку, і йде на рішучий крок, розуміючи неминучість розплати, і все ж...

Як на мене, Іван Мазепа вчинив сміливо і благородно. Його вибір, у будь-якому разі, вартий поваги хоча б тому, що діяв гетьман не з власних інтересів, а на користь народу. Напевно, зрадником його може назвати лише той, хто легковажить деталями історичних перепетій, які, врешті-решт, повторюються сьогодні. Тож не будьмо однозначно категоричними.

Хотіла забратись геть від цієї представниці роду людського. Проте краля, помітивши, що я ображена і збираюсь змінити своє місце дислокації, сказала:

– Ну, що ти не ображайся. Ми ж з тобою колеги по навчанню. Що, не в не пам'ятаєш? І побачивши, що я справді її не впізнаю, додала: Я Света Гаврилюк. Історики випуск 2012 року.

Я напружила пам'ять, заставляючи її підняти архіви й картотеки своїх університетських знайомств. І справді після кількASEКУНДНОЇ роботи свого мозку, згадала цю дівчину. Згадала й сильно здивувалась.

Річ у тім, що в університеті ця Світлана була такою сірою мишкою, що просто сіріше й “мишіше” не буває. Я, звичайно, теж не ходила у свіцьких левицях нашої альма-матер, але Света – це було щось із чимось, тобто нічого без нічого, навіть порівнянно зі мною. А зараз перед мною сиділа просто-таки красуня. Усе в її зовнішності, у манері триматись, у жестах, указувало на те що це була впевнена в собі та далеко непересічна особистість. Та її зовнішність була яскравою і жодним чином не нагадувала університетську мишку. “Ну прямо тобі серіал з Катюю Пушкарьовою!” – Подумала я. А подружка тим чосудом, несприйняттям, але із совісністю та чесністю із самим собою (я маю на увазі головну героїню). Виявляється, як і герої роману, Мазепа усвідомлює, що не на ту справу він поклав більшу частину свого віку, і йде на рішучий крок, розуміючи неминучість розплати, і все ж...

Як на мене, Іван Мазепа вчинив сміливо і благородно. Його вибір, у будь-якому разі, вартий поваги, хоча б тому, що діяв гетьман не з власних інтересів, а на користь народу. Напевно, зрадником його може назвати лише той, хто легковажить деталями історичних перепетій, які, врешті-решт, повторюються і сьогодні. Тож не будьмо однозначно категоричними.

Тим часом замовила нам кави з тістечками, і ми розговорились про минуле.

Розповідаючи про себе та свої справи, я якось мимохіть призналась, що від сьогодні безробітна. Моя подруга якось дивно на це відреагувала. Дивина реакції полягала в тому, що вона закричала: “Побігли!”. Та кинувши на стіл п'ятдесят гривень, буквально потягнула мене за собою.

Усе це я згадувала вже через півроку, після того, як за протекцією Світлани почала працювати в цій дивній структурі, яка носила горду назву – інститут експериментальної історії. Моя робота була дуже дивна. Вона складалась із фізичних тренувань і продовження навчання як історика.

Щоправда, навчання було дещо дивним: крім уроків історії, причому лише історії України, ми вивчали культуру, економіку, побут, військову справу, словом, вчили історію так скрупульозно, що курс в університеті можна було порівняти хіба що з шкільною програмою п'ятого класу. Крім того, вивчали ми не всю історію України, а її відрізок з 1900 до 2000 року. Ще однією специфічною рисою навчання було те, що ми не лише розглядали історичні факти, взаємозв'язки, тенденції, а й варіанти розвитку тих чи тих подій при різних варіантах розвитку ситуації. Складалось таке враження, що нас до чогось готували. І хоча я не могла поки допетрати, до чого саме, але інтуїція мене не підвела.

Одного ранку, прийшовши на роботу, ми готувалися слухати чергову лекцію. Та замість Марини Арнольдівни, старенької жіночки в смішних круглих окулярах, яка читала нам історію зброї, до аудиторії вірвався бородань, чимось не вловимо схожий на Карабаса Барабаса. Класом пробіг шепіт: "Директор".

І справді, це був директор нашої дивної установи. Ми всі бачили його лише раз, коли проходили одну з співбесід на роботу. Більше Василь Павлович не з'являвся перед наші очі. Тим часом бородань став за кафедру і прокашлявся. Гомін миттєво стих. І він почав говорити.

Те, що він говорив, погано вкладалось у голову. У перші хвилини нам здалось, що він нас має за дурнів, точніше, за дуреп. Або ж наш вельми шановний директор переплутав числа на календарі, і хоча за вікном на вулиці й лежав сніг, наш Карабас Барабас, мабуть, вирішив, що сьогодні перше квітня.

Річ у тім, що суть його промови зводилась до того, що нас відправляють в інші світи, паралельні нашому. Там живуть такі ж люди як і ми, більше того, історія цих світів надзвичайно подібна до нашої власної історії. Проте наш світ є нульовим відносно до решти світів. Тобто світ, у якому живемо ми, є родоначальним, першим, а інші – похідні від нього. І тому саме ми є найбільш прогресивні у цьому ряді світів. Як наслідок наші

вчені розробили технічні засоби за допомогою яких можна переміщатися світами та підкореговувати їх історію. Це було зроблено досить вчасно та виявилось надзвичайно важливим, оскільки, як виявилось, під час досліджень, світи-клони можуть впливати один на одного й навіть на наш світ. Для того щоб не допустити катастрофи, нам треба стежити за всіма світами і час від часу посилати агентів для того, аби виправити історію.

“Я не жартую” – закінчив свою промову директор. Він замовк, надаючи нам тим самим усвідомити щойно ним сказане. Оговтатись після того шоку, який був викликаний його словами.

А це було далеко не зайвим. Його тон, а особливо остання фраза, переконали всіх десятиох присутніх у тому, що директор не жартував, а, навпаки, говорив цілком серйозно.

– Зараз я оголошу, хто з ким буде працювати, та назву куратора кожної пари. Також назву номер аудиторії, куди перейде кожна пара, там Вас буде чекати куратор. Я ж бажаю Вам успіху. І пам’ятайте – від Вашої роботи залежить дуже багато, – сказав директор і почав оголошувати пари.

У парі зі мною виявилась Світлана. Переварюючи почуте, я пленталась за подругою і думала, чи не задушити цю бестію. А та говорила, що, мовляв, нічого страшного, вона вже була в тих світах і нічого там страшного, навіть весело.

В аудиторії нас уже чекав наш куратор – молодий чоловік, брюнет, високий, прямий, як кипарис, із гарними рисами обличчя. За інших обставин він, певно, мені сподобався б.

– Антон, – Коротко відрекомендувався він і продовжив: Я Ваш куратор. Почну з постановки завдання.

– І він почав, поставивши завдання. Він розповів нам, як працювати з технічними гаджетами, після чого ми пішли готуватись до завдання.

– А завдання полягало в наступному.

– В одному із паралельних світів історія складалась подібно до нашої. Виникнення на початку ХХ століття національно свідомої еліти, яка

стає детонатором для цілого народу, – є риса, притаманна новітній історії багатьох країн світу й Україні також. Розгортання національно-визвольної боротьби в країнах Східної та Центральної Європи пов'язано з падінням великих імперій. Трактувати феномен діяльності тих або інших організацій слід під різними кутами зору, враховуючи різні аспекти, що впливали на її підвалини.

– Країни, що містилися там, де стикаються різні цивілізації – Східна (Азіатська) та Західна (Європейська) – з давніх-давен формувалися як багатонаціональні, неоднорідні. Україна має свій комплекс проблем, що проявилися в ході Другої світової війни з особливою гостротою.

– Україна була й залишається надалі географічним та геополітичним центром європейського континенту. В минулому її розташування між великими імперіями – російською та литовською, а, згодом, австро-угорською – призвело до того, що неодноразово вона ставала простором для боротьби за чужі інтереси, від якої потерпала не менше, якщо й не більше за сторони, що протистояли. Щоразу намагання дістати славу для себе на чужому полі битви виявлялося для українців марною надією через те, що жодна з великих країн, які мали власні економічні та політичні наміри, не могла допустити того, щоб Україна діяла самостійно на міжнародній арені.

– Протистояння двох імперій призвело до поділу самих українців на дві половини – східну і західну. Частина одного народу, які відрізнялись і за мовою, і за діяльністю, за релігією і поведінкою. Так звані “західні” українці були більше “європейськими” ніж їх східні сусіди Зрештою, були більш вільними і практично не несли у собі тавро східного (точніше – азіатського) кріпацтва.

– Наприкінці XIX століття важливою для подій, що описані далі, була можливість отримати освіту на заході українських земель, навіть за умов панування польської влади. Традиційна для Європи студентська революційність тут відіграла свою роль. На відміну від більшості східних

молодих товаришів, на заході молодь мала змогу не занурюватися цілком у виробництво чавуну та вугілля, а замислитись над тим, яке місце займає їх ненароджена держава, і як треба діяти для того, щоб плекання незалежності стало дійсністю.

– Поразка національно-визвольних змагань на початку ХХ століття, коли події розгортались на тлі шаленого індустріального і, водночас, національного розвитку, залишила по собі гіркоту, стократ більшу, ніж усі попередні спроби разом, оскільки перемога була аж занадто близько. Не отримавши “сатисфакції” в перебігу Першої світової війни, – значна кількість українців і в Західній Україні відійшла від активної політичної діяльності, проте зміна поколінь вивела на арену нових енергійних та завзятих борців за українську незалежність. Радикалізація національно-визвольного руху, яка відбулась у 30-х рр., розколола тепер саму західну частину українського народу навпіл – на “старих”, досвічених, підсвідомо розгублених, поміркованих, та “молодих”, – які хотіли зробити те, що не вдалося батькам.

– Можна сперечатися, чи було майбутнє в українського національного руху за таких обставин, але те, що феномен національно-визвольного руху в Україні в 40 – 50-ті рр. ХХ століття є продуктом саме цього комплексу умов, – безперечно.

Як відомо із вітчизняної історії, внаслідок цих подій 1920 року невеликою групою офіцерів у Паразі підпільно засновали УВО (Українська військова організація), яка повинна була продовжити боротьбу проти польської окупації. Згодом на посаду її командира було обрано полковника Євгена Коновальця. Так само сталось і в тому світі, але зразу ж після обрання щойно призначений командир був убитий невідомими, і організація розпалась, не встигнувши нічого зробити, унаслідок чого вся історія пішла наперекос. Україна безповоротно втрапила під владу Росії, яка все більше набирала могутності. Це не могло залишитись без уваги інших крупних учасників тогочасної геополітики, унаслідок чого спалахнула світова війна.

Ця війна стала причиною багатьох смертей, навіть винищення багатьох народів. А такий викид негативної енергії цілком реально міг стерти із лиця всесвіту кілька паралельних світів, а це б призвело до повного знищення нашого світу та всієї системи загалом. Тож нам із Світланою треба було вберегти товариша Коновальця, Аби він мав змогу керувати ново створеною організацією.

Тож, отримавши всі рекомендації та озброєвшись тими технічними засобами, які нам призначались, згідно з інструкцією, ми зайшли в камеру переходу.

З іншого боку камери, з якого ми через кілька хвилин опинились, було передмістя Праги 1920 року. Технічні пристрої камери переходу просканували навколишнє середовище на предмет наявності живих організмів, і її шлюзи відчинились, випускаючи нас у невідоме. Ми опинились у якомусь лісочку, судячи із дерев, які переважали довкола - хвойному.

– Чудовий пейзажик, – Прокоментувала побачене Світлана. Подивившись на спеціальний компас, заявила: “Вперед на Прагу!” І ми рушили.

Іти було неважко, натреновані мязи легко долали перешкоди. Тому Светку тягнуло поговорити:

– Ну, що нам відомо про нашу організацію? – запитала вона мене, роблячи при цьому таку гримасу, як Ольга Федорівна, на екзамені з історії України в період у 1917– 1925 років.

У свою чергу, я почала відповідати завченим тоном:

– Із самого початку УВО являла собою військову організацію з відповідною структурою командування. З 1920-го до 1923 року УВО таємно готувалась до можливого антипольського повстання, проводила операції, спрямовані на дестабілізацію польського режиму, наприклад: Степан Федак 1921р. здійснив замах на голову польської держави Ю. Пілсудського.

1923 р. Антанта визнала законність польської влади в Східній Галичині. Після цього багато членів УВО вийшло з організації, тому що таке правове становище викликало сумнів щодо доцільності продовження збройної боротьби. Криза, що охопила УВО внаслідок цих змін й змусила керівництво до рішучих дій. Коновалець звернувся за фінансовою та політичною допомогою до Німеччини та Литви (ворогів Польщі). У Східній Галичині УВО стала вербувати гімназичну й університетську молодь. Для створення розгалуженої мережі націоналістичних осередків УВО установила контакти з низкою студентських груп (“Асоціація української націоналістичної молоді” (Львів), “Українська націоналістична молодь” (Прага), “Легіон українських націоналістів” (Чехословаччина). Після кількох підготовчих конференцій представники УВО та студентських груп 1929 р. зустрілися у Відні та заснували Організацію українських націоналістів (ОУН). Більшу її частину членів складала галицька молодь, а керівництво забезпечували з-за кордону Є. Коновалець та його соратники.

ОУН до Другої світової війни була напівпідпільною організацією, яка готувала молодь до майбутнього повстання, поширювало українські націоналістичні ідеї на всіх рівнях. З початку 30-х рр. ОУН діяла переважно терористичними методами, що викликало переслідування поліцією.

З вибухом війни (1939 р.) суперечки, що тривалий час нуртували в ОУН, вирвалися назовні. Вони виникли між ветеранами боротьби 1917–1920 рр. із закордонного проводу ОУН та молодими галицькими радикалами, котрі вступили до організації в 30-х рр. Обидва табори не мали розбіжностей у принципових питаннях, бо підтримували основні догмати українського інтегрального націоналізму, проте їх розділяли питання тактики. Ось так я закінчила я свою доповідь.

Але в цьому світі цього може і не статись, якщо ми не відвернемо зараз теракт проти командира УПА. Тим часом ми підійшли до передмістя. У цей світ ми прибули за три дні до замаху. Сьогодні призначення Коновальця вже

відбулось. А вбили його на третій день, під час прийняття присяги. Тож час у нас ще був. Але потрібно було зробити не мало. Тож ми поспішали.

З початку треба було десь зупинитись. Ми обрали для цих цілей скромний готель, який носив промовисту назву: “Походеньки бравого Швейка”. Вирішивши всі формальності, ми замовили вечерю і почали обговорювати план дій майбутньої операції. Фактично план був готовий уже давно, проте треба було обговорити деталі, придумати запасний план, а також поділитись враженнями про Прагу 1920 року. Вражень було багато, особливо в мене, тож спати лягли досить-таки пізно.

З ранку, вставши з важкими головами, ми вирушили на пошуки таємного місця, де мав приносити присягу наш фігурант. І де ми мали його рятувати. Фактично із цим проблем не виникло. Добре, що в інституті викладали мистецтво агентурної розвідки. Завдяки урокам Андрія Петровича ми легко вчислили, де саме має відбутись подія. Потім пробрались у залу непримітного генделяка, де і мав відбутися замах на лідера ОУН.

Сидіти довелось довгенько. Ми вже заскучали, а наші мязи задубіли. Аж ось нарешті до зали урочисто ввійшли чотири бійці та внесли прапор, на якому мав присягати Коновалець. За ними в супроводі почесної варти до зали ввійшов сам винуватець торжества. А за ними залу почали заповнювати гості та поважні особи.

– А он і наш клієнт, – на каналі закритого зв’язку сказала Света, вказуючи на підозрілого типа, що заходив до зали. Річ у тім, що всім агентам, які відправляються на завдання, вставляють чіп, який дає змогу контактувати між собою, зв’язуватись із базою, миттєво отримувати потрібну інформацію та перекладати із будь-якої мови. Тож ми могли спілкуватися, не привертаючи увагу.

Я подивилась на суб’єкта, якого моя напарниця підозрювала в недобрих намірах.

– Та ні – сказала я. – Він якись кволий.

І в той же момент мій погляд упав за стіл. Там лежав чорний чемодан. Я передала картинку своїй спільниці. Та аж присвиснула, мовчки, звісно. А тим часом лідер підпільної організації почав промову. Я поповзла до чемодана. У той час Світлана почала рухатись у напрямку того підозрілого суб'єкта, якого вона вважала потенційним кілером. Далі все відбулось так швидко, що я майже нічого й не зрозуміла. Той чолов'яга, до якого, як пантера, підкрадалась моя подруга, раптом помітив мене й закричавши “Смерть зрадникам”, витягнув пістоля. Света стрибнула. У той самий момент четверо охоронців кинулись на мене з наміром, якщо не вбити, то покалічити. Я вивернулась від обійм першого кавалера. Зацідила в щелепу іншого та заспокоїла ударами ребром лодоні в горло ще двох парубійок. І хотіла бігти до чорного портфеля. Але побачине мною змусило змінити плани. Справа в тому, що із зали піднявся ще один кандидат у кілери і з свого пістолета цілив у груди Коновалця. Я кинулась і в стрибку відчула, як болем обпекло праве плече. У той самий момент кілера- невдачу з обох боків, пронизало два ножі. Світлана тим часом розібралась зі своїм підозрюваним і прожогом кинулась до того місця, де лежав чемодан... Що було далі не знаю, перед очами згустився туман, а плече, яке не милосердно боліло, ніби хтось опустил у холодну воду. Потім перед очима потемніло.

Опам'яталась я вже лежачи на ліжку, застеленому, правда. не дуже чистою, але все-таки простинню. Збоку на столі лежали різні марлі та бинти, а поряд на ліжку сиділа Світлана. – Ну, що, живий? – запитала я якимось хриплим неживим голосом. Подруга замість відповіді кинулась мені на шию і радісно промовила: “Слава Богу, всі живі!”.

Юля Ключук

Історії “слабких” жінок

Жінка...який зміст вкладати в це слово?! Суто біологічні ознаки чи належності? Красу, чарівність та грацію? Чи, можливо, рушійний чинник у

розв'язанні питань? Ніколи не задумувалися над цим? А мені часто доводилося думати над суттю цього слова та його складників. За своєю фізіологічною будовою вона є слабкою, не завжди впевненою у своїх діях, часто гризуть докори сумління. Але жодна представниця цього біологічного виду не дозволить собі показати свої слабкі сторони оточенню, а, навпаки, використає їх як можливий аргумент власної правоти. Тому поміркуйте, яка роль жінки в нашому сучасному суспільстві та чи зуміла вона власною

© Ключук Ю., 2013

внутрішньою нерішучістю вплинути на хід історичних подій.

Чимало прикладів знає історія видатних жінок-правителів, які не лише спрямовували власний народ, а й змінювали розвиток історичної думки у світовому просторі. Далеко не потрібно йти, для прикладу можна взяти княгиню Ольгу. Мати, чарівна жінка, правителька Київської Русі, що зуміла гідно пронести тягар втрати чоловіка, до того ж показала, що ніхто не змусить її скоритися без власної волі. Свідченням цього є її обман Костянтина Багрянородного, що хотів стати її чоловік, а став хрещеним батьком. Лише тонкий розум і капля чарівності дати змогу цій жінці доводити поставлені цілі до логічного завершення.

Знає історія цього періоду й іншу сильну жінку – Анну Ярославівну – дочку Ярослава Мудрого. У зв'язку з династичною політикою її батька, вона стала дружиною французького короля Генріха, а після його смерті – регентом при її сині Філіпові. Була освіченою і мудрою жінкою, хорошим наставником для свого сина, а це чи не найголовніший обов'язок для кожної матері. Анна привезла у Францію ідею мудрого правителя та освіченого державного діяча. Адже традиція в руських інтелігентних колах до грамотності частково передалася тогочасному французькому суспільству, яке воліло проводити час у війнах та різноманітних турнірах, аніж вирішувати питання дипломатичними й мирними шляхами. Тому я не побоюся подібних висловлювань, що завдяки Київській Русі на теренах Європи появилася пізніше така могутня країна, як Франція.

Неможливо забути про справжню українку – Роксолану (Анастасію Лісовську, дочку простого священика). Ця полонянка підкорила серце одного з наймогутніших правителів Османської імперії султана Сулеймана I Пишного – десятого правителя імперії. Із простої рабині вона стала султаншею серця Сулеймана, офіційною четвертою дружиною султана й подарувала йому чотирьох шихзаде та одну чарівну донечку. Ця сильна духом жінка зуміла заставила всіх поважати себе, адже жодна інша представниця прекрасної половини людства не зуміла так феєрично, як на мене, пройти шлях від простої рабині до, фактичної повелительки світу. Так, варто наголосити на цьому, адже як досить часто говорилося, султан Сулейман править світом, а Хюрем – султаном.

Вона отримала титул “Мила серцю” – Хасекі, чим і довела, що жінка може досягнути всього бажаного за потреби. Саме Роксолана була чи не першою жінкою в східному суспільстві, якій було побудовано мармурову усипальницю. На сході, де жінки могли і можуть зараз претендувати лише на Kinder, Küche, Kirche. Хоча, навіть що стосується дітей, то вони їх лише народжують, а подальша доля цілком і повністю залежить від голови сімейства. Тому, як бачимо, Роксолана показала своїм прикладом надзвичайно велику любов до султана, що таким чином дало змогу контролювати значну частину процесів та явищ у тогочасній Османській імперії. А слава про полонянку-українку жила, живе й буде жити вічно.

Хочеться дещо відійти від українок, а трішки звернути увагу на Західну Європу, адже основні та вирішальні світові поділи та зміни завжди були пов’язані з надзвичайно великим амбіціями правителів цієї частини світу. Досить відомим усім явищем була реформація, яка охопила безліч країн. У кожній із них були власні причини та передумови, проте наведу в приклад Англію. Саме тут реформація, яка розпочалася за правління Генріха VIII Тюдора, була пов’язана з ім’ям Анни Болейн.

Кохання до цієї жінки заставило Генріха VIII розлучитися із своєю законною дружиною Катериною Арагорнською, відмовитися від власних

синів, яких народила Марія Болейн, розірвати з католицькою церквою, що і стало символом початку реформації на території Англії. Ця жінка, хоч і була з роду збіднілої аристократії, проте власною чарівністю, розумом та хитрістю зуміла підкорити одного з найсильніших монархів Європи й заставити виконувати власну волю. Вона подарувала йому рудоволосу дівчинку, якій судилося стати однією з найуспішніших державних діячів Англії за всю її історію. Постать Анни показує силу жіночого слова, перед яким навіть такий сильний правитель виявляється безсилим і ладним зробити все, щоб його кохана була щасливою.

Історія Англії багата на жіночі постаті, і доказом цього є Єлизавета I, період правління якої прийнято називати “золотим віком” Англії. Чи змогла б це зробити слабка жінка? Думаю, ої відповідати на це не потрібно. Звісно, її попередники заклали значне підґрунтя для піднесення країни загалом, але чомусь Єлизавета I більш відома власними реформаторськими діями на благо країни, натомість слава Генріхів полягає у їхніх сердечних справах. Тому цей приклад може яскраво свідчити про те, що жінки у своїй роботі є більш самовідданими і з ретельною увагою ставляться до поставлених цілей.

Сильною представницею слабкої статі можна назвати й Лесю Українку. Ця жінка вела тридцятилітню боротьбу з недугою, а розум, серце й душа завжди прагнули до творчого польоту, навіть тоді, коли тіло ламалося від болю та злого жарту долі. Дивно, як може поєднатися в людині стільки якостей та різних граней однієї сутності? Переконаний лірик із космополітичними вподобаннями, поліглот, поетеса, прозаїк, драматург, яка не боялася експериментувати, реформатор українського театру. А мріяла ніколи не розлучатися з вірним другом – фортепіано, бути музикантом. Для мене вона є взірцем, своєрідним еталоном для наслідування та гордості.

Звісно, варто звернутися і до сучасності, адже новітня історія знає ряд імен жінок з великої літери. Це і Ангела Меркель, Беназір Бхутто, Індіра Ганді, Кондоліза Райс. Але найбільш мені з переліку всесвітньо відомих жінок-політиків імponує Маргарет Тетчер.

Погляд захоплює те, що будучи на посаді такого рівня вона залишила в собі елементарні якості людяності, моральність, адже в першу чергу намагалася повернути напрямок політики Англії на відновлення вікторіанських моральних цінностей. Її стиль, манера спілкування, хід думок та їхній вплив на міжнародну політику не може залишати байдужими жодного із державних діячів не лише Англії, а й інших країн світу. Напрямок її діянь був різним, а на підтвердження цього варто сказати лише Залізна леді. У всьому світі знають її саме так.

Я свідома того, що присвоювати все жінкам не можна, адже як показує практика понад 90 % державних посад, нагород чи слави належать чоловікам. І в цьому світі, насправді, важко бути жінкою, оскільки віками створені кліше про берегиню сімейного вогнища вводять певні межі. Жінка переступає через них лише завдяки почутті власної сили та впевненості у собі, бажанні бути кращою та довести все до ідеального стану. Перед чоловіком постає обов'язок забезпечувати власну сім'ю, отож бути сильнішим та лідером.

Але чи можна вимагати від жінки придушувати власні генетично влаштовані завдатки від природи до керівництва та лідерства? Я не бачу нічого поганого в тому, що жінки входять до складу політичних сил та обстоюють інтереси певних верств суспільства. Проблема лише полягає в тому, що жіноче бачення розв'язання проблеми зазвичай видається не достатньо обґрунтованим, що й слугує приводом відкладення його на другорядний план. Логічне цьому пояснення полягає в тому, що визнати правоту жінки подекуди означає для сильної статті принизитися чи показати свою слабкість, що є однозначно крахом чоловічого самолюбства.

Але я не ставлю собі за мету принизити чи возвеличити когось. Єдиним моїм прагненням було показати, що внутрішня сила жіночої думки є сильним та беззаперечним чинником, який у ході історичного процесу слугував рушійним елементом для розв'язання чималої кількості важливих питань. А тому варто цінувати усі дані нам можливості, гідно використовувати їх.

Тесть Європи

При правлінні Ярослава
на Русі поширилася така слава,

© Бовгиря П., 2013

що дітей своїх Ярослав
на чужину віддав.

Старшу доньку Ярослав
за Гарольда віддав,
який мав свої привілегії
та став королем Норвегії.

Наша Анна Ярославна,
що була півроку панна,
вийшла заміж за вдівця—
за Генріха I – молодця.

Третя донька –прекрасна Анастасія—
вийшла заміж за Андрія
та в Угорщину прибула,
ім'я Агмунди здобула.

Ось такий наш Ярослав,
Багатьох дітей він мав,
Дев'ять дочок і синів,
Яких вдаль поріднив

З європейськими царями,

З королями та князями
І залишився він сам—
Ось такий був Ярослав.

Ірина Здунюк

Легенда про заснування Кам'янця-Подільського

Коли великий литовський князь Ольгерд та його племінники, брати Коріатовичі, перемогли трьох татарських ханів і визволили наш край, повернувся Ольгерд у свою столицю, а четверо племінників вирішили залишитися на цих землях. Край зачарував їх своєю красою: у диких лісах багато було дичини, земля неозора просила плуга, щоб давати гарні врожаї, джерела манили чистою водою, річки були повні риби.

Поїхали якось брати полювати на оленів. Але відстав старший брат, щоб коня напоїти, і заблукав... Глянув – із-за куща на пагорб вибіг олень. Роги його золотились у відблисках сонця, а копита були срібні. “От вполювати б мені того оленя, тоді б слава про мене линула, як про неперевершеного мисливця”, – подумав князь Олександр.

Скочив він на коня і вирішив вполювати оленя. Але біг той олень так, що здавалось, ніби манить князя за собою. Ось він знов поруч. Здавалось, що стріла влучила, але ні – застрягла у пенькові. А олень зник. Зажурився князь, подумав: “Будуть з мене тепер сміятися, що нічого не вполював, ще й заблукав”.

Але дивиться – олень поряд із ним і каже до нього людським голосом: “Сідай на мене, я виведу тебе з лісу. Я доведу тебе до місця, що дасть тобі славу і буде тобі, як дім рідний. Я покажу тобі острів чудовий, який посеред підківок щастя. Там давно ворогами місто зруйноване, засипані землею його мури, місто в руїнах спочиває, а ти його відродиш разом із братами і будеш мати славу на всі часи. Ти й брати твої будуть там князувати, багате буде

місто та вільні люди. А щасливими будуть люди, якщо між собою не сваритимуться. А про те, що не зміг вбити ти мене, золоторогого і срібнокопитного, не жалкуй, бо я не олень, я мрія твоя про удільне князівство”.

І повіз олень князя до того острова, і показав туди таємну дорогу, і
© Здунюк І., 2013

залишив князя, який, на полюванні втомившись, заснув міцно. А коли прикинувся, то одразу поїхав кликати братів подивитися на острів. І сподобалось його братам це місце також, бо скелями захищений острів. Наказали Коріатовичі своїм воїнам вирубати ліс. Почали будувати перші кам'яні житла на острові, а там, де і зараз фортеця, у князів був феодальний замок, що захищав вхід у місто. Написали Коріатовичі грамоту “на замку”, в якій надали право тим, хто захоче в цьому місті жити, 20 років податі не платити і самоврядуватися, тобто самим своїм общинним життям керувати.

І скоро багато різного люду роботящого майстрів і купців у місто переселилося. А назвали місто князі Кам'янцем тому, що з каменя місцевого (вапняку) будувався, а річку навколо Кам'янця назвали – Смотрич, від слова “смотреть”, тому що чиста була така у річці вода, що як зі скелі вперше брати подивились вниз – то крізь воду все, до камінців на дні проглядалось. Було навіть видно, як риба пливе.

А пам'ять про оленя золоторогого – це золоті бані храмів, якими так славиться Кам'янець. Будували храм, щоб не лише скелі, а й Бог кам'янчан захищав!

Анастасія Холодна

Бідна Настуся...

Настуся, так мене раніше звали
Поки турки на нашу землю не непали.
І повезли в гарем Сулеймана

І з Настусі вмиє рабенею я стала.

Невільниця, плила я Чорним морем
І серце моє заливалось страшним болем
Я втратила усіх ,кого любила,

© Холодна А., 2013

Навколішки я смерті лиш просила

Та очі подивилися в небо
Вуста промовили: боротись треба!
Я не віддам так рано Богу душу,
Я поборюся, буду сильною, я мушу!

І хоча серце розривалося, страждало,
З сімнадцяти вмиє сто літ стало.
Я не пішла до Бога, до сімї, до раю,
Сказала: страждання я в собі сховаю.

І ось з рабині я уже султана,
Я покохала свого Сулеймана,
І в серці, де було лише страждання,
Невдовзі палко ожило кохання.

Палац, який як лютий ворог був,
Вмиє став для мене вірним, наче друг.
Я султана серця Сулеймана,
А для дітей його щаслива мама

Для нього я Хуррем, султана стала,
Що означає: “Та що радість віщувала”.

В палаці йду я “Золотим шляхом”,
В Ісламі я живу за їх зразком.

Моя земля, тебе я не забула,
Я проста інша вже, та я усе зробила:
І з Польщею відносини владнала,
Турків й татар з наших земель забрала.

Я памятатиму тебе, я не забуду
Віднині правити я з Сулейманом буду
Мій син Селім успадкує владу
Та мудро керуватиме доладу.

Юлія Панчук

Оповідання про козаків

Ще з юних літ нас у школі вчать любові до рідної Батьківщини, честі, поваги, виховують з нас справжнього патріота, справжнього козака, хороброго та відважного! Тому завжди козаки в нас асоціювались із мужніми та відданими Батьківщині людьми. Аби не забувати про хоробрість цих вояків, ми маємо знати і їхню історію, культуру, звичаї, де вони жили, що їли, які мали вподобання та захоплення. Мабуть, кожен, хто чує про Запорізьку Січ, без сумніву знає, що там жили козаки, але на запитання, коли і як вони там осіли, відповідь не кожен.

Колись давно, на спустошених татарами землях між Дніпром і Південним Бугом, почали селитись козаки. Козаками так називали вільних людей, але серед них були тільки чоловіки, які згодом утворили цілі козацькі загони. Козаки були дуже знамениті. Їх головними ворогами були татари. Воїни вибирали отамана – найкращого й наймужнішого бійця, і слідували за ним. А він повинен був вести їх до перемоги. Козаки були волелюбними,

сміливими й чудовими вершниками. Перші з них на Запорозжжі з'явилися ще на початку XVI ст. А очолив козацьке військо Дмитро Вишневецький. Саме він заснував на острові Мала Хортиця замок, який став козацькою твердинею. Цей замок був для козаків справжньою фортецею: навколо нього вони викопували глибокі рови, споруджували оборонні вежі з бійцями, у

© Панчук Ю., 2013

яких стояли гармати. Був на Січі майдан, на якому збирались козаки і розв'язували різні питання. Навколо цього майдану були їхні житла, які називались куренями. Будували вони їх з дерев'яних колод або плели з лози й укривали очеретом. Також там були і канцелярія, і церква, будинки старшини. Але всі ці споруди були дуже добре пристосовані до оборони. Січ у козаків була великою, а територія на якій вони жили називалась "землями Війська Запорозького".

Усі козаки на Січі були рівними. Вони самі собі обирали отамана, самі розв'язували всі важливі питання і збирались для цього на козацьку раду. Але найголовнішим на Січі був гетьман. Це була дуже важлива і впливова людина. В нього була і судова влада, і виконавча, він представляв усе Військо Запорозьке на різних важливих переговорах. Козаки поважали і слухали у всьому свого гетьмана. Але для того щоб добре управляти таким великим військом, гетьманові допомагала військова старшина: обозний, який керував артилерією, писар, що очолював військову канцелярію та осавули, які були порученцями гетьмана.

Козаки, будучи хоробрими воїнами, захищали нашу рідну землю від ворогів. Для цього вони навіть створили спеціальну охоронно-захисну систему, аби передбачити зазіхання монголо-татар на українські землі. За допомогою оригінальної сигналізації яку придумали вони ж самі, попереджали населення про просування татарських орд, намагались організувати [опір](#) ворогу. Саме на Запорізькій Січі було створено Запорозьке Військо. Козаки навіть мали свій флот, артилерію, кінноту та піхоту. Вони були дуже вмілими, їхнє військове мистецтво навіть перевищувало стратегію

і тактику багатьох європейських армій. Запорозька Січ завжди героїчно відстоювала свою незалежність.

Попри всю відданість рідній землі, козаки свято вірили в Бога. Коли на Січ приходили новообранці, їх обов'язково запитували, чи вірять вони в Бога, та жартома, чи п'ють горілку. Про таке прихильне ставлення козаків до релігії свідчить навіть те, що в межах Війська Запорозького було близько 60 церков.

Скільки вже років пройшло від сказування козацтва, але ми все одно пам'ятаємо наших вірних захисників. Пройде ще багато років, але слово "козак" назавжди залишиться вкарбованим в історію України.

Марія Присяжнюк

Подорож до Дикого поля

Сьогодні зі мною відбулася дивна пригода. Прогулюючися парком, я зустріла надзвичайного юнака. Він підійшов до мене, назвався Іваном і запропонував здійснити разом із ним подорож у минуле, у часи існування українського козацтва. Цей період в історії нашої держави цікавив мене з дитинства, тож я з радістю погодилась. Взявшись за руки, ми вирушили в дорогу.

Під час подорожі я дізналась про життя самого Івана. Виявилось, що він сам є козаком. А походив з бідної селянської родини. Не витерпівши важкої кріпосницької праці, Іван утік у Дикий Степ. Юнак з великим захопленням розповідав про мальовничість Дикого Степу та Великого Лугу. Коли ж я запитала, як живеться на селі, то юнак розповів мені жахливі речі про звірства панів, які краще ставляться до тварин, ніж до людей. За розповідю й не помітила, як ми прибули на місце. Я на власні очі переконалась, що Іван казав правду: Диким Полем неможливо не захоплюватись. Переді мною розкинулось безкрає барвисте море, яке коливалось від подиху вітру. Виникло непереборне бажання полежати на цій

шовковистій траві, понюхати всі польові квіти. Ми зупинились перепочити. Під час відпочинку Іван розповідав мені про життя козаків, про розташування та виникнення Запорозької Січі. Я дізналася, що для побудови

© Присяжнюк М., 2013

фортеці вибирали важкодоступні та болотисті місця для захисту від ворогів. Перепочивши, ми відправились на о. Мала Хортиця, де була розташована перша січ.

Усе козацьке товариство наше перебувало в поході, тож я змогла вільно прогулятися по території Січі. Там по колу розміщувалось 38 куренів та вісім територіальних паланок, у яких мешкали козаки. У центрі розташована церква та майдан, де проходила січова рада. У січовій раді брало участь все товариство. На раді обиралась військова старшина та розв'язувалися важливі питання. На території Січі діяло козацьке право, за яким жили козаки. На Січі всі були рівними, тут не існувало ні кріпаків, ні феодалів. Кожний козак мав свої обов'язки та виконував їх.

Я дізналася, що козаки були надзвичайно релігійними людьми. За свою здобич вони будували велику кількість церков. Водночас, козацтво вміло дуже добре погуляти та розважатися. Козаком міг стати не кожен. Щоб тебе прийняли в товариство, потрібно було пройти певні випробування.

Але, на превеликий жаль, мені не довелося побачити козацьких веселощів.

Оскільки перебувати на Січі жінкам було суворо заборонено, то мені довелося залишити її територію. Ми з Іваном відправилися знову в Дике Поле, і коли я оглянулася, то опинилась у нашому парку біля річки. Мій дивний провідник зник, а я й досі чула його слова: “Пам'ятай нас, вільних козаків”.

Тарас Ковальчук

Хмельниччина

Частина перша

Богдан був парубок моторний

І зроду, хоч куди, козак.

Любив компот і борщ червоний

І кварту пива полюбляв.

Та був ось ворог у Богдана –

Лях ненаситний Станіслав.

Ворогував він з козаками,

Ворогував же з ним й Богдан.

І склали змову вражі діти,

Як чоловіка з світу зжити.

Для цього діла нелегкого

Чаплинського прийшлося кликати,

А той, собака, і порадив,

Що дім козацький слід спалити.

Богдан же, в цю лиху годину,

Додому, плентаючись, йшов.

І тільки-но дійшов до хати,

Як стали марення вважатись:

Горіло все його майно.

Схопився він у цю ж хвилину,

І до криниці швидким бігом

По воду вирушив козак.

© Ковальчук Т., 2013

Умившись та «чортів» позбувшись

І до маєтку повернувшись,

Побачив він, що все палає,

І що вода не помагає,

І що не марення він бачить,

І з горя хлопець як заплаче...

От з горя тут козак і зліг.

Прокинувшись, Богдан побачив

Лиш попіл від свого майна.

Узяв шаблюку добру в руку

І став питать того ім'я,

Хто ось таке утнув нещастя,

І взнав, що був це ворог-шляхтич.

Схотілось козаку в ту мить

Із ляха всі кишки пустить,

Отож із думкою цією

На Січ рішив Богдан піти.

І так зібрався у дорогу:

У руку шаблю взяв козак,
Вдягнув широкі шаровари,
І вишиту сорочку взяв,
І вирушив у путь-дорогу
До місця всіх своїх бажань.
Ввійшовши в місто Запорозьке,
Він всіх зібрав козацьких хлопців
І мову ось таку сказав:
“Єднаймося, браття-українці,
Бо на Україні зло твориться:
Безчесні ляхи, вражі пси
На нас охоту завели:
У чесних, добрих українців
Вони підпалюють будинки.
Якщо так діло буде йти,
Надворі жити будем ми.
Берімо, браття, зброю в руки,
І гайда вчити їх науки!”
На цьому й вирішили всі,
Що слід провчити вражих псів.
Богдана ж гетьманом зробили

Й до ляхів військо спорядили.

Частина друга

Богдан зрадів новій посаді

І вирішив звільнити Січ.

Зібрав він запорожців бравих

І до Базавлуку відправив

Залогу вражу зруйнують.

Там воювали наші хлопці,

Як справжні леви-переможці,

І ляхи стали відступать,

Свої позиції здавать.

Зраділи хлопці-запорожці,

Вчинили свято на Січі,

Гуляли звечора до ранку,

Лише Богдан десь дівсь вночі.

А гетьман славний запорозький

Всю ніч гадав, як знищить Польщу,

І зрозумів важливу річ:

Слід турків кликати на Січ.

Так зранку вставши, попоївши,
Звелів Богдан послать гінця,
Щоб розповів татарам кримським
Про плани гордих українців.
Козак-гінець помчав до хана,
І розповів там про Богдана,
Й великого дав хабаря,
І хан відправив вояка
Із сорокатисячним загоном
Всім козакам на допомогу.
Зраділи хлопці-запорожці
Про допомогу проти Польщі
Й рішили знову погулять,
Свій мир із ханом святкувать.
Та ось прийшла лиш до Богдана
В цю мить погана новина:
На Січ ідуть два польських пана
І армія в них чимала.
І поки гетьман запорозький
Гадав перемогти як Польщу,
Дізнавсь, що ляхи геть здуріли

І військо власне розділили.
“Єднаймося, браття-українці,
І ляхів виженемо звідси!
На Жовті Води слід нам йти
І там розбити сили злі!
А потім підем з військом хана
До Корсуня в бій проти пана,
До Корсуня, в бій за свободу,
За вірність нашому народу!”
І так рішили запорожці
Здійснить атаки дві на Польщу.
Як перші півні заспівали,
Всі козаки в строю стояли
І слова гетьмана чекали.
Богдан же мовив річ таку:
“У цю ось пору нележку
Я з вами, хлопці, в бій іду.
І знаю точно, що не всі
На Січ вернуться козаки.
Можливо, й я там залишусь,
Та смерті, бачте, не боюсь,

Бо діло наше є святе,
І лише так надія є
На вільну, горду Україну,
На світі білому єдину!”
І гордо рушило козацтво
На бій за віру і багатство
Своєї рідної країни,
Своєї неньки України.
І дух народний був всесильним,
І жоден лях не був так сильним,
Щоб козаку протистоять,
Й зазнав поразки польський кат.

Частина третя

Стояв Богдан на самоті
І думав про усі бої,
Які здійснив він проти Польщі,
І вирішив вже остаточно
Вкраїну в ляхів відібрати.
Зібрав він військо, як годиться,
І з гаслом “Волю українцям!”
До Пилявців пішов козак,

Щоб військо польське зруйнувать.
Перемогли тут українці,
Розбили ляхів, як годиться,
Й взялися знову святкувать
І гетьмана свого вітать.
Богдан же з військом запорозьким
Здійснив облогу на Замості.
Та потім, вирішив козак,
Що слід з війною почекаць,
І в Київ військо відправлять,
Щоб там з народом українським
Всі перемоги запорізькі
Навіки в славу закувать.
І так вчинили українці,
І святкували, як годиться,
Проте не спав тоді поляк
І разом з силами литовців
Рішив розбити запорожців,
І з двох боків атакувать.
Та не здалась козацька рать
І ворога свого зустріли,

Атаки польськїї відбили,
Й почав здаватись польський кат,
Та раптом вирішив заждать
І хану став хабар давать
Щоб той покинув запорожців
У боротьбі супроти Польщі.
Богдан був майже переможцем,
Та раптом вгледів наступ польський,
А турки стали утікать,
І гетьман став їх проклинать
І зміг лише зробити єдине:
Угоду з ляхом підписать.
Та мир цей довго не тягнувся.
Поляки, успіх осягнувши,
Молдову у війну втягли
Й на Україну хтіли йти.
Дізнавсь Богдан про плани польські
І мусив знов звать запорожців,
І турків знов рішив купить,
Бо стала більша вража міць.
І ось коли усе зробили,

В Молдову козаки ступили,
Й піввійська вражого розбили,
І став боятись їхній цар,
І гетьману пообіцяв,
Що не підуть із військом польським
На цю війну сили молдовські.
Аж тут рішило військо польське
Розбити сили запорозькі
Й на Брацлав стало ступать.
Богдан все військо спрямував
На захист рідної країни,
На допомогу Україні,
Та турки знов стали втікати
І українців продавати.
Сам гетьман ледве врятувався
І в Білій Церкві заховався,
А ляхи Київ захопили
І геть до тла його спалили.
Богдан же в відчай геть не впав
І нову армію зібрав
Зі славних хлопців-запорожців,

І знов народ свій об'єднав.
Поляки ж думали-гадали
І військо грішне спрямували
На бій супроти запорожців,
Хотіли перемоги Польщі.
Та козаки так воювали,
Що всіх поляків налякали
Й угоду з ними підписали.

Частина четверта

Богдан на мир свій не зважав
Й до бою військо готував.
Рішив він знов піти до хана
Й повірив туркові востаннє,
І знову виклав хабаря
Для того, щоб пішла орда
За військом гордого народу,
Країні всій на допомогу.
Поляки ж знову йшли в атаку
І до Поділля мандрувати
Прийшлося дужим козакам.
І оточили наші хлопці,

Наші звитяжні запорожці
Увесь ворожий гарнізон.
І вже Богдан перед собою
Побачив власну перемогу,
Аж стали турки знов тікати,
І мусив гетьман відступати.
Гадав козак на самоті,
Як у війні перемогти,
Й на думку спали москалі,
Вони лиш зможуть допомогти.
І вже наступного аж дня
В Москву послав Богдан гінця,
А потім й сам туди з'явився,
І до царя так заявився,
Й угоду з ним він підписав
Й до України вирушав
Уже з відрядженням московським
У боротьбі супроти Польщі.
Помчали в битву запорожці,
А збоку військо йде московське,
І стали ляхи відступати

І битв багато програвать.
Та раптом вгледів гетьман славний
Турецькі саблі-ятагани,
Що з ляхами у бій ідуть,
І мусив тут Богдан звернуть
На землю рідну і подумать
Про те, як далі йому быть.
Розчарувавсь козак Москвою
Й почав новий союз шукать,
Аж раптом почали на Польщу
Війська всі шведські наступать.
Цар Олексій злякався шведів,
І з ляхами союз уклав,
Богдан же, навпаки, підтримав
Цю силу, що сама росла.
І рушив гетьман запорозький,
Щоб підписать угоду з гостем,
Що на війні сам заявивсь,
Й король підтримав нашу міць.
І козаки у бій побігли,
За ними шведи, попереду ж

Сам гетьман військо все веде,
І Польщу на шматочки рве.
І захопили ми Варшаву,
І Краків під ударом пав вже,
Й Галичина до нас пішла,
Та раптом трапилась біда:
Поляки, ворожі сини
На нас все військо повели,
І шведи трішки відступили,
А потім зовсім ізмарніли
Й прийшлося їм війну програти.
Богдан побачив катастрофу,
І в бідного як серце тьохне,
І в голові аж потемніло,
І все обличчя помарніло,
І тут таки і впав козак.
Та перед смертю бачив так,
Що буде жити Україна,
Що недаремно все він діяв
І що майбутнє в нього є,
І довго слава поживе

Про всі старання українців

Зробити вільним тихий край свій.

Тетяна Трофімук

Богдан Хмельницький

Історія це не лише наука,
І не лише пусті слова,
Бо розповідь вона вам про минуле,
Наставу дасть на майбуття.

Вона цікава й пізнавальна,
Й багато в ній було подій,
І розповідь про все докладно
Й додасть нам всім нових надій.

Багато в ній є лицарів звитяжних,
Відомих й визначних осіб,
Що захищали край вони відважно
І проливали кров чимало діб.

Ось приклад, наш Богдан Хмельницький –
Козацький гетьман із Січі,
Що захищав народ вкраїнський,
Криваві битви на його мечі.

А народився він в нелегкий час,
Навчався в Києві і Львові.
У війнах участь брав чимало раз,

Попа в полон аж у Молдові.

У планах мав підняти повстання,
Та скоро викрили його.

© Серед І., 2013

Арешт не зруйнував ці сподівання
На Січ подавсь, взявши сина свого.

Козацька рада в Запорожжі,
Обрала гетьманом за мить,
Бо сподівались всі на дні майбутні,
Які прийдуть і воля закипить.

І переможними були дві битви:
На Жовтих Водах і під Корсунем,
Бо козакам вдалось поляків бити,
І запалала Україна визвольним вогнем.

І незважаючи на зраду хана з Криму,
Хмельницький все ще панував,
І підписав він Зборівську доктрину
Й державу українську заснував.

Олександр Омельковець

Біснуватий

Вируюча злива поривала в клапті степовий шлях, лишаючи по собі чорне, ковзке місиво. Гриміли колеса кованого міддю ридвана, облямованого в шляхетські вензелі й барокові нарізні куншти. Позаду, борознуючи калюжі, гарцював січовий ескорт – чоловіка з десятеро. Небо мінилося сивими хмарами в імлісту повінь, мов би грозило упасти на землю. Вигоріла трава

з-під копит, сотала в себе ту брудну патоку, впивалась нею, потолочена, і востаннє горнулась до землі. у нутрі того ридвану, межі подушок та соболевих шкур, конав старий гетьман Малої Русі та її Війська Запорізького – уродзоний шляхтич Зиновій–Теодор Хмельницький, у козацтві званий

© Омельковець О., 2013

Хмелем, або ще... Богданом.

Вицвілі порохом та хворобою очі марили поглядом за небокрай, а рука гарячково тиснула безсилля, тамоване чорним оксамитом. Старий гетьман танув, як скупа церковна свіча, що відливалась по краплі в небуття, в один. Без ліку на дні, натята над безвістю нить його життя, єдиною аортою тіпалась під павиним пером його шлика. Здоров'я не ставало й на мить, а розум осліп, як одна холодна сльоза Суботівської ікони Богоматері. Недуга взяла його неждано, саме після липневої гостини в київського скарбія Мединського, коли угорське стало поперек горла болючим клубком, а нерви погоріли в конвулсіях під зловіщі посмішки тої шляхетки. Богдан не молився во здравіє й душив в умі останні надії на видужання. Душив, бо знав: за тим хмільним столом довелось відпити “зміячого ока” – чорної отрути, що вбиває в новий місяць. Ні, то не вражі отруї! То правдивий бич Божий на беззаконну продажу ним свого люду в чуже ярмо. Тому й мовчав, і гнів у власній утробі, а кров, наче брага мутніла, чорніючи зело...

– Микито! Пристань...

Гетьман зібгав до п'ястука мовчазну смерть і прочинив двері ридвану. Долів впало шовкове покривало, підбите лисицею й розповзлося ковилою, як пролита на герці кров.

– Стали, ясновельможний пане!

Він вчавив грішну твердь одним кволим кроком і роса дрібним позументом повила сап'янці.

– Розпрягай, Микито, тут, тай пополуднуєм чим Бог послав...

Гетьманський візник лишень знизав плечима:

– Але ж, пане гетьмане... У Білій Церкві чекають.

– Знаю, Микито, знаю... А проте вкрай солонини із цибулею та оковитої дістань. Не ровен час – розвидниться. Ну, чого став?

Микита й сам розгубився, але розклав на полотні убогі дорожні їстива й пляшку горілки, щільніше підперезуючи кирею. Над степом гуготіли вітри й пролітали тугі пасма дощу. Гетьман сів на сиру землю й ,закинувши чуба за вухо, хрестився. Не доносячи пальці до лівого плеча обімлів, його очі враз запалали миттєвою ненавистю, рука затремтіла й опала на розхристані поли жупана. Козаки підскочили до нього, але було надто пізно... Гетьман утратив свідомість.

... Він ішов розлогим полем, де узбіччям зацвітали холодні кришталеві зорі. Вечоріло, а небом ще котився духмяний вітрець. Перед очима куріла мжичкою давня висока могила. Невтоптана стежка стелилася під ноги легким етером, як шлях у райські врата...

Вмить із якогось провалля поринули перед нього тужливі нути струн грозової думи. Співав її сухорлявий дідок із владичим голосом, чимось до болю схожий на покійника панотця. Богдан і сам не помітив старого, а проте за звичаєм зупинився почути того співу. Ковзали по струнах слова мандрівного речитативу, вилиті в біль, незриму розпуку й незанний відгомін вже давно забутих степів, проміняних на хиже старшинство й канцелярії.

*Гетьмане Богдане, нерозумний сину,
Занапастив Польщу – тепер Україну...*

“Гетьман Богдан...” – промайнуло в голові. Чи ж до сього вела, сповнена крові путь при дзвонах та брязкоті шабель? Напевне... Він – гетьман, самодержець народу руського. Але ж чого за поясом не тяжіє булава? Превражий Іванець! Лайдак, якому не місце на гетьманських покоях, свинопас безродний... Все, превраг, замірявся потримати у випещених руках козацьку святиню на пустині. Забув, певне, подати... Рука сягнула капшука при боці, але в нім не було й ламаного гроша. Гетьман чув ті слова. О, та непорушна козацька правда, що кує тяжким тенетам до ганебної арматки! А

справді, хто він? Все повернуло “во круги своя”, закрутило спочатку й до повного падіння його влади. Як починав прю за власні права малим шляхеткою так і конечне став ним – смиренным подножком царя. Замовкла кров у порваних сумлінням жилах? і не чуто сили в батьківській карабелі.

Бандурист повернув, виколоті, напевне, при Наливайку очі на Богдана й покинув грати. Сухе підборіддя випнуло гостру кість е дальшому глаголі:

– Не бійся, пане, то не за вашеця кажу. Той гетьман давно вже кості до склепу зложив, хай вовіки царствує! Нема його живого. Ніякого нема. І роду його теж – ні сліду. Пропав Хміль, що по тичці в’ється... Богдана перекосила жива лють.

– Ти що верзеш, діду, я ж іще жию на світі! Я – гетьман Хмельницький! Сіпнулась павутина виораних на старечому лиці зморшок.

– Ти не Хмельницький. Його тлін з вітром гуляє. Летить по волі удатної руки великого ворога. Немає йому пристанища й могили. А коби й хотів, то не вергнеш до Наві власну кончину.

Гетьман почув? як підкошує суглоби. Він безвільно впав на коліна перед тим сліпцем.

– Я маю жити, чуєш! Я – гетьман Богдан, на мене уповає вся Україна й козацтво... Я поборник віри дідівської, зело печусь за неї й нарід русинський! Чуєш, діду!

– А хоч би й так! Тобі, гетьмане, життя прожити, як се поле проминуть. На кінці поля стоїть половецька могила, за нею – стримить в землі злота шабля. Хто здойме ту шаблю при вітер – воспряне славою великою помежи людьми... Та тобі, Хмелю, заказана туди дорога – не дійти тобі тої шаблі!

– Чи смієшся, старий, – вірити у все почуте не хотілось, – моя воля війни сходити, а поле обійти – ніщо!

Старець зронив тиху посмішку.

– То йди... Благослови, Господь, на все щасливо! Але не дійдеш того, чим життя зав’язано...

– Чуєш, дійду! Дійду, хоч там що! Дійду–у–у!...

Гетьман, не обертаючись назад, бгаючи себе в гамуз, рвонувся вперед, і біг безупину, попри біль та сердечну ломоту. Трави вигорали під ним, а вітер гнав пітьму, випереджаючи щонайменше на милю. Враз перед ним постала стовпом курява. Вдарили копита й перетинаючи стежку до кургану, перед Богданом летіло незлічені сотні чорнокаптанних царських ратників, при повному обладунку й калантирях. Як не волав гетьман, а вони все летіли, вились комонною гадиною, не помічаючи впритул. По сап'янових слідах долітали кпини старого бандуриста:

– А що, Хмелю? Чи в силу маєш долю обігнати? Ха–ха–ха!

Незчувшись у своїй безумній злобі, Хмельницький кинувся через коней та їздців, поринаючи в пил, б'ючись об списи й кінські копита... Нарешті все – він минув москалів. Перед ним зоріла височезна могила, із жерла якої вдаряв у темне небо розгнузданий сизий вир. Він обійшов могилу ззаду в пошуках шаблі, але на її місці з'яв холодний гріб, звідки відгонило свіжим порохом. У ямі лежав людський кістяк з устромленою між ребрами цидулою. Вітер рвонув папір догори й гетьманові відкрилось написане: “Ту приняль смерть славень мужь Тимофей, а приметь отець, а схоронить младый отрок Гедеонь. На семь печать, кресть, замокъ, во истину аминь”...

Хмельницький почув, як вихор хапає його, крутить в'язи й зриває одіж. Очі падають в ніч, а крик зринає в тужне мовчання, паде луною в холодну постіль...

Гетьман прокинувся у власній опочивальні в Чигирині. На шовковій ковдрі чорніла плямами блювота, а навколо не було ані душі.

– Че–е–лядь!!!

На крик прибігли покойові й конюші, навіть вартові козаки. Одразу ж прикликано цілюрника й дохтора. Довго тулили до палючого чола якесь листя, клоччя льону й мастили скроні воском, пускали кров, а жили мовчали безкрів'ям. З рота Богданового пішла чорна піна, а покусані губи взялись горіти як при катуванні залізом. Лікарі метушились, носили покривала й перини дівки, шепотіли між собою козаки, а хтось побіг за попом. Ротом без

перестанку бігла піна, ядуча, мов базарний дьоготь... Вже й налізло старшини, закликаної гетьманом заздальгідь. У збуреній свідомості лилися кармазинові кунтуші й шапки, шипіли молитву гортані, а з них пливла широка чорна тінь ряси, густий баритон молитви...

– Біси! Кругом біси й католики! Заберіте ксьондза!!! Біси! Тут Кривоніс, чуєте! Він зове мене в пекло... То не янгол, люде, то Кривоніс! Максиме, скажи їм правду, упаси від булави хамське кодрло! Погреби їх у ярості своя! Біси!

Несамовите харчання звивалось усім тілом немічного в ці миті гетьмана, що й у найбільшу недугу не ладнався до скону.

– Треба, сповістити жону й дітей, – мовив чорнобровий Золотаренко.

– Не спіши! Може пронести, – заперечив Сомко.

– Отче, сповідайте швидше! – горлав Іванець, учуваючи тепер свою силу й владу над людом у цій кімнаті.

Піп боявся підходити до ліжка.

–Святий Боже, святий кріпкий, святий безсмертний, помилуй... Не усугубляй муки болящого грішного раба Теодора і прости йому гріхи... вільні й...

– Тримайте його! – скрикнув Немирич, переймаючи гетьмана, що ревно захопив настінного ятагана, кидаючись на святого отця.

Хмельницький конав, долаючи великі муки. Його більма жевріли свіжим залізом, червоні, як буря, спопеляли шовкові сіті навколо.

– Ге, жиди! Диви, Максиме, жиди! А ставай но зліва та зателіщ–бо їм гирлигу під спину! Бий католиків! Біси!!!!

– Він марить...

– Підступай, хлопці, помалу та в'яжи до ліжка?

То гримнув наказ Сомка. Козаки стояли в нерішучій задумі, стискаючи шаблі. Дехто хретстився. Гетьман на мить замовк, брязнувши ятаганом об піл, але потім, коли Сомко наблизився, захопив його за горло.

– А–а, дак се ж шуряк мій, Яким! Знай, Якиме, не пускай голоту

до булави! З гроба стану, а не дам! Чума й анатема на того, хто не почує мого слова! Не пусти ж челядь до булави!

– Ти про що, брате? – Сомко завмер у великім зачудуванні.

– Двічі по три роки й пом’янеш мене, один в полі воїн! Не оддай мого клейнода хлопам на поталу!

А потім, повернувши вигорілі муками очі далеко вбік, запитав:

– Де Виговський?

Усі презирнулись між собою. Генеральний писар відбув у справах на Київщину. Богдан ледве підійняв пожовклу десницю.

– Аби лад не пропав, закликаю вас, не боронити Виговському булави! Він знає, чим аз грішен гину й чесну тризну по мні ісправить. Кому мила Україна, не бороніть булави Виговському...

Старшини понуро протирали очима стіну. Такого заповіту не можна було чекати за життя гетьмана! Хоча Виговський був знаний дипломат, проте доля Гетьманщини вертілась у руках ближніх страшин військових. Тоді обізвався мокровусий Пушкаренко, полковник полтавський, виступаючи з поклоном перед гетьмана:

– Не погнівайся, ясновельможний пане! Разом же лядську, шляхотську кров точили! Чи ж до чину козацтву під панським нагаєм ходити? Багато пред тобою мужів достойних, то обери пильніш, кому по тобі булаву прийняти.

– За що він каже? – прошмигнув голос.

– Хоче на місце гетьмана посісти, гречкосій невмиваний. – відвітував завзятий Юрко Немирич.

– А чом не Виговського?

– Як, не приведи Бог, пан гетьман сконає, то чимало козацтва ляже трупом за ту булаву. Тільки до булави треба ще й голови, як гласить приповідка. Виговський покине з Московщиною, перегляне Березневі статті та піде по Білоцерківських до компромісу з Польщею. Москалі наводняють

нам землю, як та сарана, а за рік–два натягнуть личаки на всю Русь–Україну...

– Треба думати...

– А що тут зайве думати! – крикнув у всі груди захмелілий із ранку Барабаш. – Аніж недоляшкові булаву прийняти, то нехай козацтво звичаю вчить Богданового сина єдиного. Він удався на ту булаву. Хай летить тая слава, що в нас Хмельницький гетьманом!

– А правда!

– Правильно каже!

Страші діди вдоволено зажували вуса. Проте друга страшина не спішила.

– Коли, боїтесь, жеби шляхта не забрала у вас розбишацького привілею – у полк лугарів напускати, то одведім обрання на велику раду, як велить запорозький звичай! Жиємо в тяжкі часи, коли потрібна твереза голова, а не безрозсудне діяння во благо ворогу.

– Остатнє слово буде за Виговським!

Гетьман не чув тої суперечки, а лише дослухався невтамовного болю, що зачався десь потойбіч його агонії – на грані того сну, де крилось неабияке пророцтво. “Хто той Гедеон?” – ячили збиті в кров думки.– “Чи може взаправду церква поведе народ в нову унію? Чернецьке імення – Гедеон...” Умить гетьман побачив, як крізь навислі повіки його настагає нове марення: низькорослого ченця виганяють із келії дужі османські сипахи, вони саджають його на коня й замість клобука подають гетьманський одяг та обладунок, відбирають патерицю – й натомість пхають до рук булаву... Потім горить чорна роса під загравами, а той таємничий розстрига веде турків на руські села й міста. Щось знайоме, а паче рідне в його вузьких очицях. Але що?! Далі діється інше – ченця знов одягають в рясу й рубають йому голову в стінах якоїсь фортеці? Львів? Острог? Меджибіж? Бездиханне тіло копають носачами чобіт волохаті яничари, а якийсь баша кидає голову сердеги до криниці... Але що знайомого в тих очах? Біль пронизує веретеном кожен

Богданів помисел. Ні, він бачить! На ченцеві ж був його, дарований мурзою персидський панцир! А ті розкосі оченята, як у його Ганни... ЮРІЙ!!! Аби ж сказати їм... Ні. Повіки холодно прилипли до незрячих очей. По виснженій щоці промайнула кривава сльоза...

Розпашілий Яким Сомко вискочив на ліжко до небіжчика і в повен ріст рубонув шаблею стелю. Удари клав глухі й разючі, мов би гатив цвяхи в домовину. Стеля падала дошка за дошкою, а коли до напівтемної опочивальні вдарило снопами світло, Яким присів край тіла й видихнув останнє: – Тепер він вольний. Пом'яніте... У сінях гетьманського флігеля неквапом пролітали перемовини старшин. Уже не було їх там, де вився під сволюки ладан, де співали упокій... Тепер тіло великого гетьмана не грало ролі у його великому задумі відродження України, його душа потопала у квітучому небі, плутаючись межі осоками. А десь на покоях, поруч обвислої постелі холонули святі гетьманські клейноди – булава й шабля. Тепер не зосталось нічого, що колись проводило козацьку державу на тихі води, ясні зорі. Окрім права на варязький трон, кований облудою та кров'ю. Посісти на покуті Гетьманщини мали нагоду різні люди, чимось особливо наближені до ясновельможного роду Хмельницьких. То міг бути й писар Виговський, і гордий Сомко, ще один шуряк по останній жінці – Василь Золотаренко, нарешті, й сам законний спадкоємець – Юрась. Проте в плетиві інтриг полковницької еліти чулось відлуння низових порогів – запорозької старшини, далекої від канцелярських порогів. Фатум добивав того, що збурена Січ почне вимагати гетьманом малого Хмельницького, недосвідченого, хворого на малокрів'я недоучку, випеченого в самих дерев'яних кониках... Православна шляхта й духовенство, вкупі з колишніми реєстровцями отаборяться возами навколо радикала Виговського, що остаточно відторгне Москву й при потребі воз'єднає супроти неї Європу. Кармазинове братство вхопилось за ідею козацької автономії в Жечі Посполитій, як домагались того давні отамани. Лише так можна добути рівновагу на політичному горизонті. Проте були й інші. Волинський панок

Моржковський – зять Богданів та довгоп'ятий Цицюра циганським мантилом ворожили попри народну долю у свій-таки гешефт. Хотіли поживи з робу московського бердиша, а проте тримались непохитно.

А ще були люди... Нескінченні міщани, райці й посполиті, що з останнім ударом серця Богданового розповзались по різних таборах. На обрії били в дзвони, і горіла полудою кам'яна каплиця, біла багряним попелом у вічі нечестивцям... Заходили пекельні жнива...

– Угода з Польщею, не інакше, вилетіться нам новими Круківськими статтями, а маємо витримати той взятий у війні суверенітет. Чернь понесе бурю на вістярх нових Кривоносів, а Мати-Січ потягне за тою сваволею, і буде бійня, що погребе Україну, – промовляв, жуючи травинку, сотник Лерковський. – Аніж мусимо разом потонути в крові, то прецінь краще одбути неокріплих здрайців малою кров'ю. Просто прибрати дейнеків із пірначами. А люду не цуратись. Нині й повсякчас *sancta sanctorum* (святая святих) вся політики є *salus populi suprema lex* (благо народу – найвищий закон), сповідуєма у всьому світі.

Козацький осавул Павло Вороняк рішуче заперечив ту прокламацію: – Не варто чекати од нашої голоти *tacito consensu*. Руснаків породила на світ жадоба жертви, заки духа стане. Московщина захопила їх довір'я православним брязкотом колоколень, взяла їх уми *mala fide* (неправдиво), як ногайський конокрад при послулій чумацькій валці. Сам по собі я не зйду від пірнача Гуляницького, а той, їй Богу, піде за Виговським.

– Навіть покійник Богдан мав рацію, закликаючи припустити Виговського!

– Авжеж. Виговський вік звікував при канцелярії. Таки знає підступ до османів та ординців, а ще міркує Зборовськими пунктами... Але й він, сердега, протягне ноги, коли на сполох покотиться Січ.

Зі стодоли надійшов Матей Синиця – перший Богаднів конюший. При боці мав нову ладівницю з гетьманським гербом, натерті салом пацючі вуси миготіли двома галунами при сонці.

– Не відаю, за що вашеці мовлять, але скажу напевне, же наш представившийся гетьман пішов не своєю смертю...

– А то чий робом? – покосився на ладівницю Лерковський.

– А чи мало каїнів на сім світі ходить? Я сам був при гетьмані в Столиці, де наш ясновельможний, хай царствує, випався з якоюсь наволоччю. Буцімто й руська шляхта, а все лихим оком наміряла йому до кубка...

– Ти що верзеш, хлопе?! – вишкірився й Вороняк. – Чи у своєму умі ти за сю реляцію?

– Дослухайте, вашмоць! За три дні по тому, після Петра й Павла, гетьман сам повідав мені, що приймав питво од найлютіших ворогів – Мединських та Аксаків, яким не до шмиги дався договір із москалями. Казав, якими то отруй, по яким чоловік місяць жиє, а потім гине наглою кончиною.

Вороняк ухопився за шаблю.

– То чого ти мовчав, іродова душе! Ти, пся крив, міг звідомити канцелярське старшинство й тим недоляшкам зробили б амінь! Ми й досі не простим та віднайдемо їх під землею!

– Не горячись, панібрате! – втихомирював Лерковський. – Я знаю Аксаків, то вірні люде. Їм не по совісти погубити самого гетьмана. Вони, як і Виговський, невідступно служать Руси ще з перших днів. Може, то й не так було?

– Як же не так, панове? – Синиця затремтів у лихоманці. – Я по праву руку од гетьмана стояв, коли Аксакова підносила йому отруя! І пив його Богдан, пильно спозируючи те бидло, як на муках. По тому він більш ніде не бував, а пив тільки зо своїх погребів.

– І все-таки я не вірю жодному його слову. Урядників коронного гетьмана Аксаків самих було взято під Кодаком, а вони доброю згодою пішли служити Хмелеві. Аби не Аксаки, з драгунами та лейстровим відділом було би тугіше.

– А Мединські, Марку? – похопився Вороняк.

– Не відаю за них. Мединські обивателі суть, міщани. Проте за ними ніякого пристріту не водилося. Здавна православний рід, жертвують на храми й братства... От лише дівер Мединської – Стась, Кельнером прозваний, чоловік непевний. Але чи ж був він при тій гостині? На подвір'я над'їхали вози, оточені хмарою кінного козацтва. Одна бричка везла оббитий китайкою гріб, на якому палив люльку бородатий тесля. З коней злізали запоріжці й

прожогом тягли до гетьманського дому, де все ще відспівували новопреставлену козацьку славу. Хтось носив воду, інші завзято смалили люльки та нагадували старі баталії. Гонорово визирала з окільних берлинів шляхта...

–Пишні поминки рихтують по вкраїнській вольниці... – Вороняк плюнув, стіг соломи у протер об віхоть шаблю, наче зопрілу у важкій, бляхованій піхві.

–Воно так. А втім я й сам вже попелію від одної думки про ту химерну будучність. Тучі вороння народились, аби з колиски затравити нашого вірлиного злету своїм пером. Не Мединських чи тотих Аксаків нині мусимо різати, а ось... – Лерковський указав на Пушкаря з міщанами, що гонорово гукав орацію поспільству.

– Будь певен, братчику, Виговський кине клич воювати хамів! А дотіль маємо бути на сторожі. Наш батько Богдан жадав найперше поновити права руської шляхти. І вона провела його до тріумфу. А лугарі лиш знай, що жилились при взятих нами лядських таборах, а на смертельний ралець завше лізли останні... Бог милостив і всевидюще укаже нам істину. А все ж ти чув, що мовив ясновельможний передт тим, як оддав Господові душу: “Не оддайте булави хамству”?... Так і буде. Впоїмси кровію преврагів наших, а за булу велич постоїмо!

Між возами майнула гострохвоста тінь Тетері–Моржковського. За мить до нього приєднались ще деякі, серед яких Прилуцький полковник Дорошенко – гетьманський таємний посол до шведів та ляхів, чоловік з обличчям святого апостола, чистим та яснозорим. Ще кілька молодиків у добрих адамашках, при повній зброї конвоювали своїх чільників. Компанія шукала рівню серед возів, де натикалась на люті прокльони та лайку. Нарешті уздрівши кармазин, Тетря вказв на Ворняка й за мить вже чоломкався з ним, бо радів і тій меншості, що тепер пов’язалась.

– Е–е, панове товариші! Постій, пожди! Сам zobачиш, як того булькатого Золотаренка випруть до біса в поле. А Сомко? Хай вертає до Ніжина Гендлювати, коли не тягне руку за Виговським! Сврась нам не рада, а на свій вік одного й знає, що мочити пелюшки! Моржковський промовляв

тоном вишуканого знавця народної мислі й природньо гонорився смолистим оселедцем, даючи виду козака.

– А хіба пан не сам за себе? – ліниво поспитав Лерковський.

До відомости пана, тепер не можна лишатись самим собою! Буде з нас і Сомка! Всі, що оце тепер перед вами – суть надійні мужі нашого великого почину, сиріч гага avis у сьому багновищі. Ні бо – то бистрі вірли! Разом ми вознесемо козацьку Русь корогвою на шпилі московських твердинь! За нами велика народня сила, панове!

– Та ви з біса патріот, пане Моржковський! – крутнув вуса Вороняк.

Тетеря вдоволено гикнув:

– Я – послідовник Богдана. Єстем козак зроду, хоч уродзоний під дворянським гербом, але козак! Зовіте мене просто Тетерею! Ми ж відтепер самі суть брати...

– Віват пану Тетері! – захоплено гукали безвусі паничі, а Вороняк стиха шепнув Дорошенкові:

– Чи вірите ви, що той Тетеря гідно воздасть москалям, як хоче Виговський?

– Істинно!– простакувато сміявся Дорошенко.– Пан Тетеря – проводир, яких серед козацтва обмаль.–Дав би на те Господь!

Вигоряв до неба спекотний полудень. На стріху чигиринської резиденції лягало пластами гайвороння й гукало “вічну пам’ять”, рвучи горлянки розпеченим повітрям. Смеркало, а челядь поволі тягла з драбиняка важку гетьманську домовину. Червоніла роса, де процвів легким вієм небес хрещатий барвінок...

Як суботівська льохова пільма охопила й повила труну, коли в співі святих і преподобних зійшло світанкове сонце, всяк з поховальної процесії витягав з-під поли шаблю, а натомість щита мав ікону в темній пере’язі. Опали скорботні пута з полкових корогів і залопотів вільний шовк обрієм малиновим над клюгами й бардами. Тоді перед юрбою вискочив на воза гробового полковник Пушкаренко – це його могильники виконували погребіння – та здійнявши чорну шмату на кілок кричав, аби збирались на чорну раду. Не допомогло. Барабаш та Богун об’їжджали поспільство й тягли до валки зі зброєю. Чигиринський титар Яценко перекрив заколотникам

дорогу до возів, а з лівого крила надлетів Сомко при охочекомонних стрільцях, згуртованих у бойову фалангу. Не поспіли богунці з Барабашевими лугарями відскочити од возів, як в саму їх гущавину вломився Золотаренко з волоськими найманцями, закликаючи до спокою нагаями.

Курява гуляла над головами й пожерала склеп жахливою безоднею галасу й прокльонів. Святі отці поспішно тікали до монастиря, рятуючи по дорозі церковні реліквії, а їм по п'ятах наступало здичавіле дейнецтво. Проте розхристані ватажнани гуртом наткнулись на лаву тяжкої кавалерії виговців, в чолі якої майоріли леопардові шкури та щирозлоті опанчі старшинських гайдуків...

Низовці губилися в різних юрмовищах, проте різнилися за гуком та хижими чубами. У тій лютій круговерті вони скидалися на давніх берсеркерів, войовничо вишкірених на білий світ.

Але крові не пролилось.

Виговці скористались замішанням серед золотаренкових та сомкових приспінників, котрі вже й самі не розуміли, кого бити, а з ким гуртуватись у бойові порядки. На те стовпотворіння враз упала тиша, бо перед розсіяні лави посполитих та комишників вдарено для переляку з пищалей, на що ті окам'яніли, спозираючи кавалькаду старшин та шляхти в чолі з Павлом Тетерею. Тетеря браво збив набакир розлогу боброву шапку, сяючи закованими в срібло грудьми здійняв догори пірнач:

– Козаки!!...

Лугарі сягнули за ножами, а при сухожиллях старшинських коней вже стирчачали наточені до сяйва коси.

– За Виговського, козацтво! – волав Тетеря. – За Виговського, іродові душі! Чи ж ви осліпли до схід сонця чи сліпими на світ вилупились! Ідуть на Україну москалі, аби вашу Гетьманщину в личаки убрати! Чи ж має козак смердіти одним духом з москалем, чи ж має гречно слухати лукаві речі його прислуги?! Чи ж то має хиже степове розбишацтво паплюжити невинною кров'ю Січ Запорозьку?!

Звідусіль завирувало вигуками:

– Ми волю разом виборювали! Зась вам на нашу вольницю!

– Бийте шляхту й уніятських чолобитників! – це вже Пушкар. – Вони вас до Польщі, в хомут вергнути хочуть! Вольному воля! А народ московський, що вас од ляха заступає, чи ж ворог він вам?!

– Правда! Бий ляхів!

– Бий старшину!!!

– І Золотаренка теж бий! Тетеря вправно перехилився в сідлі та миттєвим гусарським вимахом розрубав дейнецьку косу по саме лезо. Голота злякано позадкувала.

– Покійний пан гетьман сам обіцяв крулю польському загнuzдати лихочинних магнатів, а Україну з республіки не видерав! Ми вибороли в польської шляхти свої дідівські права й здобули привілеї козацтву, ослобонили вас од повинностей! Від унії! Гетьте к бісу, московські подножки! За Виговського!

– За Виговського! Виговського гетьманом!

– Писареві булаву!

Тепер Виговського окричали й сомківці, й золотаренкові люди, навіть лугарі вторили натовпу. З білого огиря зіскочив Дорошенко, підіймаючи руку в знак тиші.

– Дорошенко каже!

– Дайте Петру слово!

– Панове молодці! – гартованим голосом розпочав Прилуцький полковник. – Помер наглою смертю наш із вами отець Богдан–Зиновій Хмельницький! Вічна йому пам'ять! З усіх боків хрестились та шепотіли молитов.

– Чи ж уволимо ми його заповіт і возродити сильну Русь–Україну?!

– За Хмеля!!! – пролетіло юрбою.

– Юрася гетьманом... – впівголоса мовив хтось.

Дорошенко відвітував з грамотки:

– “Чрез малолітство та невченість во ділах войскових та політичних, малий отрок Георгій син Богдана попри те що он суть наслідник гетьманський, пребуде во науці товариства до пори, а доти задля завіту его отця – гетьмана нашого, з волі козачества булаву берет регент і генеральний писар Войська Запорожського Низового, Іван Остапович Виговський! Писано в резиденції гетьмана Чигирині. Року Божого 1657–го...”

Море затихло. Дейнеки попускали коси та клюги, лугарі ховали ножі за халяви, а посполиті чухали потилиці й вертали домів. Золотаренкова й Сомкова челядь спішно давала дорогу стягу зі знаком Виговського.

Вороняк напував гнідого з кам'яного цебрика при криниці, радіючи доброму звершенню ради. Повз нього проходили селяни та шляхта, караїмські жолдаки й січове козацтво. Обрання нового гетьмана вдовольнило всіх, окрім Пушкаренка і Богуна з Барабашем. Проти пішли Богданович та Сірко. Всі чули як полковник Мартин лаявся й кляв Богдана на всі заставки:

– Ми ще собі назначимо раду! Буде й наш гетьман, сучі діти! Прийде Алексій Московський із ратниками – у болоті утопнете зо своїми панамі! Побий вас сила Божа!

На те ніхто не зважав. І марно Богун кликав низовців завертати на Чигирин – його ніхто не чув, мов би слова линули крізь який непробивний мур. Прибічники Юрася й Москви вчасно вивтікали в діброву, аби, чого доброго, не наскочити на спаленілих сомкових вершників. Золотаренківці підтюпцем подались на Білу Церкву. Зрештою сам полковник Василь мав кебету наймати добірне військо, а платила за те гетьманська казна, якби так потрібно. У війну з ляхами золотаренківці складали полковий ар'єргард, свого роду гвардію – вистачало там і ляхів, і донців, і татар з литвинами, навіть німоти. Такими силами Золотаренко мав за мету відбити для себе булаву, проте за довгочасної відсутності коштів на жолд, мав непевність щодо воювання при такій силі.

Найбільша радість просіяла Тетерю, котрого козаки щиро скупали в оваціях і він, вчуваючи за плечима велику довіру, скеровував Петра Дорошенка та свою двірню по всіх усядах слати універсали за нового гетьмана. До Чигирина потоками полилась шляхта й мала знать всілякої масті – шляхи кишіли возами й берлинами, а що супроводу, то було неміряно – ціле посполите рушення котилось попри села й слободи. Прихильне козацтво гуртували Немирич із Гуляницьким, плюючи на Сомкову “невтральність”. У стінах Чигирина набилось доста вельможних гостей та охочих прославити Виговського, проте сам він неквапом вступив до міста

лише підвечір, коли з барил струмнем вдаряло хмільне, а впитала шляхта рачки простувала вулицями.

Нічне небо парило, мов би молочний кисіль, сивіючи од вистріляного пороху. Перше, що сповнив генеральний писар, заки прийняв булаву, то зібрав бунчукових, аби позабирали з дороги п'яниць та повели бекети довкола міських мурів. Слідом за обозом Виговського продефілював кінними рядами Гадяцький полк – до синього виголені рубаки в червоних киреях, поверх темних жупанів. Коли ескортований гадячанами обоз став перед Чигиринською церквою Богородиці, з карети виступив і сам Виговський. Зовні нічим не різнячись від випещеного в майонтках дідича, він володів пильним орлиним зором, що міг тиснути воду з каменя, проте сам був вузькоплечий, середнього зросту, а цим і виділявся з-поміж добірних полкових осавулів. Перед тим, як ступити до стрічної процесії, Виговський тричі перехрестився на Божий храм та зміряв земним поклоном до чотирьох сторін, як велів звичай. Тетеря самочинно віддавав гетьманську булаву, за чим війська та шляхта разом салютувала кинутими догори шапками.

Виговський зачекав, доки все затихне, а тоді поважно підняв догори правицю, булаву ж тримаючи за поясом. Такий жест настрожив присутніх – влада гетьманська ставала з махом його клейноду, а підійнята рука – “мир вам!”. Не чекаючи поголосу, Виговський кивнув на кремезного вартового, а той, ніби й гарючись, ударив у небо з велетенського аркебуза.

– Славні мої діти! – голос колишнього писаря був тихим та лагідним.

– Сього дня, вважаючи на волю всього козацтва, поважної страшини та всечесних святих отців, а також мужів державних, приймаю до своїх рук святого гетьманського знака... – і він легко постукав нігтем по кованій голівці булави. – Але й тепер, станучи гетьманом, не мовчатиму за ті діла, котрі бентежать гетьманщину предгрозям вражого бунту. Так, милі браття! Пушкар, Барабаш, Іскра та Богун вже залучають під свої здрайцівські прапори чернь та розбишацтво. Потуга москвинів далека й тому їм ні накого уповати, як на свою кровожадність та бажання роздерти край надвое! Без

церемоній скажу – хай трясця, а не дасться! Їх нині тільки 600, а козацтво всіма силами повстає на бунтарів – за нами Уманський полк!!

Позад Виговського змахнув рукою м'яковусий огрядний полковник Ханенко, і справді чимось подібний до ногайського мурзи. Гроном загриміла юрба міщан та шляхти:

– Слава визволителю Виговському

– Веди нас на Москву, батьку!

– Віват!

Але Виговський стримно повів чорним вусом.

– Ще не все! Разом з нами на ворга зголошуються йти кращі сини родів великоруської шляхти: Хмелецькі, Ружинські, Левицькі, Аксаки... Проте сила в тім, що в волю помислів великого стратега Богдана за нами голосяться давні татарські союзники!

У найманському гурті й серед козацтва схвально блиснули шаблі й долинуло неголосне “Аллах!”.

– А головне, браття, хоч у вас поспитати: за ким краще тяжіти в чорну годину – чи за соружною Москвою чи за Польщею, котра вже спізнала нашу силу й козацьку правду?

Усі помовкли у роздумі. Але за мить в сідлі звівся русявий сотник з полку Гуляницького:

– За Польщею тяжіємо!

Його сотня бездумно закричала подібне, але з обозу виступив Вороняк, якого витягли на воза завзяті до орації козаки:

– Батьку! Бачить Бог, що сила на нашому боці! Але не цураймося й правди сущої! Товариство поставило тебе перед славне військо руське, то й твого уділу воля, за ким тяжіти! Якщо Польща – єдине рятівне на тепер, то нехай! Але вважай, аби неросло на нас другого ярма, як було після Жмайлових згод!

Біля Виговського зашепотілись, дивуючись тому зухвальству, але гетьман схвально посміхнувся:

– Якщо козаки Гуляницького на свій розсуд кажуть згоду, то в тім сила суть та істинна правда! Присягаю пред вами, товариство, на чесну кров мого роду, святі хрести над сим небом та іменем Божим, що сам волю загинути од вас, коли зійде во прах наша з вами справа! А для всіх непевних в мені кажу:

ця булава – і одним ривком клейнод осліпив очі в мареві смолоскипів, – для ойчизни буде на славу, а для здраєцького породдя – покара! Слава Козацтву!

Ошелешене од такої промови військо одностайно лилось потоком вируючої сталі – горнулось лезами до гетьманських хоругов. Усі, що стояли навколо Виговського, славили великий почин, плекаючи віру во славу святої зброї. Тетеря виступив перед гетьмана та вклонився йому в ноги, а потім зачав обіймати й славити його латинню та по-польськи. Старшина вихопила пірначі, на що Прилуцький, Гадяцький та Переяславський полки одвітували огнем з пістолів та рушниць. На Чигиринських стінах тричі вдарено з гармат.

Небо відгасало салютовим вогнем та осідало тихим туманом додолу, а його вже місила ногами шалена козацька стихія, єдина в пориві взяти свою волю єдину й навіки. Тим і горіла чорна, орлина кров у тисячах пар заіскрілих очей. Жереб було кинуте.

– Ти кажеш, сотнику, вовки живуть добиччю? – Тетеря вломив шмат вудженої оленини. – Ні, пане-брате, то добич жиє вовками... Тепер саме час дати волю сій непорушній пословиці. Якщо раби певної миті стають сенаторами, а опісля, дивись, вже нарікають князів, то неабияка шквиря запанувала в простодушних гамаликах. А завтра пополудні може все перемінитись. І так далі... А ти з розіп'яття шляхів ступаєш на лаври, а тоді *aut caesar, aut nihil*. І сам маєш вибити в звіра всі зуби...

Сотник Лерковський вдавано покривився на ківш малмазії. Але з охотою тричі відпив, а вчетверте перехиляючи, бачив як у ковші піниться кров'ю нічне небо, тече на уста холодна місячна повінь... Зелені очиці переяславського сотника хижо метались вбоки, що до нестями насторожувало й робило горючим кисле питво.

– Ось і ти, сотнику... Князьки, там, різні московські днесь твою ойцівську зимню розкрають, а завтра й штани злуплять. А в наш час не було такого, аби на чесну шляхту ведено артикула. Сам Конашевич у славу шляхті й Січі палив московські села впроляг до Москви... Нині ж інакше. Ет, пиймо, Лерковський, ти, далєбі, добрий козак!

Бліді жовна закотились в побратимську посмішку, що й прикувало обох до посудин. Тетеря знав куди вести чорта на арапі й тепер зачинав по новій.

– Ти мовчиш, пане Лерковський, а я бачу, що не до смаку тобі сіова соломаха. Герби пилом припадають, ані титли не видко в девізах. Видать, вийшло, перецвіло шляхецтво... Виїла нас проклята руцизна, Марку...

Лерковський покинув возитись із паруючим карасем у сметані й захмелілою рукою торкнувся карабелі:

– Пане Те–е–теря! Х–хоч я вас поважаю за думку, але чорнити ім'я Руси не дозволяю! Не до лиця тим, чиєю кров'ю та Русь написана, її праведне йменне гноєм обкладати!

Тетеря чекав такої реакції. Тому вмить сповнив Лерковському кубок волоською та подав затерте часником стегно куріпки – знак примирення шляхтичів за столом. Не дочекавшись, коли той нарешті візьме, поклав їжу побіч, а сам, тішачись з посоловілої свідомості компаньйона, плеснув його по плечу:

Ти говориш не своїм серцем, брате. Згадай, адже ми з тобою разом є шляхта польська. А ти величаєш ту навісну Русь! Коли вже пустився на таку мову, то знай, що далі в Русь, то ближче до Москви! Ти ж і сам певне католицького обряду?

Та гра словами на почуттях вкоренила в душу Лерковського неминучу образу, відчай за незаними ідеалами. Він похилився на руку.

– То виходить, ти, пане Моржковський, своїм плином волієш пекло переплисти? На всіх нас його стане! А те, буцімто роди наші Русь очорнила, й казати покинь! Якщо я католик, то не значить, що дертиму пасма од плоті Вкраїни...

Тоді в Тетериних руках сяйнув щирозлотий дукат.

– Чи бачиш, брате, отсей гріш? От він карбований в людський профіль, а навпаки – монарші регалії... Як хочеш знатися монета і є ціна твоєму шляхецтву. Бо то сам ти, вкарбований у життя. Нині стоїш на ребрі межі своїм его та насліддям зацних предків – з якого боку пальцем торкнеш, так і впаде, – сказав та кинув дуката в добрий кармазиновий капшук.

Лерковський вишкірився огидою:

– А ти, я бачу, столикий Янус, пане Павле. Ген скільки маєш облич та регалій! На всю шляхту й за кожного маєш! Та добре. Я, щоправда, не тому прийшов, аби, напившись, дорікати тобі... Ти, як ніхто, відаєш тайною канцелярією. Дай згоду мені та моїм побратимам розізнати, чи на правду Аксаки з Мединськими звели зо світу батька Хмеля, чи дотіль стороння рука дійшла...

Полковник байдуже длубав кинджалом тарілку.

– Допоможу тобі за умови. За однієї умови. Коли ти, пане Лерковський, послужиш мені у справі...

– Я не хлоп, жеби usługувати пану. Якщо ти не забув, естем шляхтич!

– Охолонь. Річ пильна, проте оділлється тобі в неодну сотню злотих.

Лисяча шапка Тетері в цю мить дуже імпонувала звину його душі, а помірний голос дарував оману та інтригував непочатим краєм.

– Я не цінюю гроші, вашмоць. Мені вище власна честь, гартована удачею в покладеному ділі.

– Гарно. Тоді слухай: влада Виговського буде недовгою. Якщо позбудемось сучих пушкаренків та зачнемо з Польщею, то й вірна йому старшина піде вбік. Якщо на гетьманство стане Єврась, то і його в тій колотнечі попруть к нечистому, а при булаві стане шляхта. Круль піде нам на поміч і втихомирить пошарпане козацтво. Тож, коли Виговський почне плодити свої надії з миром, а москалі козачим робом вигинуть, маєте звести підступ на гетьмана, але так, аби й старшина, й поляки ополчились супроти. Тоді...

– Булаву візьме Тетеря?

– Правильно мислиш. Мине трохи часу, а як почнуться бої та орда піде за Виговським, отримаєш жолд і наймеш волохів із ногаями. Ітимеш слідом за гетьманським військом, даючи найманству брати села й містечка. Таким чином збуриш вражу чернь. Потім дамо знати полякам, що замирений із ними гетьман гуртує козацтво до Москви, а далі...

– Добре. Слово честі! – одвітував Лерковський. – Я готовий до помочі з цієї миті.

– Тоді по руках?

– По руках.

За вікном рясніла вітрами ніч, рвучи в розбурхану осінь бурштинові мжички. Нечутним плином попелів за хмарию місяць, повитий серпанком бабиного літа. Степами горіла тиша й плекала гарячою кров'ю неспокій. Над Корсунем погасли вогні.

Непроглядні бори під Переяславом благоговіли чистими світанками. В обіймах виходжених людиною нетрів розквітали соняхами козачі хутори, де щогодини шкварчали при наковальні готові леміш чи коса. Адже запорозьким сидунам ні до чого більш не було охоти, крім як до полювання та власної кузні. Не було й подвір'я, де при повітці та в хаті під стелею не жовтіла добра підкова – знак статечності господаря дому. Найрідше доводилось кувати шаблі: як була на те потреба, на замовлення полку виробляли вістря для пік, до того химерні та задерикуваті, що краще від голандських могли порвати жили коню та розпанахати зубчастим лезом найміцнішу дротянку... Чумаки купували по селах ножі в дорогу та зброю, тому ковалям неважко було розжитись провізією до свята. Подібно прикрашались наймальовничішими дзвонами переяславські храми. По війні з ляхами ковалі стали переймати панцирний манір ворожої кінноти на найманства з цілої Європи. Полкова старшина й сам Тетеря отримали з самочинних ковальських цехів прекрасний обладунок, яким і не снила королівська династія до гонорових парсун та баталій.

Вороняк минав убрану в квітники вулицю, оглядаючи заможні хазяйства селян. Раз йому трапився на очі понурий червонопикий козак–вершник, що напевне вертав до куреня. У нього й довелось запитати, де розташовується генеральна квартира полковника.

– Не відаю, – козак смачно позіхнув та сягнув по флягу. – Я з наказом від курінного... У Пирятин...

– А чого тебе несе в ту глухомань? – намагався нав'язати розмову осавул.

Козак збайдужіло кивнув.

– Чи я по своїй волі? У Пирятині чоловіка маю найти та знак полковий передати...

– А що за знак, брате? – випитував Вороняк.

– Та є дещо... – почав сердега, але враз спохопився. – А тобі навіщо про те знати? Чи ти може з Барабашем накладаєш? Диви, бо порубаю! Ти хто такий?

Хвацький гонець недбало відгортав полу в пошуках шаблі.

– Не квапся, козаче! – коли переяславець звівся при зброї, то почув під боком пістоля. – Коли ти свій, то знай, я осавул із ніжинського полку Гуляницького. Кажи, що везеш і кому!

Той миттю поблід на сметану.

– Якщо пан осавул не стрілятиме... Я скажу... Я од Тетері...

– Вже краще! До кого?

– До пана полковника Дорошенка. У Ромни.

– Цікаво! Що везеш?

– Нічого... Мені наказано явитись на квартиру – та й все. Можете шукати, я нічого не маю.

– Коли цьому правда, про тебе не забуду. А ти тримай язика за зубами, що мене стрівав. А то... Як звідси вийти на Переяслав?

Козак щиро зіпрів, але язиком володів доволі справно.

– Верстов зо дві не більше... Від капиці на узлісся... Але пана полковника нема, він десь виїхав ще від учора.

– Добре. Його діло. Пам'ятай же, козаче: ні слова! – й не чекаючи згоди, повернув коня назад, шпорячи в саме серце та підганяючи по боках довгим дулом пістоля.

Схаменувся, коли проминув капицю та виїхав на лісову дорогу. Ще довго кляв себе осавул, що назвався тому тетерянцеви та витряс його мов гамана за ті декілька слів. Але з Тетерею зустрітись мав конче, бо мозок все допікала думка про таємничий отруй Богданів та названих убивць. Виразним ставало те, що переміна влади на шляхетську користь болюче збігалася з наглою смертю Хмельницького від дворянської руки. Дивне чуття з'їдало душу при тій думці. Проте вивідачем випало бути самому – Марко вже тиждень липне при Тетериних покоях, наче б з охоти перекинутись у Переяславський полк... Але що за дивне послання з тим козаком?

Умить перед очима свиснула дика татарська стріла, в'ївшись до половини гнилу осіку. Блиск наконечника присліпив очі до того, що Вороняк зупинився серед дороги, запобігливо виймаючи з-під сідла коротку

рейтарську фузію... Перед ним стояло семеро драбів, вбраних на драгунський лад, з луками та рондаширськими мечами наголо.

– Іменем господаря цього лісу, зацного пана Павла Моржковського!

Здати оружжя! – вигукнув куцуватий гайдук у шкіряному вбранні.

Інші троє поспішили до стремен і вже тримали Вороняка за чоботи, коли з гушавини долинув собачий гавкіт та тріск поламаного бадилля. Перед визвірених пахолків виїхало кілька кінних лісовиків у шляхетській одежі. Усі як один були в добрих гусарських кацавейках, наче волохи, зелених шароварах та оторочених сободем ковпаках. При кожному махали висолопленими лизнями руді лягаві.

“Ось чие кодро тут нориться!” – лише й встиг подумати Вороняк, як до горла йому ткнули широколезий тесак, а піші нападники вже нишпорили коло сідла.

– Ти хто такий? – грізно мовив вершник, у якого волосся заплетено в черовні кісники.

Один пахолок по-свинячому хихикнув та кинувся знімати з осавулиного пояса шаблю з ладівницею.

Але Вороняк, маючи вільну руку, спритно зацідив прониру по пиці, що того ледве поспіли підхопити налякані ударом товариші. Деякі вже схопились натягувати тятиви, коли комонники роздалися вбоки, а з-поміж них вихопився Тетеря в білому мисливському платті, під охороною двох ляхів–уланів.

– Ану, бидло! Всім поховати зброю, гунцвоти–збуї! Я вам покажу нападати серед лісу!

З-під шкіряного клобука з довгим етишкетом випав чорний козацький чуб, змашений до блиску оливою.

– А–а, пан Вороняк! Яким побитом маєтесь у нашому лісі?

Драби відпустили осавула й подались при коні.

– Чи упізнав, пане Павле? Ну–ну, не бійся! То мої гайдуки ще не освоїлись на службі. Як ся маєш?

Вороняк поправив шапку та під’їхав одесну з Тетерею. Полковник гонорово мотнув головою та, скинувши лискучу рукавицю, подав руку.

– Я шукаю вашеці на квартирі, – Вороняк намагався сміятись, хоча лице морщила відверта огида, – а вони тут... полюють із хортами.

Тетерині гайдуки хижо вишкірилися при цьому слові, бо Вороняк вимовляючи “хорти” кинув, сміючись на них. Пелехаті верхові гнівно затисли шаблі.

– Напевне, пан осавул має нагальну справу до мене, раз, нехтуючи сторожею, навідався до сього лісу? – запитав Тетеря.

– Є розмова, пане полковнику.

– То коли є розмова, поїдьмо до моєї корчомки. Там Лейба ховає ліпші меди та наливки, а для нас не пожаліє і столітнього запасу. У сьому крулівстві я – пан і бог, а все, що хилиться додолу, має в тому неабияку рацію.

Вороняк знав ті хижі бліки ще з Чигирина, а тепер уникав їх, блукаючи поглядом в осяйному верховітті, наче виглядаючи диких журавлиних ключів, де Вирій жене потоки вітру в теплі краї. Знав і те, що цей пес має на оці ясний циганський талан, проте схвально підморгнув:

– А чи є в пана приховано гарні дівчата, як для такої гулянки?

Тетеря різонув обличчя хитрим усміхом спокусителя.

– Для січового брата все буде! Аби не казали міщани та низовські сірки, же Тетеря – недоляшок такий, своїх гонить з порога. А я ж такий козак, як і ти, Павле. Козак, і з тим не криюсь, бо ні від кого.

– То й поїдьмо, пане полковнику, погуляймо по-козачи? – Вороняк жартома вдарив Тетерю в груди. Той не втримався, але, кахикнувши реготнув:

– Добре в біса! Їдьмо. Гей, пшекленті!

Вороняк призупинив його наказу.

– Е, ні, вашмоць! Не годиться! Які ж козаки їдуть на гулянку з челяддю та канонами? Чи ж разом не доберемось?

– Але...

– А коли татарва чи голота наскочить, то чи не стане двох гартованих шаблук на грішні їх глави?

– Тетеря збавив гайдуків. Ті ніяково повертали назад, притримуючи роз’ярілих псів. Полковник дав якийсь знак кремезному комоннику з косицями і той слухняно виступив до переду.

– То для певності. Час такий, – шепнув роздратовано.

За які півгодини доїхали до ветхої корчми, що сиплим пеньком горнулась до шляху, кидаючи кріпкий випар вина, горілки та поту. Рипнули

тисові ставні, стрічати гостей вибіг сивий жидок у киреї, поверх блузи та галанців. Обминаючи Тетериного охоронця, корчмар плутався перед кіньми, радісно плескаючи в сухорляві долоньки, що “Господь милує бідного Лейбу такими славними козаками”. Гайдук помагав Тетері злізти з коня, а Лейба вже чесав вороному гриву, приказуючи та примовляючи.

Вороняк самотужки скочив із сідла й поправивши черес, віддав уздечку здорованеві–гайдуку, на його мовчазне прохання та Лейбині вигуки, що коникам вельможних панів буде не згірш, як їх панам, коли ті в дворі старого Лейби. Але гайдук не поспішав вести коней до стайні, слідом за корчмарем. Він вказував пальцем на зброю, чекаючи, коли осавул зметикує, що від нього терба. Вороняк вловив той погляд і, лукаво сміючись, відповів драбузі, демонструючи татарську шаблюку:

– Так, добра шабля. З Корсуня зі мною...Трьох на раз рубає до пня.

Той так і лишився стояти з вибалушеними очима, стримуючи дужою правицею зброю всіх трьох коней.

В корчмі смерділо радше завошивленими личаками, аніж великим панством. Дубові столи протухли жирними плямами, а під лавами запеклась у пилюці кров пополам із вибитими зубами та кришениками хліба. Лейба звився в один куток та запалив світло в глинянім свічнику. Палений гніт різонував ніздрі, як то бувало при команді мушкетам на полі бою...

Не питаючи волі гостей, корчмар притяг дві мутні сулії вина й поцвілий глек оковитої. Троє моторних дівок у картатих спідницях поставили на стіл закуски, з поміж того холодна линина в маслі, городина та печеня давали мали добрий дух і не скреготали землею під зубами. Хитрий жид тримав наїдки у погребі, аби не попсувались на теплі, а тепер глипав з–під кошлатої брови на Тетерин капшук.

Їх сиділо двоє, а тому Вороняк, тамуючи спрагу, вихилив погарчик вина й масно закушуючи рибиною процідив якомога поштивіше:

– То оце тут панове полковники та зацна шляхта пропиває Україну? Що ж... Як гуляють, так і мають. Паскудно пропадає гетьманщина під шинковими стріхами...

Тетеря аж подавився, бризкаючи слиною по столі. Але заціпивши зуби, прохарчав у відповідь:

– То ти так починаєш, осавуле?

– Ще не починаю, пане Тетеря, – Павло подав полковнику важкий кухоль з підвіконня й сповнив його горілкою, що піна зашипіла при вінцях. Сам же, доки той не бачив, застромив пістоля за халяву, щоб було швидше стрілити паскуді в живіт і продовжив:

– Почну, коли вип'єш зі мною добре та покинеш жилами вигравати. Ти не блазень, а я не дурень твоє блазнювання слухати. Бачу, чим твоя душа пріє.

Тетеря смиренно відпив з кухля ковток, не закушуючи.

– Хто тебе післав і чого від мене хоч? Кажі тепер, коли питаю, бо потім тебе мої пси порвуть, а твою голову на палю одягнуть.

– А вовкам од сучих синів не лячно. Коли надумав мене тим яничарам на руки підло оддати, то ліпше вже молись за упокій своєї душі! Не личак я – старшина козацький і дурною смертю, будь певен, не згину.

Він чекав, чим відповість Тетеря, але той кволо здригнув повіками, вихилив до дна свій кухоль та обтер вуса в широкий комір, при цьому не зронивши ані слова. Потім нездало усміхнувся, мов би з'їв сирої кислци.

– Думаєш, що з хлопом перемовини веду, а воно чистий тобі лицар! Хе! Лицар... Таких мені в почет! Отоді хай всі пошануються...

– То що тобі вадить, полковнику? Бери.

Вороняк вбачав у цій відмовці свій вихід, а тому доливав у пугари вина і собі й Тетері. Той сьйнув гострими, мов капкан, зубами й випив, не пересмикнувши жодним м'язом.

– А я знаю, що ти з мене хочеш, Павле... Здогадуюсь. Не один ти журиш шаблюку по горлу того зрайдці. – А потім силою обійняв Вороняка за плечі: – І мене болить, яка наволоч гетьмана зо світа зжила! Я, як ніхто, Богданові вірний, бо за тестеву смерть своєї не пожалію!

Вороняк відштовхнув полковника й ще раз налив йому до обох кухлів.

– Пий правильно, як правильно правду глаголиш, бо не матиму тобі віри, пане Тетеря!

– А я питиму! – гаркнув той, – Але не гадай, що мене споїш, як батько Богдан Барабаша споїв! Не та кров! Я тобі не який панок, що від чарки

хилиться, я – козак, не згірше тих, котрі послідню матню жидові пропивають?

Це була прикмета тому, що можна починати відверту мову. Пан Тетеря гречно закусив капустою, гарно ремигнувши наостанок. Вороняк не квапив розмови.

– Ти, пане Тетеря, всю гетьманську таїну в своїх жменях тиснеш. То й вволь мою волю, споряди наказ розшукати винуватців смерті Богданової! Не бачу правих серед тотих Аксаків та Мединських ні на гріш! Стась, Даніель та Петро Мединські – всі ревно Золотаренкові служать. Загніздились під Паволоччю та гріб для нас рихтують...

Цього разу Тетеря налив і випив із власної руки. Потім утретє та вшостє...

– Усе правда... Але не в Мединських суть речі. Хто вони є? Вилупки, ходачкова шляхта... Уніяти! Пощо їм та користь із Богданової смерті? Старий Мединський – з волі Богданової скарбій, православний, як ми з тобою. Золотаренкові потуги не шле, ми те знаємо. А переяславські статті йому ні до чого за тим його православ'ям. Інше діло Аксаки... Католики, як покійний гетьман перед смертію поминав! Усе свого привілею над козацтвом хотіли доп'ясти. А коли з Москвою закрутилось, то й зовсім особачились. Я сам чув, коли в Переяславі всі троє Аксаків кричали хулу гетьманої та його угоді... Візьмуся я за них. А ти поки живи у флігелі моїм, на околиці. Матимеш волю розслідувати й карати за смерть Богданову. Все?

Вороняк витяг пістоля з-за халяви та засунув за пояс. Потім востаннє осушив чарку й, оглядаючи прибитого од напоїв Тетерю, перехрестився, встаючи з лавиці.

– Бувай здоров, пане полковнику, їхатиму вже. Стану до кого на нічліг, а там із твоїм флігелем видко буде... Проспись добре в сю ніч, аби голова не боліла.

Тетеря обважнілим жестом змахнув посуд на землю, кинувши в бік Лейби жменю дукатів. Потім відкашлявся й не своїм голосом мовив:

– Не взираї, осавуле, на те все... Знали б ті ланці, як то легко. Від золота до булави один малий крок, як від булави до золота... Ще всі нашу...

гик... волю пізнають! І Сомко, і Ци-ц-цюра з Василем... Усі! – язик йому заплітався в зубах і, мовивши останнє слово, пан Моржковський ляпнув лицем у миску.

Лейба одразу ж прикликав гайдука, що взявся підіймати сонного господаря та тягти до ванькирця, куди Лейбині дівки вже несли перину та дзбан розсолу. Вороняк полегшено зітхнув та потай вийшов надвір...

... Уже, доїздяючи Переяслава, став біля обпаленої хвигури та довго й несамовито реготав, хитаючись у сідлі. У небі збиралось холодне, масне груддя, готове вдарити сотнею потоків об холодне серце землі. Спонуціло.

Тетеря довго хрипів, рвучи на собі батистову сорочку. Він кляв усіх і вся, що й не були з Богданом, а взивав і до чорта, лиш тільки не дивився в дзеркало, звідки мовчала похмура тінь його ницості. Він шпурляв чобітьми в покойових та віддавав гайдукам сліпі накази бити нагаями всякого, кого згадував по імені. Розколотий глек із розсолем мутнів серед персидського килима на підлозі, а розпластане при вікні небо било в кімнату ядучою темінню. Пан Павло раз у раз хапав шаблю чи пістоль і стріляв та рубав навмання, харкаючи болем увсебіч.

Прочинились двері, до кімнати увійшов полковничий загонич Ян Пшевлоцький. Він рішуче ступив до роз'ярілого пана й вирвав у нього шаблю, розкраявши навпіл свіжу коновку венгерського.

– Все, буде з пана, – спокійно мовив, укладаючи знеможеного Тетерю на ліжку. – Пан трохи взяв на душу, так се ніц не значе. Завтра до пана прийде святий отець, цирульник... Но–но, тихіше, пане!

Тетерю біла пропасниця, його більма наливалися жовчю, а з вуст котилась брудна слинява. Дві покойові дівки, закликані Пшевлоцьким, миттю роззули півживого полковника.

– Яне, – Тетерин голос нагадував топтане шкло, – Заклич мені Лерковського, Яне... Все погине в огні, як заповів Богдан! Ой зле мені, Яне... Скажи Навроцькому та Живці, хай приведуть мені того лотра. Він мусить вбити тамтого ребелізанта...

– За кого мовить пан? – дивувався слуга, але Тетеря вихопив пістоль та навів тому межі очі.

– Не дратуй мене, Яне! Ведзь до мене того хама, нех зна, же пан вол є!

Пшевлоцький крикнув вартовим наказ і з передпокою затупотіло.

– Все пропало, Яне... – ридав Тетеря, не зводячи з Пшевлоцького зброю, – Хмельницький мав чималий скарб, за що можна винайняти цілу орду! Я сам... чуєш, сам, витряс з його конюшого... того Синиці, що серед дому гетьманського криються гури злота! Хмель був біс воплощений, а після Берестечка наказав трьом добрим хлопакам вивезти із Суботова чотири скрині, а з них усі коштовності переховати в Чигирині... Потім усіх трьох віднайшли вбитими нагле ножем у спину.

Гайдук сприйняв ту мову за марення й не надав уваги. За якусь мить у покій ускочив розхристаний Лерковський у жовтому жупані та без чобота. На лиці стояла п'яна тінь, а за поясом, де мав бути пістоль, стриміла дубова тичка.

– Ваші глови, панове! – цокнути закаблуками не вдалось, бо на лівій нозі ятріла рвана онуча.

Тетеря підійнявся, спершись на стовпець балдахіну.

– Чи ти впився, пане Лерковський?

Той винувато вернув очима долів.

– Бардзо добже, пане–браце! Не даром свої кревні гайнуєш! А я бігме мислив, же єден такий п'янючий, мов чіп, так іще ти налигався, як бидло!

Лерковський закинув чуба за вухо.

– Не гжечне то єст, пане полковніку... На шляхтича бидлом прозивати... Я хоч і пригубив во здрув'є пана Виговського, то гонор не пропив!! Яка ж в джембла потреба мене в шию з корчми пшед коні перти?

Тетеря реготнув:

– А на біса ти мені такий треба? Чи думаєш, що те діло за яке нині погибаю, не для трезвих голів?! Похмелись, бісів лотре, а то йди до холери!

Лерковський схопив з полиці гутного скла барильце й махом розколов його в чоло, навіть не квікнувши. Але погляд його став рівніший, а слова пішли виразніше. Тетеря лише посміявся та вказав йому сісти.

– Маєш велике вбивство зчинити, братіку. Видів сьогодні того осавула... Вороняка себто. Ох і впоїв же мене, пшеклентий хлоп! Сам не пив, а мене так шпигував, що й не сила було встояти. Але то не перше... Кеди понесло мною з корчми Лейбиної домів, то, виходячи, вздрів я гетманського конюха Матея. А за ним, як гріш за душею, біда ходить. Знає багато хлоп, а все може за тридцять срібних Цицюрі викласти. То ти пильнуй, я відаю котре

бидло його в себе переночує. Не знаю як, а бери-но ти добру стрільбу та паняй на околицю, де в покинутім домі сам чорт поселився!

– Се ж хто, пане полковнику? – щелепою Лерковський ледве не розбив ключиці, як почув ті непевні слова.

– А то вже не тобі думати. Маєш покінчити обох або й трьох, коли більше не буде! – Тетеря хрипнув останні слова та кволо перевів погляд на розчепірену долоню, де двоїлись тонкі, гострі пальці.

Шляхтич слухняно встав з тапчана, хапаючи німецьку фузію, що висіла в куті під волохатим татарським щитом.

– Коли діло за гетьманство йде, мені й сам чорт не брат! – грізно зашипів і прожогом вилетів з покоїв.

Тетеря важко впав на подушки й гучно зареготав, рвучи розпечене горло:

– Гей, хлопцї! А дайте тему зуху личаки, бо й ноги погубить! Ге–ге!

За вікном заіржав кінь, а за мить цокїт копит вже летїв поза млин, несучи сморїд полковничих покоїв поза його володїння.

Вороняк сидїв при столї в розтрощенїй лихолїттями хатї й мурикаючи, смалив носогрїйку. Надворї зїрвався вїтер, начебто й на зливу, протяжно кричала сова, нїби з вїтром котився чорний вогонь. А нїч і справдї горїла огарком сала на шпичцї тополь при дорозї. Все не сходили з пам'ятї останнї слова Тетерї, що, попри всю його хитрїсть, мали щось певне. Від золота до булави... Невже вражий недоляшок хоче пїрвати булаву прикупом? То чого тодї мудрує про булаву та золото? А чого кляне отих Аксакїв, а за Мединських і слова кривого не мовить?

І серце чуло, що всї ті ключї на замки Тетеринї почили в гробї разом із Богданом. Але кричати пробї ще рано! Завтра сам знайде Лерковського та випитає, на що завзявся той переяславський паскуда. Але що за бїс?! Наче хто їде, та не один! Слух не пїдводив ще вїдтодї, як зелений Вороняк вчився передчувати ногайськї вервицї у степах. Звїсно чути вершника, що летить галопом, за ним ще одного... Але ж чи серце вїдбиває такт пїдковї, чи й справї хто чвалає з роздорїжжя, потойбїч шляху?

“До бїса! Це вже милостивий вельможа за мою душу псальми спїває!” – подумав Вороняк, ладнаючи мушукет до вїкна та викладаючи побїч пїстолї.

До хати наблизився один комонник, наче й беззбройний, але якось злодійкувато йде. Невже харциз? Осавул зайняв стійку при дверях з пістолем до надвору та чекав. У двері крадькома постукали.

– Кого несе в глупу ніч? – грубим хазяйським голосом проказав. З-за дверей зашаруділо:

– Грішні душі на суд возходя... Відчиняй, пане осавул! Знаю, що ти там! Одчини ж, бо біди не минути!

– А ти один, чоловіче добрий? – принишк Вороняк, дослухаючись другого верхівця, котрого вже не було чути.

– Один, один... Відчиняй же в біса!

Рипнули двері. На порозі стояв згорблений у три погібелі Богданів конюший. На ньому була обдерта сірячина, а при боці одна ладівниця. Але не встиг той ступити в хату, як почувся мушкетний стріл, і сердега лише й встиг лапнути, де крижі, як впав на землю. Вороняк вихопив шаблю та двічі стрілив наосліп. Затихло, як нічого й не сталося. Тоді козак миттю кинувся до конюшого, що вже не стримував крові та тихо стогнав.

– Та що ж, лиха мати!... Хто ж тебе?

Синиця спроквола виплюнув, булькаючи горлом, що ледь було чути слова:

– Булава... Папери... Богда... – і затих. Коли осавул перевернув його на бік, то побачив серед спини точену стрілу, що гадюкою впиалася в тіло. Але ж стріляли з рушниць?

Тоді Вороняк почув ще один гучний постріл та гупання копит вдалечінь. До них летів ще один вершник, по дорозі викидаючи зброю в бур'ян.

– Не стріляйте! Я з полку Гуляницького!

– Лерковський?!

– А яка б ще шельма кинулась стріляти горлоріза горобиної ночі, вилигавши півшинку оковитої? Вставай, Павле, та гостей сподівайся!

– Що сталось, Марку?

Лерковський ледве переводив дух, хекаючи, мов зашпорений уланом собака.

– І таки сталось, Павле! Тепер я здогадуюсь, котра шельма виною смерті Богдановій! Сідлай же коня та їдем зайця із сільця витягати... Я того

бусурмана кепсько поцілив, видать, у живіт! Либонь, іще жие та на коня пощастило! Поніс зміюка шляхом аж закуріло по ньому! Ще доженемо!

... Їхали швидко, як на сполох, рвучи вітровій нагайками. Коні толочили темряву, викресуючи з-під копит язики живого полум'я. Їхали по сліду, що летів курною дорогою геть до лісу. На галявині злізли з коней та метнулись по кущах. У терновій хащі лежав чоловік у синій киреї із чорною плямою збоку, неподалік валявся розламаний лівонський арбалет.

– А що, хамове сім'я? – підскочив до тіла Вороняк. – Чи дишеш, чи іздох? Дак ліпше б ти іздох, бо зараз із тебе паси дертимуть! Кажи, хто такий і ким посланий, як не хочеш, аби душа твоя вічно в пеклі горіла!

Найманець поблід на лиці, судомно стискаючи рану, щоб швидше померти.

– Е, ні, братчику! Не вийде. – Схопився Лерковський, одним ударом розпластуючи тіло по землі, а каблуком тиснучи горло, – Ти вмиратимеш повільно, як на те пішло, як годиться продажному хлопу й харцизяці! Я тобі хрящі порахую...

– Ні... – лебедів той, цокаючи зубами.

– Ні?! То кажи, бидло, як питають, хто тебе прислав і що знаєш про катів Богдана Хмельницького!

Поранений пробував вдаритись тім'ям у сосну, але невдало, і коли відчув гострого носака під підборіддям, почав плакати й прости сповіді.

– Кажи, хто найняв тебе, бо й помреш як свиня! – кричав Вороняк. – Хто ти?!

– Єстем шляхтич... Називаюсь Станіслав Мединський... Мені велено самим паном Тетерею їхати за вами. – кивнув на Лерковського, – Та прослідити, чи виконаєте волю полковника. А коли виконаєте, щоб порішив і вас, аби й сліду не було...

– Тут ви подавились зо своїм Тетерею! – скреготів злістю Лерковський, забираючи ногу з шиї панка, – А ви, пане Кельнере і поготів у дурні пошилися! Я влучно стріляю. Тепер кажи, гунцвот, ти поконав Богдана наглою смертю?!

Мединський заговорив, пронизливо хлипаючи кривавицею на всі боки:

– Ще після Жванця наказав Тетеря... Аби не запідозрили, порадив спільно з Аксаками вчинити бенкет, куди прикликати гетьмана. Сам і яду

дістав. Я... вже оддаю духа Господу небесному і скажу вам, аби знали, з ким маєте справу... Я грішен тим, що покохав Мотрону Хмельницьку, стрівши її, коли на ловах проїзджали Суботів... Вона й не знала про це, а я кохав... І тоді щирою злобою зненавидів її мужа, Богдана. Коли Чаплінський шукав охотника здійснити руку на нього, то я перший згодився на це. У поході на ногаїв недобре вдарив його келепом по шапці. Хто знав, що хитрий пес мав ще й татарську мисюрку під шликом?... – тоді зеленаве обличчя вхопила демонічна усмішка, палахкочучи жовчю та гноєм, що кров'ю спливав в останні миті агонії.

– За Тетерю кажи! – гаркнув Вороняк, лаштуючи пістоль. – Тетеря... притьмом... хоче влади. Сам говорив мені, буцімто має за мету... найняти військо й ополчити шляхту супроти лайдацтва й козаків. А найняти хоче коштом гетьманських скрабів, до яких має вести булава Хмеля... Я... більше... не... не... – він став кашляти й задихатись. Вороняк різко здійняв пістоля:

– То й упокій, Боже, грішну душу раба твоя!

Коротко ляснуло й голову пана Мединського рознесло по хашах, мов дірявий горщик на плоті. Лерковський поквапив:

– Їдьмо, бо хтозна чи той Юда не післав за нашими головами своїх драбів! Треба тікати в Чигирин та донести про наміри Тетері Виговському!

– Тільки ні чорта не вийде, пане брате! – Вороняк спересердя рвонув на собі кунтуш. – Синиця говорив за якісь папери, що, напевне, й при ньому, а тіло ще в хижі! Маємо наспіти перші від тих песиголовців!

Хилитнулися стремена, повітря відгонило стріляним порохом. Лише зоряні роси холонули у вороній гриві та шаблі млосно бряжчали, передчуваючи гарячу кров на власнім вістрі...

Тіло Матея Синиці лежало непорушно в спориші, коло перелазу. Широко відкриті очі вицвітали в гаряче небо, прикуті вічним летом до швидкоплинних зір... Вороняк перший скочив до мерця, перетинаючи ремінь ладівниці при поясі. Клята костяна посудина вперто не хотіла відчинятись, ніби зачарована яким прокльоном, доки осавул не вдарив нею об одвірок, що пішла вузька тріщина, добра, щоб розколотись від шаблі. Коли нарешті

розбили, то побачили всередині чималий жмуток паперу, потятого дрібним письмом та малюнками булави Хмеля з різних боків.

– Що за морока? – Вороняк уже взявся рвати папери, але сотник завбачливо вихопив їх.

На одному аркуші вміло розписано візерунок, що справно злитий у традиційну церковнослов'янську в'язь із безліччю химерного листя та доброї чеканки серафимів. Трохи знизу напис, куди від малюнка лежала товста борозна чорнила. “Во кровле чертога сия...”, – прочитав Лерковський, полотніючи чумною примарою.

– Тепер же слухай, осавуле, котра геєна сю булаву повила! Се і є той вражий ключ, яким Тетеря ворота ляхам одчине! У домі гетьманському під стелею... Золота замуровано...

У хмарах застогнало.

Вороняк розгублено опустив руки, що й, не зчувшись, зронив шаблю. Вона глухо увіткнулась е розпашілий громовицею ґрунт...

– Усі за те говорили, як Сомко духа Богданового од мученія вивільнив! Що ж по правді робив осоружний кріт? А стелю рубав поруч балок, у надії скарби намацати! – продовжував Лерковський, доки Вороняк не вхопив його за руку:

– Сам не відаєш, що кажеш! Хай се так, та й Сомко звідкілясь винюхав про стелю й скарби! Недобре я чую, козаче, зле! Рви тії папери та тікаймо що єсть духа в Чигирин. Там повістимо певних людей, хай беруть у холодну вразького недоляшка...

– Не до речі й твоя мова, Павле. Не один ти Даниїл видющий, же чуєш як салом засмажили! Коли все те неспроста – видать, вже по нас тетерянці слід узяли! Вертаймо до хати, як ні в чім не бувало, та рихтуймо оружжя...

Осавул не йняв віри.

– А мо проскочимо? Краще вмерти біжучи, ніж на палю живцем!

– Чортового батька проскочиш! Усі байраки та шляхи стережуть найманські роз'їзди. По хуторах козаки, яких уже видать ізвідомили за нас з тобою.

– Що ж то робиться, Марку?! Чи нема Бога в небі на їх безчинства?

– То все булава, Павле. Опадуть бунтовніє глави, як в бурю той лист осиновий злітає! Прокляття страшне Богданове й гибель усієї Гетьманщини

бачу нині... А коли тебе в судну годину до хреста цвяхують, то й покріпись, брате, до мучеників. Недовго нам з тобою відміряно...

Навкруги ячіло хиже мовчання, навіть собачого виття не було чути. На якусь урвану мить Воронякові здалось, ніби знов лупають шляхом копита, але змовчав... Чи ж би й не почулось чого горобиної ночі?

У хаті наготували коло вікна мушкета, за поясом нарахували по три пістолі. Шаблі поклали на стіл коло гаснучої свічі, що чаділа під сволоком сизим вітерцем. Чекування ятрило мозок. Передгрозя близької смерті горіло хмільним огнем на тлі великої рішучості, спопеляючи погляд до вовкулачого блиску. Через тин промайнула тінь, у чернецькій рясі та великі вовняні кучмі на голові. На мить пристала, а тоді, озирнувшись довкола, закрокувала до хати. Гість стукав до вікна, як і годиться блаженним паломникам, але, уздрівши мушкет, злякано скочив до дверей.

– Хто такий? – надбитим голосом запитав Лерковський.

– Одворіте дверь странствующему монаху до Лаври Святої...

Лерковський узявся знімати засув. Вороняк кинувся до нього.

– Не одчиняй! То тетерянець.

– Заспокойся. Коли на правду тетеряньський шпиг, то візьмемо сучого сина живцем. Ставай навпроти з пістолем!

Сотник неквапом відчиняв двері, примовляючи:

– Правдиві монахи “слава Ісусу” кажуть, а ти, чоловіче, видать муслем, коли звичаю не зна...

– От я й кажу... Та пізно тобі, пся крив! – із подертої власяниці виринула рука з тесаком і вмить вгрузла у грудях Лерковського. З-під волохатої шапки вдарили хижим вогнем лисячі очиці Тетері...

Лерковський натужно скрикнув та хитнувся за поріг, пускаючи слідом ясний кривавий потік.

– То подихай і ти, курво! – Вороняк, стоячи саме навпроти очей полковника, різко викинув руку з пістолем вперед, натискаючи на гачок. Пострілу не послідувало. Тетеря вишкірив гострі, собачі ікла в диявольській посмішці.

– Рад би на той світ, пане Вороняк, та святі угодники не пускають!

Хочу наостанок з тобою оковитої відпити.

– Ставай до бою, бидло! – рывкнув осавул, хапаючи зі столу шаблю.

Тетеря стояв смирно, міряючи поглядом червоного, як мідень противника.

– Де б то таке видано – на святого чоловіка зброю здіймати? Покарає тебе, пан Біг, осавуле! Вже починає карати...

Брязнули вікна. У хату просунулось по чотири, як не більше рушниці, а з дверей забігло з півдесятка польських жовнірів у нових жупанах. Полковник сміливо ступив до столу, висуваючи собі стілець.

– Фінита, пане брате! Відбігався... На палю тебе наштрикнути завсігди поспію, а зараз пропоную допити, що надвечір не подужали, – мовив сміючись та поставив серед столу ковану сріблом флягу.

Вороняк понуро сів по другий кінець, не випускаючи з рук шаблі.

– Коли така okazія, полковнику, то частуй і пахолків своїх! Хай всі порадіють за упокій моєї душі та умерщвління плоті.

– Не слід, осавуле. Не весілля гуляємо, а там гляди й твереза рука в нагоді стане... – заперечив Тетеря, наливаючи в дерев'яні келихи, – Пий, пане Павле, се не отруєне.

Вороняк випив. Потім, утерши вуса, реготнув назустріч розмові:

– Не отруєне, кажеш... Та який пес, тебе шолудивий зна чи то так, чи інакше. Гетьмана ти зо світу зжив! Падлюко!

Вмить дужа рука жовніра зацідила осавула по скроні, а всі, що тримали варту навколо, бридко вилаялись.

– Говори, хлопе, та міру знай! – лизнув тонкі губи Тетеря, – Чи ти гадаєш, що гетьман вшисткє по божому чинив? Не твого уму сила! Був Хміль, та увесь вивітрився... То стало, коли він погидував крулевським клейнодом, зав'язав мир із Московщиною та оддав всю волю лугарям з гайдамаками. А пожив би іще на світі, то й не стало б нічого, крім свавілля хлопського. А я одним ударом сім потоків крові зупинив, аби більш не пролляти.

– Твої слова, пане Тетеря, та б Господові в уха! Вже й ми, грішні, таки чогось своїм лобом доп'яли. Не спинив ти крові, полковнику, а каміння в ту повінь накидав! Вийде з берегів розбурхане море та вдарить у сотні русел. Змиє і тебе, і твої наміри. А паче Україну занапастить...

– А мені байдуже до України, – хляпнув собі в келих Тетеря. – Чи ти думаєш Хмелеві та Україна була потрібна? Він що міг межи старшиною

розтринькав, а в руках муді тримав частіше, ніж булаву гетьманську. Та й те не втримував!

Драгуни голосно зареготали.

– А ти, пане Павле, й про булаву винюхав? – витер з голови гарячу кров Вороняк.

Дурний єси, осавуле, дурним і помреш! За ту булаву та її письмо я першим вивідав ще перед радою з москалями. Або той Синиця не по моєму задуму, душу до біса пославши, вам тії жмуття доправив? З його поміччю я напевне дізнався, що ви за птиці – ти і той доробчук-схизматик!

Вороняк зчавив дерев'яну чарку так, що та луснула, а тоді сплюнув поза стіл та підійнявся.

– Ходи ж, Тетере, кінчай зо мною. Та знай, собако, ще й ти побіжиш перед крулівські ридвани, хвоста підібгавши! Не буде твоя воля на свободу Вкраїни!

– Неправда, козаче, – встав і собі Тетеря, – Моєї волі вистарче на довгі десятиліття. Вже тепер з Чигириня прямують мої люди з малою частиною гетьманського скарбу, а куплений за дріб'язь покойовий Богдана – Іванець – тягне в надійне місце превелику решту. Той не схибить, куди йти! Ти ж перед тим, як піти високо до неба, знай: землею та людьми править золото. Як не крути поперек дишла, а нічого путнього не викрутиш! Біснுவатий од роду сам здобуває велич для себе... Пом'яни ж на тім світі свою дурість та... занехаяну Хмелем Украйну!

На цьому слові Вороняк почув, як повіки йому слабнуть, застилаючи очі слізьми. У вухах нуртує кров, а горло тисне залізними лещатами, наче дихання повернуло назад до тіла й тепер дихаєш самим собою.

Язик заплітався, але знесилена свідомість все-таки плюнула в пику Тетері останній пекельний плювок:

– Ти ж... казав... не отрута... бидло!...

– Слову, брате, ціна жидівська! – кинув, повертаючи до дверей, Тетеря й пожбурих на піл свічку широкою фалдою власяниці.

Сходила рання зоря, квітчаючи потом чоло, і тисячі гострокрилих серафимів цілували серце холодними вустами, проводжаючи “во кровлю чертога сия”, чертога небесного. Коли загорілось чорне полум'я, землю розпанахав вибух. Пороху в льосі було достатньо.

Над Переяславом закувала зозуля...

...Десь, за вітрами й яругами, де морем роси тихо плине одвічний спокій, летіло чорне галчине перо. Господні провісники летом вигравали на нім свої хорали, тоді як степом ішов простоволосий гетьман Малої Русі Зиновій–Теодор Хмельницький, у народі ще званий Богданом, або й Хмелем. Босі п'яти вминали соковите зело, провадячи тілом теплий відгомін землиці.

Коло могили ще званої Половецькою полуднував рососою незрячий кобзар. Так, той самий, чії слова провели Богдана за межу й не виринули у світі живих. Гетьман підійшов до діда й, уклонившись, присів поруч із ним. Легке, як дим, повітря губилось по лініях січених за життя долонь і летіло до серця, лишаючи по собі легку втому...

– А що, діду? Недаремне голосить серед поля твоя бандура... Усе сталося по твоїй гуторці та волі Божій. Одне шкодую, що не возродить ніяка шельма мою Україну. Так і тлітиму, раб Божий, на вустах особачених нащадків...

Дідуган посміхнувся.

– Ні, Богдане, ні... Широкий шлях, а одна дорога. Дивись на схід сонця – там зацвітає терен. То квітне доля на чолі мученого краю...

Хмельницький мружив очі на схід сонця, проте не бачив нічого. Мружив ще й бачив небо. Більше нічого...

– Сягни рукою, Богдане, – старець підійняв гетьманову правицю, рубаючи навпіл туман, – Чи бачиш те пекло, що, вихолонувши, породило греблю? Бачиш ген, зо сталі й землі рождається праведне світло, летить по струнах старечих дум... Забудь про відчай, Богдане, – то воскресає Україна!

Наталя Гудима

Битва під Берестечком

Незважаючи на те, що починалось літо 1651р., надворі стояла справжня спека. Але сонце тішило мене і мою армію теплими промінцями, аж раділа душа, ще й чудовий спів пташок милував наші вуха. Завтра ми маємо вирушати на допомогу армії полковника Нечая, який прийняв бій із

невеликим польським військом, але сам Нечай загинув, і ми мусли вигнати поляків, що, власне, й зробили.

Був чудовий ранок. Я прокинувся в гарному настрої, але сьогодні мене чекало ще важливіше, бо я на чолі армії знову йду на бій із поляками, але цього разу вони зібрали досить сильне військо. Нас чекало багато справ, бо потрібно було рятувати рідну землю. Я стояв на пагорбі й ніби налаштував себе на перемогу, весь час повторюючи, що ми повинні зробити це – покінчити з клятими поляками. Я глибоко вдихнув повітря і пішов готуватись до походу.

І ось ми зустрілися з Хмельницьким, але відразу ж, як я його побачив, то помітив: він дуже занепокоєний, хоча постійно підбадьорював воїнів, що ми розчавимо поляків, як хробаків. Ми вирушили назустріч ворогові. Дорогою я чув різні розмови про результати цієї зустрічі, але вірив і не міг інакше думати, бо ми повинні перемогти.

© Гудима Н., 2013

Нарешті побачив ворожу армію і ми зустрілись біля Берестечка. Почався бій, який тривав два дні з перемінним успіхом. Але раптом Хмельницький покликав мене й наказного гетьмана Джеджолія і сказав, що він вирушає збирати нові сили, а нам наказав прийняти командування. Я, бачачи безвихідність становища, спробував пробитись назад, аж раптом подумав, що можна поробити греблі через болото й потихеньку перевести кавалерію та частину гармат, так я і зробив. Усе йшло добре, але раптом серед воїнів почалася метушня, що завадило нам швидко перейти через болото, і поляки почали нас наздоганяти. Я зрозумів, що нам не втекти. Вони вбивали наших воїнів, як комах. Це був жах, наші вкрили своїми тілами болото. Так козацький табір із більшістю запасів і гармат потрапив до рук ворогів.

Богдан Хмельницький поспішав на допомогу з надзвичайною енергією і затримав польський наступ на Київщині, однак мусив погодитися на мир, який мав відбутись під Білою Церквою у вересні.

Я страшенно втомився. Ці кілька днів видалися дуже важкими. Нарешті можна трішки відпочити. Та заснути мені довго не вдавалось, тому що перед очима стояла картина, яку я бачив сьогодні під час бою.

Сергій Мочкін

Богдан Хмельницький – батько козацький

В усій історії України немає людини, популярнішої від гетьмана Богдана Хмельницького. Людині властиво судити про минуле в контексті часу, у якому вона живе. І сьогодні, повертаючись думками в добу Богдана Хмельницького, ми вкотре переконуємось: він видатний будівничий української держави. Це він, спираючись на своїх попередників, на волю народу, і разом з народом, відновив українську незалежну державність, започатковану © Мочкін С., 2013

ще Київською Руссю. Це він створив суверенну демократичну козацьку республіку. Це він увів український народ до сім'ї незалежних цивілізованих держав, відкрив йому широку перспективу. Це він створив нове українське військо. Це він багато зробив для розвитку української дипломатії. Глибокий розум, блискучий дипломатичний хист, організаторський талант і непідробний патріотизм у поєднанні із залізною волею та самозреченням в ім'я Вітчизни – усе це зумовило високий злет престижу гетьмана і в народі, і в широкому колі європейських держав.

Я хочу повернутися в минуле більш ніж на чотириста років тому. Побачити із-за темряви віків постать славного гетьмана Богдана

Хмельницького. Чотириста чотирнадцять разів треба повернути уявне колесо назад. Важко це. Від тертя камінного скресають іскри, і в цих коротких спалахах постають війни, революції, повстання, постаті героїв і поетів.

Це колесо, мабуть, зроблене з того каміння, з якого й могутні дніпровські пороги. Як багато знаєш, Дніпре! І як багато можеш розповісти – про нас, про себе, про народ. Змінювалися племена відходили покоління людей на твоїх берегах. Стоїть на твоєму березі Богдан. Опустив голову. Увесь наповнений радістю і смутком, пам'яттю і пророцтвом...

Як давно це було... Люта зима, степи без кінця краю, злі вітри й безліч скривдженого, знедоленого люду. Кожне слово його вбирали скривдженими серцями. Дивилися в очі його з надією. Ладні були на перший його заклик кинутися в пекло битви. З чого починав? Ні зброї, ні гармат, ні шабель. Коси й піки саморобні. Вила й палі. Здавалось, побачив зараз поперед себе своє давнє військо. Ні знамен, ні бунчуків, ні пернача, ні булави. Не забути того дня, коли почали наступ. Із чим ішли проти армії найбільш гучної, супроти кам'яних фортець, грізної стіни гармат, десятка тисяч мушкетів, рядів гусар, закованих у сталеві лати? І скільки тоді полковників і сотників, людей одної віри і крові було заодно з ворогами! Бо хто йшов із пониззя Дніпра? Чернь. Голота. Усе їхнє багатство – земля, на якій ногами стояли. Якою міркою цю землю зміряти? Якщо падали в битві, мертві тіла їхні більший шмат землі займали, ніж вони володіли за життя... Так було йпід Жовтими Водами, і під Корсунем, і під Пилявцями, і під Зборовом. Жодної битви не програв ти, Богдане, зі своїм військом. Народ жадав боротися за честь свою, за волю рідного краю, за віру. “Я – Зиновій-Богдан – поклявся собі помститися за торттури і муки, заподіяні нам езуїтами, шляхетською нечистю. За наругу над вірою нашою, за знуцання над українським народом”.

Ой, у лузі червона калина

Похилилася.

Чогось наша славна Україна

Зажурилася?..

Одного бажалося, одним жив – побачити край свій вільним і прекрасним. Щоб при кожній хаті в садку гралися діти, щоб вишиваючи китайку, дівчата не печалили свої серця, щоб татари не гнали в полон жінок та дітей наших і не торгували людом українським на невольницьких базарах, щоб не стреміли палі з мучениками при дорогах...

Богдан Хмельницький був першим і, на жаль, останнім, на мою думку, в історії України XIII – XX століть політиком, який зумів не лише очолити боротьбу за національну незалежність, а й за допомогою гнучкої зовнішньої та внутрішньої політики об'єднати для досягнення цієї мети зусилля різних прошарків, станів і груп українського суспільства. Ідея “державність через єдність” є чи не найголовнішою й сьогодні. Великий гетьман завжди вважав, що сила незалежної держави насамперед у її економічній незалежності. Саме на це була спрямована вся його соціально-економічна політика, що дало змогу навіть у тих скрутних умовах піднятися над становими прагненнями й діяти в загальнонаціональних інтересах. Зокрема, він пішов на визнання основних соціально-економічних завоювань селянства. Не випадково в історичній пам'яті наступних поколінь Хмельницький постає як визволитель не лише з “ляської” неволі, а й від кріпацтва та панщини, як захисник прав селянина на землю і волю.

Славетний син українського народу був полководцем європейського масштабу. Він створив одну з найбільших армій у тодішній Європі, зумів належним чином озброїти її, значно підніс ефективність української кінноти та артилерії. Не програвши жодної битви, гетьман заслуговує на почесне місце в історії військового мистецтва. Хіба може бути кращий приклад для наслідування для молодих Збройних сил України? Недарма прапори ряду частин української армії прикрашає орден Богдана Хмельницького. Видатні дипломатичні здібності гетьмана можуть бути гідним прикладом для нинішніх дипломатів і творців зовнішньої політики. Невеличкий Чигирин свого часу став визначним центром міжнародного життя середини XVII століття. У надзвичайно складних умовах, маневруючи між різнобічними інтересами

супротивників, Хмельницький зумів зберегти основне – українську державу. Історія не може бути прислужницею політики. Отже, пам'ятаючи про визначну роль гетьмана, ми повинні давати повну оцінку його діяльності. Адже це має виняткової ваги значення вже не стільки для минулого, як для майбутнього. Як би хто не ставився до його діянь, прикладаючи до них мірило сучасних поглядів та понять, не маємо права забувати: для сучасників він був “Богом даним вождем”. В історії нашої держави постать Богдана Хмельницького невід’ємна від найсвятіших прагнень українського народу – волі, щастя, справедливості. Саме з Богданом Хмельницьким пов’язане становлення Української козацької держави, формування української нації.

Вірив, що все це станеться, але не зразу... “Може, ми і не побачимо цього на власні очі. Не ми, так хай діти або внуки, а можливо, й правнуки наші будуть жити в такому краю. Але ми повинні встановити добрий почин. До того прагнув і того здобуду. Я – Богдан...”

А ми тую червону калину

Піднімемо.

А ми нашу славну Україну

Гей, гей розвеселимо.

Лілія Ярмушинська

Переяславська Рада 1654 року

Було це року 1654 р. Великий гетьман Богдан Хмельницький правив тоді в Україні. Але для боротьби зі сусіднім ворогом Річчю Посполитою він шукав собі сильного союзника та протектора, яким і стала Російська імперія. Боячись, що нашу сильну Україну під протекторат візьме Туреччина чи інша країна. Російський цар восени 1653 р. відправив до української столиці Чигирини російське посольство, яке склалось із 40 чоловік на чолі з Василем Бутурліним. На початку листопада 1653 р. посольство вже було в Путивлі.

Великий гетьман Богдан Хмельницький вирішив разом із козаками приймати посольство в давньому українському місті Переяславі де полковником був хрещений гетьмана, Павло Тетеря. Хмельницький приїхав до Переяслава 6 січня 1654 р. тут його вже чекала російська делегація. Порадившись зі старшиною, він призначив військову раду на 8 січня (18 – за новим стилем).

Але ось і настав той день, який мав відповісти на більшість питань.

Гетьман наказав зібрати всі козацькі полки, які стояли неподалік, поприїжала козацька старшина. Зібрались на великій площі в центрі міста три козацькі полки (Чернігівський, Брацлавський, Київський) та жителі Переяслава. Не було представників від селян та міщан (крім Переяслава, звісно) та духовенства (лише кілька священників). Десять пополуночі, приблизно о 16.00 розпочалась козацька рада, на якій були присутні приблизно 284 чол.

Навкруг стояв шум і гам, хтось із козаків нетерпляче викликував “Починаймо вже!” І ось під звучання барабанів на середину площі вийшов Богдан Хмельницький – гетьман, загартований в боях, мужній чоловік у пишних шароварах, підперезаний довгим поясом, за яким була шабля і мушкет у вишитій сорочці та піджаку, за ним вийшла генеральна старшина,

© Ярмушинська Л., 2013

одягнена приблизно так само, а також козаки, які тримали козацькі клейноди – булаву, бунчук, хоругву; за ним повільно та поважно на середині площі з’явилися російські делегати. Високі бородаті чоловіки у великих хутряних шапках та довгих до землі пальтах (із тканини та коміри з хутра) та шкіряних чоботах, вони виглядали дуже суворими й навіть ворожими, козаки та старшина привітались один з одним та скинули шапки.

І тут зробивши крок перед всією громадою, виступив вельмишановний гетьман:

– Вельми шановне козацьке товариство, любі мої братці та дорогі співвітчизники, випала нагадаєла визволити нашу неньку Україну з-під польського гніту, і ми з вами багато для цього зробимо. Але, не зважаючи на всі наші спроби, ми не можемо лише нашими силами подолати ворога, для

цього нам потрібна підтримка. Тому я звертаюсь до вас із запитанням: під чиєю рукою чи під чиєю ласкою будемо жити? Чи під владою Папи Римського, що в далекому Ватикані, чи, може, під турком, з яким наші предки боролись і який усе християнське не визначає? Чи підемо під милостиву владу царя східного православного?

І тут із юрибки один із козаків викрикнув:

– “Під руку” царя східного, православного! – юрба підхопила й за хвилину всі кричали: ”під руку царя!”.

Хмельницький та старшина підійшли до посольства та вирішили :

– Щоб нам із землею і городами під царською великою рукою невідступно бути!

Після того на середину площі вийшов Бутурлін. Він виголосив:

– Великий цар всієї Русі, урочисто сповіщає, що бере під свою опіку всю Україну, й обіцяє захищати її інтереси та її народ на міжнародній арені!

Після цього гетьман оголосив:

– А зараз, дорогі товариші, ідемо в церкву й на Святому Письмі ми та наші друзі заприсягнемося справедливо виконувати нашу угоду!

І усі (вже під вечір) пішли до Успенського собору, де духовенство мало принести їх до присяги. І тут Богдан Хмельницький жадав, щоб послі першими прийняли присягу:

– Шановні пани – послі, ви, як наші дорогі гості, даєте присягу на виконання всіх домовленостей першими!

Але тут з обуренням виступив Бутурлін

– Як ви можете сумніватись у царській милості. Царське слово завжди тверде. Такий виступ, звичайно, насторожив та обурих гетьмана, тому він сказав:

– Вибачте, шановні послі, але нам ще треба погодитись та дещо обговорити, ми залишимо вас ненадовго!

І Хмельницький разом і ще з декількома старшинами покинув собор, і пішли вони на старшинську нараду, яка тривала декілька годин. Народові гетьман обурливо говорив:

– Вони нас не поважають, хочуть пошити в дурні, ми як і вони православної віри. то чому ж вони не хочуть присягтися?! Деякі старшини підтримували гетьмана, інші заспокоювали, вказуючи на царську грамоту. А в

цей час переяславський полковник Павло Тетеря приходив в собор до послів і просив Бутурліна скласти присягу:

– Шановний пане Бутурлін, якщо ваші наміри та слова справедливі, то невже вам важко підтвердити їх на святому письмі? –, запитував Тетеря.

– Вельмишановний пане полковнику як хоч, є довіреною особою царя нашого великоруського, але все ж не маю права від його імені присягатися. І тим більше наш великий цар ніколи не присягає своїм підданам! Тоді чому я маю це робити. А наміри; мої слова справді чисті, вони від самого царя.

Повернувшись назад, Павло Тетеря переконував гетьмана справедливості тверджень Бутурліна, і вже пізно ввечері козацька старшина із гетьманом повернулась в собор. Де урочисто на Святому Письмі присягла на вірність царю. Усього в день Переяславської ради присягу склали 284 особи. Після цього Бутурлін сказав :

– Від імені царя вручаю вам цю грамоту, за якою цар бере вас під свою опіку.

Після цього російське посольство вирушило далі по Україні, щоб отримати присягу від її громадян. А гетьман та старшини почали готувати статті згідно з якими Україна мала перебувати під владою Російської імперії.

Ось так закінчився один із найвизначніших днів в українській історії, день, який сьогодні науковці трактують по-різному – і суб'єктивно і досить об'єктивно (як необхідний)!

Дмитро Бондарчук

Початок нового дня

Табір не поспішав прокидатись. Вилізши з намету, я пішов до річечки, біля котрої ми зупинились вчора на вечір, щоб поповнити запаси води, напоїти коней та й відпочити для подальшого переходу. Там, біля води, сидів старший чоловік – козак. Дивився у своє віддзеркалення на натягнутій поверхні води, спокій котрої раз у раз порушував вітерець, хитаючи траву, що розтинала товщу води. Козак, схоже, про щось замислився. На його паску я помітив цінну шаблю. Ранкове сонце надавало особливого вигляду

візерункам, викарбуваним на її піхви. Не гаючи ані миті, я мимоволі зіставив зброю з його вже трохи старим і достатньо затертим обмундируванням. Піднявши на мене голову, він помітив, як я не відводжу погляд від нього. Його затьмарене думками обличчя, його вигляд, відображення на поверхні води, де мужні зморшки обличчя від подихів вітру, здавалися ще виразнішими. Але все-таки мій погляд сфокусувався на зброї, і саме це він помітив.

– А зараз вони наші союзники..., – кинув він в мою сторону так, наче це буда відповідь на моє здивування, чому ж зброя все ж не співставима з одягом.

– Перепрошую? – не зрозумівши, відповів я.

© Бондарчук Д., 2013

– Усіх цікавить моя зброя, от діло! Не буду чекати твого запитання, звідки вона у мене, радше, одразу ж відповім.

– Добре, – зацікавлено, але не доречно додав я. А він, наче й не помітивши моєї репліки, продовжив далі свій монолог.

– Ще в сорок дев'ятому році, коли били ляхів, я на чолі розвідувального загону натрапив на маленький рухомий табір. Він складався з кількох возів та десятка вершників.

Погода була навіть гарною, сонце час від часу заходило за хмарки даючи трішки прохолоди, але, виходячи з-за хмар і падаючи на наші голови, – пекло, навіюючи млявість та сонливість. Так і маленький табір: розтягнувшись по вузькій дорозі, мляво й сонно рухався на Захід – туди, куди й мандрувало на небі Сонце.

Я розумів, що моїм молодим козакам кортить вступити у бій, тому я майже без роздумів дав на це наказ. Боротьба була стрімкою, поляки й не встигли зрозуміти що трапилось. Зійшовся в бій з молодим чоловіком, за одягом котрого зрозумів його належність до шляхти. Та через десяток секунд він упав замертво на краю дороги, упав від моєї старої шаблі. За кілька хвилин бій скінчився, залишивши по собі вбитих і поранених. З ким доля розпорядилась гуманніше, навіть не берусь судити – до поранених поволі наближалась смерть. Свідки не потрібні.

Усі наші були раді з такого успіху, бо жоден з нас не був і пораненим. Ми і на мить не відволіклись на те, повз що щойно пройшли, нас не цікавили вбиті, серед яких, були дві молоді жінки і дитина.

Усі швидко зайнялись пошуком трофеїв, якими мали стати злоти і зброя, в основному мушкети. Я ж отримав шаблю шляхтича. Коні та інші цінні, але громіздкі, трофеї довелось покинути – у нас було зовсім інше завдання, що вимагало швидкості та маневреності.

– Зрозуміло, – подумав собі. Та він захопився і все далі розповідав, а я в той час уже вмився та напився прохолодної води.

– ... от відтоді я з нею нерозлучний, саме цією шаблею було забрано багато ляських життів за ту кров, яка вже застигла на руках, пануючи над русинами. А зараз немає батька Богдана. Виговський, отримавши булаву, продав нас усіх знову тим, проти кого ми ще вчора боролись і проливали свою кров.

Мені немає що відповісти. Лише задумався над тим, що поміщики повертаються на Україну й що до війська Виговського рухаються татари та поляки. “Союзники”, “вороги” – у цьому немає нічого сталого, самі вже заплутались: з ким і проти кого воюємо.

Спіймавши погляд нового знайомого, я зрозумів, що і йому немає що додати із цього приводу. Або якщо і є, то бажання вдаватись у деталі – відсутнє. Ось так без зайвих слів я пішов у напрямку табору, залишивши володаря зброї далі сидіти над водою і замислено споглядати на власне відображення.

Повернувши голову до ранкового, але вже теплого сонця, згадав, як ті поляки кволо, не поспішаючи сунули на Захід. Як я от зараз до табору.

“Невже їх гнав такий великий страх, що посіяв Хмельницький?” – промайнула в мене думка.

Почав уявляти, формувати картини, де Хмельницький на жвавому коні гарцює перед військом, котре не може й дочекатися бою, а розпочавши бій, всі безстрашно кидаються вперед, трощачи ляські лави, які в ту ж мить починають розбігатися, мов налякані пси...

Мимоволі малюю у своїй голові й риси обличчя, його статуру, та ловлю себе на думці, що я його ніколи й не бачив, а лишень чув про це в розповідях від козаків свого села, до котрих часто підбігали такі хлопчачки, як я, і розпитувати про козацьку славу. А зараз я вперше в житті йду разом із військом у напрямку до Московії, де, можливо, візьму участь у першій своїй битві.

У таборі було все спокійно, хоча скоро мали рушати, тому часу на власні справи не залишалось. Рухались ми швидко, і наші довгі піші переходи Лівобережною Україною дуже стомлювали. Ідучи, я згадував про своє село – Пилипівку, що під Фастовом, і славного зачинателя свого села – Пилипа Сідька, безстрашного воїна, який прославився в боротьбі за власне селище з татарами, а в нагороду за це отримав вічну пам'ять, закарбовану в назві села. Багато ж сіл на Україні таких, що мусили самі, без допомоги боротись за власне майбутнє. Хоча більшість не зуміла дати відсіч загарбникам, отримавши натомість спалені хати й забраних у ясир їхніх мешканців.

...Мама, моя мама. Вона буде пишатись, побачивши свого сина – молодого мужнього козака, який повернувся з війни за свою рідну землю, у свою державу, де тільки мир і благополуччя крокуватимуть із нами по життю...

Уже вечоріє, і як завжди, ми знову розбиваємо табір. Повечерявши, всі позбивались у купки, посідали навколо вогнища і про щось своє балакали. У мене не було там близьких друзів, лише багато знайомих, таких самих, як я молодих хлопців. Нас, мабуть, і гуртував у такі маленькі колективи сам той факт, що ми нікого й не знали.

Хороші стосунки були з Остапом, що з Фастова, та Василем який десь з-під Білої Церкви. Як і я, вони не мали великого військового досвіду, тому наші теми розмови були дріб'язковими, переважно ті, що стосувались власного життя напередодні війни.

Цього вечора сталось щось дивне. Блукаючи табором, наткнувся на того старого козака – власника шляхтицької шаблі. Він був чимось дуже стурбований, а помітивши мене, схопив за плечі й збентеженим, але

впевненим поглядом попрохав піти за ним – йому потрібна моя допомога. На роздуми в мене не було багато часу, бо він дуже поспішав і його широко розплющені очі справляли враження неабиякої важливості. Тож я пішов за ним. Знайшовши місце, де не було б свідків, він мене запитав, чи вірю я йому. Я нічого не второпав, але відповів, що вірю.

Далі він запитав мене, чи вмію я читати. Це запитання вже зовсім мене заплутало. Я відповів, що ні. Усе ж моє дитинство проходило несолодко. Я з матір'ю залишився одні, тому ми вдвох доглядали за великим господарством, яке зумів створити мій батько. У Фастові я і міг би навчитись писати та читати, але це б зайняло багато часу, тому я майже завжди перебував поблизу села, бо, будучи єдиним чоловіком у сім'ї, на власних плечах ніс відповідальність за все господарство.

Отже, він віддав якийсь згорнутий клаптик паперу і попрохав нікому не показувати його. Та зовсім зранечку, поки всі ще спатимуть, на півночі табору знайти намет, що стоїть під великим дубом і при вході має прив'язану багряну стрічку.

– Там буде чоловік, скажеш що ти від сина Богдана, якщо він представиться “другом”, віддаси цей лист, якщо ж ні – скажеш, що помилився і йди, не вертаючись, та знищ папірець.

– Гаразд, – відповів я.

– А тепер йди до свого намету й лягай спи. Краще тобі не ходити сьогодні по таборі допізна.

Я швиденько пішов до намету. Йдучи, я відчував якусь тривогу й пересторогу. Мої думки не знаходили відповідного місця в голові. “Для чого я це роблю?”, “А правильно це взагалі?”, і головне запитання: “Що ж буде далі, завтра зранку і в майбутньому?”

Це була одна з найдовших ночей, у якій я не зімкнув очей. Мені не вистачало простору, і я захотів подивитись на зорі цієї незвично ясної ночі.

Ліг під наметом і пролежав так цілу ніч, вона була особлива тим, що під її покровом я намагався і таки міг знайти хоч якісь відповіді на питання, які заповнили мій розум.

Тільки почали з'являтися перші краплинки роси на траві, я зрозумів, що ще недовго, тому вирішив піднятися і прогулятися, так би мовити, насолодитися ідеальною тишею сплячого табору. Поглянувши на червонясте небо що на сході, я зрозумів, що сонце зовсім скоро визерне з-за горизонту. Та і помітнішими стали сонні козаки, які починали вештатися, щось собі шукаючи.

Потрібно йти. Знайти намет було нескладно, здавалося, один високий дуб було видно з усіх сторін табору. Я помандрував саме до нього. Прийшов швидко. Помітивши пурпурову стрічку, почав впевнено рухатися у її напрямку, але тут мене випередили. В одну мить з'явилися п'ятеро козаків з особистої охорони Виговського, четверо з них швидко влізли в намет, один залишився ззовні. Через мить вони витягли звідтіля молодого, кремезного чоловіка, який був лише у сорочці. Схоже він ще спав, коли його ось так зненацька застали. Він не пручався, мабуть зрозумів, що немає сенсу, і його миттєво повели в той напрямок, звідкіля й прийшла охорона.

Ось так, стоячи, я відчув, як мене всього трусить. Мене оповив страх. Відчув, що потрібно якомога швидше позбутися клаптику паперу, який міг, як я собі подумав, завдати шкоди.

Знайшовши місце, де не було жодних свідків, недовго роздумуючи, якоюсь тріскою, що потрапила під руки, вирив малесеньку ямку, розміром таким, куди б якраз вмістилося велике яблуко. Зіжмакав папірець та вкинув його туди, прикопавши та втрамбувавши кількома несильними ударами ноги.

Коли за кілька годин дізнався від інших, що щось відбувається в центрі, нічого толком не тямлячи, рушив туди. Чесно кажучи, у мене було погане передчуття, я відчував, що це "щось" пов'язане з тією затією, в котрій мені прийшлося брати участь. Я пішов, переборовши свої побоювання, які все ж таки не мали належного змісту.

Зібралось багато козаків, тоді всі між собою переговорювали про те, що будуть судити якихось шпигунів, що працюють на Московитів. Я прозрів, я зрозумів усе, що відбувалось, і, для остаточного переконання у моїх припущеннях, я мусив побачити обличчя тих засуджених.

Почав пробиратись до середини й потрапив на самий період, коли за мить охорона вивела двох козаків. Їхні лица і руки рясніли від щойно зроблених ран, одяг пошматований та забруднений їхньою власною кров'ю. У цих двох бідолахах було не складно розпізнати володаря шаблі, та того ж самого кремезного юнака, свідком арешту якого мені довелося стати.

Суд не тривав довго. Все, що було сказано, – це звинувачено їх у зраді за шпигунство, та виголошено вирок. Тоді ж і сказано про те, що московська армія біля річки Соснівка, під Конотопом, і що ми рушаємо саме туди.

Він любив свою Батьківщину, він боровся за її. Що ж підштовхувало цього задумливого вояку, який так багато робив для України, піти на зраду? Мабуть, на це запитання вже ніхто не дасть відповіді. Одне лише я думаю: це був його свідомий вибір, котрий він сам зробив, котрий для нього здавався на той час єдино правильним.

“Син Богдана” – ця фраза мені чомусь із самого початку запам'яталась. Син Богдана Хмельницького – Юрко, який прагне забрати булаву у Виговського. Все ж вони служили не московитам, вони вірили синові Богдана, того Батька Богдана, який звільнив Україну з кайдан рабської покори, а Виговський знову віддав її, сердешну, ляхам.

Можливо, і правильно вони робили, можливо, лише Юрась зможе зробити сильною нашу Україну? Можливо, так, можливо, й ні. Це вже неважливо, бо, окрім цього, ми всі знали, що загроза в нас від Москви, і все ж неважливо, під чиєю булавою потрібно боротись за рідну землю, захищати її від усіх ворожих солдатів.

Я почав думати про те, що нас чекає... Я знав, як і всі інші, що там буде майже вся Московська армія, і що вони хочуть відторгнути весь лівий берег.

Але в мене виникло здивування від того, що всім ніби було байдуже, що ніхто з тих, хто йшов поруч, не думали про те, що чекає нас попереду.

Мої ідеалістичні уявлення були невдячно розвіяні: в їхніх очах вже не горить та іскра, яка була в моїх переконаннях. І ми йдемо, крокуємо вперед, але не знаємо, що буде далі, не жадаємо знати, і не турбує нас вже нічого.

Загальне розчарування охопило всіх. Ніхто вже не відчував сенсу боротьби. Тільки чулись слова з невеликих колективів, де проскакувала критика і Виговського, і самої війни. І тут багато хто говорив про те, що Юрко Хмельницький має бути гетьманом, і на цьому ґрунті інколи виникали суперечки. Навіть в армії Виговського не було спільної думки про те, хто ж саме має заступити Богдана, не кажучи й про те, що більшість просто не мали жодного мотиву йти у якийсь бій, до того ж у союзі з поляками й татарами.

Старий козаче, над тобою не тільки фізично, а й морально знущались. Навіть під час суду тебе звинуватили в зраді на користь Москви. Вони забоялись судити за те, що ти був на стороні рідного сина батька Хмеля, тоді б просто багато козаків тебе підтримали і, ймовірно, ти залишився б живим.

Це ж саме діється й в Україні: полковник сам собі господар, який тягне Україну, куди заманеться. Що ж буде далі? Запитую себе, але відповіді собі не можу дати. Або знов-таки боюсь привідкривати пелену стражденної невідомості.

Підходячи все ближче й ближче до Конотопу, всі стали все більше метушитись, гострити шаблі та списи, чистити мушкети. У мене не було мушкета, мав лише стару турецьку шаблю, що дісталась від батька, який ще до Хмельниччини загинув від татар. Я його не пам'ятав, але розповідала мама про те, що він був мужнім і завжди захищав

справедливість. Мій батько не пішов на січ і залишився до своєї смерті кріпаком.

24-го серпня 1659 року ми розбили передовий загін московитів.

Полонені повідомили, що московити й не чекали швидкого підходу нашої армії, до того ж їм невідомі наші сили.

Це були чудові новини! Усі добре розуміли нашу стратегічну перевагу, і після цього всі пожвавішали, передчуваючи можливий успіх. Та не все було так ідеально, як це могло виглядати. Дізнались і від полонених, що там стоїть 30-тисячна кінна армія Семена Пожарського, котра переможним маршем пройшла по Литві та Білорусії, а зараз мета цієї армії – Україна.

З цього моменту все стрімко почало набирати оберти. Ми максимально швидко рухались, все швидше наближаючись до Конотопа.

На 26 червня ми розбити табір на відстані одного короткого маршу до ворожої армії. Рано-вранці, 27 червня, вже вся армія була готова виступити в бій. Полки, сотні вже були повністю зорганізовані. Завершувалось укріплення табору на випадок раптової атаки

Попереду нас село Соснівка, за ним річка з однойменною назвою на котрій дерев'яний міст, а там далі вже й московські війська та Конотоп.

Але ми не йдемо в бій, Виговський збирає невеликий загін, із котрим збирається дати перший бій. Я пішов проситись з ними в наступ, але він бере хороших воїнів, на котрих можна було покластись, а я, бідний хлопчина, що має лише шаблю та й і нею недосконало вмю користуватись.

Також формується передовий загін Семена Гуляницького, тоді я вже перестаю розуміти, що ж це відбувається, коли вся армія на місці, а гетьман на чолі невеликого війська збирається йти в бій.

І не тратячи дорогоцінного часу, Виговський виступає. Усі очікували, ніхто не знав, що там відбувається за річкою під Конотопом. Я

не залишав своєї зброї, хоча розвідка доповідала про відсутність поблизу ворожих військ.

Очікування почало сіяти страх і навіть паніку. Більшість боялася невідомості, боялася битви яка нас очікувала. усі все краще почали усвідомлювати, настільки важливою є ця битва.

Наше життя в руках Господа.

Після обіду повідомили, що загін гетьмана повертається. Головне, щоб він повернувся. Усе ж у цю мить я відчув, як армія починає гуртуватись, як навіть ті, хто ще вчора критикували Виговського, зараз надіються на те, щоб він повернувся живим і міг очолити військо. Усі почали забувати про свої певні переконання, про своє ставлення до татар та поляків війська, котрих могли бутити вирішальними, особливо 30-тисячне татарське конне військо, котре хоч і значно поступалось кінному війську московитів, все ж було великою силою.

За цей день зловили кілька дезертирів, котрі привселюдно були страчені.

І от прибуває Виговський, цілий і неушкоджений. Загін поніс малі втрати, але це того коштувало як було зрозуміло з результатів маневру. А що ж там сталось? Ми дізнались лише щойно. Виговський напав зненацька на московські позиції, які цього не чекали, і зробивши вигляд слабкості свої сил, почав відступати до табору, що успішно і зробив. А московіти, у свою чергу, вважаючи, що це і є вся козацька армія, на швидку руку починають готувати 30-тисячну кінну армію Пожарського метою якого має бути переслідування Виговського та знищення його військ.

Було зрозуміло, що сьогодні основного бою вже не буде, що московіти вирішили перечекати ніч. Так і сталось. А на ранок наступного дня Виговський, очікуючи прямого наступу через міст що на річці Соснівка – дав наказ татарам організувати засідку.

Московіти рухались повільно. Досягши річки, перебрались через міст й пішли далі до селища. Після того як розвідка дала знати про те, що

московити розбили перед селищем Соснівка на ніч табір, план Виговського почав втілюватись у життя.

Заздалегідь сформований п'ятитисячний загін Степана Гуляницького, що перебував па переду армії, обійшов військо Пожарського з тилу та за ніч зруйнував дерев'яний міст і гробив велику загату що призвело до розливу річки та перетворення все в цьому районі на болото. Цим самим війська були відрізані від основної армії. На ранок Виговський провів знову маленький маневр напавши на Пожарського та почавши відступати. Він, у свою чергу, не чекаючи, що ж буде далі розпочав переслідування, направляючись до наших позицій.

На ранок наша армія була розставлена. Гармати націлювали на місце, де, ймовірно, перебуватимуть московити, посилювали центр який і мав отримати головний удар, але в той самий час наша армія не була захищена з флангів, що для кінноти Пожарського було досить вдало для оточення військ.

Коли Пожарський вступив у Соснівку, Виговський дав наказ вистрелити трьом гарматам та запустити три запалені стріли. Це був знак для татар, які рушили із засідки у тил Пожарського і в ту мить ми рушили в перед.

Це було щось неймовірне. Я пліч-о-плічразом із тридцяти тисячами такими ж як сам – рухаємось вперед. Запахло порохом, і все накрив величезної сили гул вистрілів мушкетів та гармат. Усе перетворюється на хаос, із-за диму виринали вершники, що падали від куль, а ті, яких вони оминули, трошили ряди козаків, забираючи після себе крики ранених та тіла вбитих. Шалений страх і дитяча розгубленість залишила мене сам на сам зі страшною долею, яка здається мене зараз може спіткати.

Але ні! Я ще живий, і моє святе право – боротись. Вбивати.

Ржуть налякані коні, що вже не слухаються своїх господарів та кидається по далі топчучи копитами всіх хто лише потрапляє під ноги, і в ту ж мить падають вбиті, але здебільшого ще поранені на землю, яка все

більше починає нагадувати червоне від крові багно. Бій починає все більше переходити на безжальну рукопашну різню. І вже не зрозуміло, хто перемагає, а хто програє.

– Де ж є той Бог, що дивиться на все це і дозволяє цьому продовжуватись? – і знову крикові душі моєму не дасть відповіді ніхто, лише мертві товариші та вороги зараз можуть це запитати, а поки я стою – робитиму все, на що здатен сам і моя шабля, за волю і добробут Батьківщини, за своє життя.

Тупий біль у животі. Нахиливши голову, я вже не розумію, чия це кров, вбитих мною московітів чи моя?

В очах темно, здається, це все.

А навколо ще падають і падатимуть до самого вечора такі, як я і, нічим не вирізнятимусь, лежачи серед трупів коней та людей у вологій та трішечки теплій землі, яку гріє наша тепла кров, кров що ми лили віками і будемо лити за цю землю.

Чую шум. Це як в примарному сні, котрого хочеться впіймати зміст, та не можеш.

Розплющую очі й бачу розпливчасті картини.

– Живий... – спробував промовити та відчув нестерпний біль в районі лівого боку живота. Спробував крикнути та не зміг. Лише біль прокинула в мені всі відчуття, і я ясно розгледів, що навколо мене лежать десятки таких, як і я поранених, а судячи з відчайдушних криків, що ніби доносились з усіх сторін, їх було сотні, можливо, й тисячі.

Помітивши, що я почав рухатись, до мене, підбігаючи, підійшов такий хлопчина, як і я сам, і приніс мені води. Кожен ковток давався мені важко, але жар з мене витягував усю вологу.

– Хто переміг? – прохрипів я.

– Ми перемогли...

– Чудові слова, – промайнула думка, але сили залишали мене, і вже ні сказати, ні думати не міг.

Тільки прокинувшись надвечір, два дні по битві, зміг все осягнути.

До мене знову підійшов той хлопчина, він був не дуже високого зросту але з дуже мужнім обличчям та очима, які впевнено та сміливо дивляться на світ. Тоді я й побачив перебинтований поперек, який був буро-коричневого кольору, котрий часто переходив у чорний, і над котрим час від часу літали мухи.

– Розкажи мені щось, – попросив його.

– Повна перемога. Коли Пожарський зрозумів, що потрапляє в засідку, то кинувся тікати до мосту, а отримав болото, у якому важка кіннота просто застрягла й була паралізована, тоді просто почалась різанина, коли з двох боків оточений Пожарський козаками Виговського, з третього татарами, з четвертого болотом і п'яти тисячами козаків Гуляницького. Вони запекло старались вирватись, але добрались лише одиниці до другого берега.

Невже це та омріяна перемога, коли ми не тільки зуміли здобути державу, але і відстояти її? Нарешті і злагода запанує на нашій землі, а москаль ще довго не поткне сюди ніс. Він так гарно і уміло розповідав, а картинка в очах ставала все розпливчастішою, а звуки химернішими.

– Як тебе звати? – запитав я.

– Богдан, – відповів парубок. – А тебе? – на що я відповів: “Сідько Пилип з села Пилипівка...”

– Богдан... от як ти виглядаєш... батько Богдане – промайнуло у голові, але вже не встигло дійти до вуст: із застиглою усмішкою на них я пішов у вічність.

Я не дізнаюсь вже більше долі молодого парубка Богдана. Я не дізнаюсь, що ця велична перемога стане великою поразкою у війні, що москалі за кілька років розірвуть Україну й поневолять її на віки.

Та й не міг би я й знати того, що у 2008 р. буде прийнято рішення про масштабніше відзначення 350-річної роковини Конотопської битви, яке відбувається з 1995 року, зокрема з участю державних структур.

Та і не дізнаюсь я ніколи про те, що Російське МЗС звинуватило Україну у “втягуванні українського народу у штучне та надумане протистояння з Росією”. У той самий час, Українське МЗС відзначило, що святкування історичних дат є винятково внутрішньою справою і правом України на історичну пам’ять і не спрямоване проти інших держав.

Ось так було завжди: ми хотіли з ними миру, вони шукали привід до війни.

Анатолій Пасік

Морозенко

У своєму творі-описі я хочу розповісти вам про Морозенка (Морозовицький, рік народження – невідомий, помер 1649 р.) – військово-політичний діяч Хмельниччини, за походженням з галицько-подільського шляхетського роду. Є і інші свідчення, що він був за походженням татарчуком, бо мати в нього була татаркою. Спочатку козаки його називали Татарчуком, а пізніше він отримав прізвисько Морозенко. Ім’я його було – Олекса.

Ще підлітком він був джурою в Богдана Хмельницького й завжди не залишав його, бо Хмельницький був для нього, як батько. Він навіть інколи називав Хмельницького батьком. Коли Хмельницький вирушив до фортеці Кодак, то була люта зима (він їхав разом зі своїм джурою). У степу цей татарчук обморозив собі вуха, і після цього почали його називати Морозенком. Коли Морозенко підріс і набрався сил, він покинув Хмельницького та хутір Суботів і вирушив на Січ. 1638 р. він стає полковником реєстрового козацтва, а вже з 1645-го до 1649 р. – полковником курсунським.

Після нападу на хутір Суботів за наказом старости Чаплинського, котрий майже знищив його та забрав із собою до Литви дружину Хмельницького, останній кличе до себе Морозенка й доручає йому

© Пасік А., 2013

знайти Чаплинського та його дружину. Морозенко відразу ж погоджується на це доручення, бо, крім Марлинки, Чаплинський забрав собою і наречену Олекси – Оксану. Олекса, зібравши свій полк, вирушив на пошуки Чаплинського і своєї коханої, він їхав через Волинь, де дуже прославився в різних битвах із польською шляхтою і панами. Проходячи територією Волині, він бачив багато спустошених сіл, мертвих тіл вбитих і замордованих селян. Бували випадки, що траплялися на шляху не лише тіла українських селян, а й польських панів. Багато селян приєднувалося до його полку й допомагали, чим могли; той – їжею, той – зброєю, деякі ходили в розвідку, щоб дізнатися, чи немає поблизу панів і шляхти.

За переказами, на Волині до Морозенка звернулися селяни з проханням вигнати панів із замку. Олекса погодився, але, як відомо, козаки не дуже прагнули брати штурмом якісь укріплення.

Обміркувавши ситуацію, Морозенко вирішив перехитрити шляхту. Багатьох козаків позав'язували в мішки, накрили сіном та клунками з іншими товарами для повсякденного вжитку й відправили в супроводі селян до замку, нібито допомога від сусіда пана. У замку увечері почалися різні гуляння панів і святкування перемоги над козаками. Ніхто навіть не підозрював, що на цей час вже козаки в замку й чекають слушного моменту, коли пани позасинають і можна буде їх вирізати. Опівночі, коли святкування закінчилися, селяни звільнили козаків із мішків і почали знищувати варту, щоб відчинити головні ворота замку. Коли почали знищувати варту, то здійнявся великий галас, що козаки в замку, і почалися збройні сутички. Багато козаків, які намагалися вибратися на стіни муру, щоб потрапити в замок, загинуло. Бо згори на них поливали гарячою водою і смолою. Тоді вони відступили на деякий час і вирішили підірвати головні ворота вибухівкою.

Коли загуділи залпи вибухівки й ворота були підірвані, козаки ввійшли до замку. Шляхта та пани були шоковані й кричали, що це не козаки, а

нечиста сила, увірвалась у замок. Козаки почали гуляти з шаблями й вирізати панів.

Виконавши прохання селян, Морозенко попрямував далі в пошуках Чаплинського. По дорозі він врятував свого друга Максима Кривоноса, який намагався взяти один маєток польського пана, але не міг цього зробити, бо на допомогу шляхті прийшов запеклий ворог Кривоноса Ярема Вишневецький зі своїм військом.

Кривоніс деяких козаків відправив, щоб вони брали замок штурмом з іншого боку, а сам із козаками, засівши біля болотистої місцевості, лежав на траві, курич люльку й чекав на ворогів. Але тут зненацька почувся галас і метушня у польському війську. Це зі своїм полком натрапив на Ярему Вишневецького славний козацький полковник Олекса Морозенко. Тоді, зрадівши, козаки разом почали наступ на польське військо, розбили його і взяли штурмом той замок, який почав брати Кривоніс. Після цих подій вони відправилися до Пилявців, де з іншими козаками і гетьманом Хмельницьким розбили військо польської шляхти. Пізніше, 1649 р. під час облоги Збаража Морозенко керував кіннотою. Там і загинув у бою, і не побачив більше своєї коханої Оксани. Отже, Олекса Морозенко був відважним козаком і полководцем, який відвідав нашу Волинь у роки Визвольної боротьби під проводом Богдана Хмельницького. Олексу Морозенка ніколи не забувають і не забудуть, він є героєм історичної пісні “Ой, Морозе, Морозенку, ти, славний козаче, за тобою, Морозенку, вся Україна плаче.”

Іванна Гречко

Героїчна доба Хмельниччини в історичних піснях і думках українського народу

Історичні пісні – це слава історія нашого народу, приклад усім прийдешнім поколінням самовідданого служіння рідному краю, своїй землі.

Скільки страждань випало на долю нашого народу! Століттями він

© Гречко І., 2013

боронив рідну землю від нападників, ніколи не стихала боротьба українців проти різних поневолювачів. І на всіх шляхах історичної боротьби героїв супроводжувала пісня. У походах за свободу рідної землі завжди йшли співці – кобзарі, які своїми волелюбними піснями й думами підносили бойовий дух воїнів, творили славу їхній хоробрості.

У багатьох історичних піснях наші предки прославляли боротьбу народу за свою волю під час Національно-визвольної війни 1648–1657 років під проводом Богдана Хмельницького.

Наприклад, в основі пісні “Не дивуйтеся, добрії люди” лежить конкретна подія – Пилявецька битва. Історики розповідають, що 1648 року поляки пішли проти Богдана Хмельницького, що став табором біля Пилявецького замку на Волині: Хмельницький вдався тоді до військових хитрощів і наказав частині козаків напасти на поляків у вивернутих кожухах і з криками “алла”. Ті перелякалися, бо подумали, що напали татари, почалося безладдя, паніка. Козаки цим скористалися і вщент розбили шляхетське військо. У цьому бою найбільше прославився полковник Максим Кривоніс, якого в пісні названо Перебийносом:

А Перебийніс водить немало -

Сімсот козаків з собою.

Рубає мечем голову з плечей,

А решту топить водою:

“Ой, пийте, ляхи, води калюжі,

Води болотянії.”

Завершується пісня оптимістично – впевненістю, що після такої поразки польські пани, яких закликали аж “за Віслу”, “не вернуться і в три роки”.

Свого улюбленого ватажка – Богдана Хмельницького – народ звеличує в пісні “Чи не той то хміль”. Йдеться там про велику перемогу козацького війська під Жовтими Водами (1648р.). Це невеличке містечко назавжди стало

одним із фольклорних символів непереможності війська Хмельницького та й взагалі всіх українців.

Гетьман оспівується народом як досвідчений полководець, мудрий воєначальник, який не боїться того, що “іде ляхів сорок тисяч хорошої вроди”. Адже за ним “велика потуга” – численний народ, що довіряє йому, і боротьба його справедлива.

А я ляхів не боюся і гадки не маю,
За собою велику потугу я знаю,
Іще й орду за собою веду:
А все, вражі ляхи, на вашу біду.

Гетьман порівнюється з дужим і буйним хмелем, який швидко росте, набирається сили й оповиває все своїми листками та стеблом. Так і очолювана ним Національно-визвольна війна потужно поширювалась по всій Україні, гуртуючи народ в єдиному пориві визволитися від ляхів, здобути свободу.

У пісні вжито епітет “хорошої” в рядку “іде ляхів сорок тисяч хорошої вроди”. Цей художній засіб яскраво характеризує польське військо, стверджуючи, що Богдан Хмельницький мав справу не з ворогом-дилетантом, а з добре підготовленим до бою супротивником. Завдяки такій, здавалося б, невеликій художній деталі ми сприймаємо перемогу українського війська ще величнішою.

У фольклорних творах нашого народу поряд із уславленням героїв ми бачимо і зневагу до зрадників, перевертнів.

Так, у думі “Хмельницький і Барабаш” осуджується черкаський полковник Барабаш, великий прихильник польської шляхти, який зрадив народ заради особистих вигод, щоб

... із ляхами,
З мостивими панами,
Хліб-сіль з упокоєм споживати...

Як відомо, факт страти Барабаша Хмельницьким історією не зафіксований. Проте кінцівка думи цілком виправдана, бо, за нормами народної моралі, відступництво – то непростий гріх, за який людина має бути обов'язково покарана.

Назавжди в пам'яті народу залишилися складні події середини XVII століття. Історичні пісні, думи – втілення цієї пам'яті, вони й сьогодні є одним із найважливіших джерел історичної та національної самосвідомості українців.

Тетяна Ходаковська

Мудрість Івана Сірка

Давним-давно це діялось в Україні. Тоді, коли ще були запорізькі козаки й кошовим отаманом був Іван Сірко. Минуло чимало років відтоді, як жив Сірко, як його не стало, а слава про нього безсмертна – не минула, не пропала. Для ворогів він був страшний, сердитий, а для християн – милостивий, добрий.

Одного разу хоробрі козаки пішли в похід з Іваном Сірком, а татари, довідавшись про це, одразу організувались і вирушили на Січ і почали там господарювати. Як хотіли, так і наводили порядок на власний розсуд: всіх православних християн забрали й повели у полон. А ті, бідні, не хочуть іти, плачуть, ридають так, що аж земля стогне. А татари зовсім байдужі до цих ридань та плачів, не звертають уваги, вдаряють та нагайками їх підганяють.

Як ось прочув про те кошовий Сірко. Зараз зібрав своїх козаків організував їх в погоню за татарами – визволяти православних людей. Мужні козаки мчались щодуху, як птиці. Добігши близько до татар, бачить Сірко, що їх дуже багато, а козаків дуже мало, зрозумів, що справедливістю в цьому випадку не перемогти, давай хитрувати. Спинив свого коня і крикнув на козаків: – А стійте, братця! Подождіть, не ворушіться!

© Ходаковська Т., 2013

Тоді зіскочив з коня, дав його другому козакові, а сам кувирдь – та й зробився хортом і побіг до татар.

Татари бачать: хорт, красивий такий! Сподобався він їм. Узяли вони його, нагодували. Звик ото той хорт.

Як стали ті татари відпочивати, то той хорт поробив їм так, що вони всі поснули. Тоді він назад до козаків та знову кувирдь – і зробився чоловіком! Кинувся тоді з козаками до татар, усіх їх вирубав, а християн вернув назад.

Християни дуже дякували Сіркові й пішли собі щасливо додому. А Сірко зі своїми козаками став гуляти по-старому.

А як помирав кошовий Сірко, то казав запорожцям:

– Хто з вас, хлопці, мою могилу поливатиме водою до схід сонця, той буде знати стільки, як і я... А як буде велика потуга на білого царя, то нехай хоч руку мою од копають та понесуть уперед війська: неприятель сам себе порубає! У дванадцятому році (1812р.) француз завоював Москву. Скільки наше військо не палило з гармат – нічого не допомогло.

Тоді один чорноморець і каже:

– Стійте, братця! Не буде діла, поки не достанемо руки Сірка! Поїхали в Капулівку, одкопали руку і гайда назад. Як оббігли кругом Москви з тією рукою, так французьке військо й сунуло звідти. Тоді французи так скоро тікали, що й черевики погубили...

Турки та ляхи дуже боялись Сірка і звали його шайтаном (чортом). Кажуть, багато було охочих поливати могилу Сірка, щоб знати стільки, скільки знав він, та нічого не допомогло: треба було воду носити ротом із річки, а річка не так близько, щоб до третіх півнів полити таку могилу, як у нього плаче.

Мрійник Миколка

В історії України постать Богдана (Зіновія) Хмельницького невід’ємна від найсвятіших прагнень українського народу до волі, щастя, справедливості. Його діяльність мала надзвичайно важливе значення для історичної долі сучасних українського та російського народів.

Уявімо ж собі на мить, що ж було б, коли б зараз перед нами постав славний син України, легендарний воїн і патріот?

Отже...

В одному з будинків, у простій сім’ї ріс дуже кмітливий хлопчик. Змалечку він дивував батьків і знайомих своїми винаходами: то мамі “диво-машину” сконструював для миття посуду, то татові “диво-окуляри”. Набридло йому займатись дурницями й вирішив він сконструювати машину часу. Всі друзі глузували, говорили, що таке буває лише в кіно, але хлопчик не здався. Дуже вже він любив історію і хотів на власні очі побачити тих видатних осіб, про яких так захопливо розповідала вчителька.

Не одну ніч не зімкнув він очей, все мудрував над своїм винаходом. Та все нічого не виходило. Та хлопчик не здавався...

Однієї ночі, коли батьки вже спали, Миколка знову вирішив випробувати свою удачу... І диво!.. Машина загула, багато лампочок засвітились різними кольорами, коліщата закрутились, щось загуло... Від подиву чи то від страху хлопчик заплющив очі. Розплющивши їх, він аж присів від здивування. Перед ним був живий, не намальований, справжній гетьман Хмельницький. Зовсім не такий, яким його бачив на малюнку в підручнику. Він сидів на лаві дуже похмурий. Не в такому пишному одязі, як на малюнках, картинах. Одягнений був зовсім просто: у сорочці й шароварах, по яких відразу і не скажеш, що це знаменитий гетьман.

Хлопчик тихенько підійшов до нього, але все ж не наважився заговорити. Але Богдан Хмельницький раптом підвів очі й завмер від подиву.

© Ненаткевич Т., 2013

– Ти хто? І як сюди потрапив? І що за дивний одяг? Ти не з наших земель? – суворо проказав гетьман.

– Я... я – простий хлопчик Микола. Не дивуйтесь і пробачте за мій непроханий і раптовий візит ... я із майбутнього.

– Що за брехня! Да як ти смієш!.. Не може бути такого, це ж казки! – не вгамовувався Богдан Хмельницький.

– Не сердьтесь, будь ласка! Я не обманюю Вас, я й сам не вірю, що це зі мною відбувається, що я бачу живого Богдана Хмельницького – воїна й патріота, людину, яка прагнула волі, волі для всього українського народу, щастя, справедливості.

– Правду ти кажеш хлопче! Я цього й справді прагну всім серцем... Коли ж ти кажеш, що із майбутнього, то звідки ти знаєш про це?

Миколка усміхнувся і відповів:

– Так, я з майбутнього, із 2009 року. А про Вас ми вчимо ще в п'ятому класі, хоча ще й до того кожен знає, хто Ви такий.

Гетьман здивувався:

– Отже, я став відомим? Досягнув чогось?.. У школі кажеш...

– Так, у школі. Усі діти в моєму класі вчаться.

– А що ще там у твоєму класі? Панські всі чи що, всі до школи ходите?

Микола посміхнувся:

– Ні! Усі діти в нас мають можливість ходити до школи: і бідні, і багаті. Та в нас зовсім немає панів.

– І кримський хан не заважає? А то я місця собі не знаходжу. Все думаю про те, як подолати цього ворога.

– Немає вже ніякого кримського хана, а Крим входить до складу незалежної України.

Богдан Хмельницький аж сплеснув долонями:

– Незалежної України? Ти не жартуєш?

Миколка змінився на обличчі:

– Ой! А як же я забув!.. Не можна ж так! Це ж майбутнє!.. Та нехай! Не запитуйте в мене нічого більше, будь ласка!

– Скажи хлопче, а хто у вас там гетьманом?

Хлопчик засміявся:

– Гетьманом у нас президент. Не запитуйте більше нічого. Скажу вам лиш одне: не сходьте з обраного Вами шляху, адже саме Ви є тим, хто надихав усіх патріотів до боротьби за волю. Саме Ви розпочали будувати світ, у якому живу я.

– Дякую тобі! – сказав гетьман. – Не думав, що діти вчитимуть про мене. Я ж ніякий не святий. Дякую, що вселив у мене надію, надію в те, що моя справа не марна, що хоч мої нащадки житимуть за незалежності... І...

І тут раптом почувся мамин голос:

– Вставай, синку! До школи запізнишся! Миколка зрозумів, що це лише сон, але з уст у нього не сходила усмішка.

Ольга Борисова

Перед битвою

Ой чого ти почорніло, зеленєє поле?

Почорніло я од крові за вольную волю.

Круг містечка Берестечка на чотири милі Мене славні запорожці своїм
трупом вкрили.

Тарас Шевченко

Почало світати... З-за обрїю вже виглядало сонце, щораз вище піднімаючись на небі. Трава ще була покрита росою, віяв легенький, по-ранковому свіжий вітерець, який доносив шум невеличкої річки Пляшівки, що звивалася поміж берегами. Незважаючи на ранню пору, табір уже не спав. Люди метушилися, бігали туди-сюди, хто чистив зброю, хто сидів біля казана в очікуванні козацького кулішу, а хто просто дрімав, прихилившись до воза.

© Борисова О., 2013

Старі козаки гуртувалися навколо сивого запорожця, який розповідав про походи на турків, беззаперечно, прикрашуючи розповідь власними подвигами. Звідти долинав веселий сміх, козаки щось живо обговорювали. Не спали й селяни, які прийшли їм на допомогу. Вони сиділи, курячи люльки, щось говорили про торішній врожай, про те, як погано вродила пшениця і бідкалися, чи встигнуть зібрати збіжжя до дощів. Збоку біля них сидів задуманий молодий парубок, у спогадах якого виринало вчорашнє прощання з коханою. Він залишив її удома, пообіцявши повернутись, розбивши “проклятих ляхів”. Тепер він думав, скільки ж то часу ще спливе до того моменту, коли знову побачить її карі очі, русяву косу. Всі були зайняті своїми проблемами, насолоджувалися хвилинами спокою.

А там, далі, відділившись від усіх, сидів на сирій землі гетьман Богдан Хмельницький. Його очі дивилися кудись далеко, видаючи глибоку мудрість, заховану в тому погляді. Він хотів побути на самоті, поринути у спогади, відпочити перед важким боєм. ...З пам'яті виринув його рідний хутір Суботів, батько Михайло, мати, які палко любили сина. Як гірко жалів зараз Богдан Хмельницький, згадуючи, що дозволяв собі в дитинстві не слухатися батьків. Будучи дитиною енергійною, він нерідко потрапляв у неприємні ситуації, за що іноді отримував доброго “прочухана” від батька. Але за нього заступалася мати, і тоді відбувалася довга розмова, яка починалася читанням “виховної лекції” Богданові й нерідко закінчувалася далекими та славними подіями минулого. Богдан любляв слухати і про Київську Русь, і про те, як плюндрували Україну печеніги, литовці, поляки, татари, і про мужніх захисників рідної землі. І вже тоді, ще в зовсім юному серці зароджувалася любов до рідного краю і ненависть до ворогів, прагнення волі, свободи для України. Не раз, замріявшись, уявляв себе малий Богдан мужнім воїном, який гордо мчить на коні, і від страху перед ним втікають люті вороги його батьківщини. Цю любов до України він проніс через все своє життя.

Далі було навчання в українській школі, єзуїтський колегіум у Львові, турецький полон, куди він потрапив у битві під Цецорою. Дякувати Богу, мати тоді, доклавши усіх зусиль, змогла викупити сина з неволі. З ледь помітною усмішкою та щемом у серці згадував він свою дружину – Ганну Сомківну, яку палко кохав. У пам'яті промайнула участь козаків у війні у Франції, облога Дюнкерхену і... Раптом його спогади перервала голосна розмова. Хмельницький, неспіхом повернувшись, побачив, як старий козак енергійно “повчав” свого сина, ще зовсім молодого, і лаяв його за те, що той вивів пастися коней за табір (а це було небезпечно, оскільки могли напасти поляки і вбити його). Вітер доносив до нього уривки розмови:

– Та що ж ти робиш, чи голова тобі на плечах вже набридла? – кричав батько.

– Та я ж оце, батьку, думав, що воно так краще буде. Там трава більша, а в таборі он яка вим'ята, – виправдовувався син.

– Іване, та ж тебе там поляки могли схопити, і на кого ти мене старого покинув би? – не вгавав батько.

– Так не схопили ж...

– От і дякуй Богу, що не схопили і що живий остався... Гетьман, повернувшись, пішов назад. Його серце стиснулося, сльози здушили горло. Знесилено він сів на траву. В пам'яті постав його син, його любий син, до смерті замучений Чаплинським. Як добре він розумів цього старого козака, що так переживав за свого сина. Тільки зараз все обійшлося добре, а тоді, 19 років тому, в далекому 1632-му, все закінчилося інакше. Як сильно картав себе тоді Хмельницький, побачивши замість синівського поклону бездиханне тіло. Він винив себе в тому, що не зміг захистити свою дитину від смерті. Хмельницький, напевно, розридався б, якби був упевнений, що поруч нікого немає, адже не годиться гетьманові плакати, та ще й перед боєм.

Ще більше стало йому жаль України, ще сильніше затужив він з тяжкої долі свого народу і вирішив: “До останнього дня, до останнього подиху буду

боротися за свою землю, за її синів і дочок, за Віру Православну, і за волю козацьку!”.

Мимоволі в спогадах постали й перші успіхи козаків у битві на Жовтих Водах та під Корсунем, блискуча перемога під Пилявцями. Згадалася і зрада татар під Збаражем, через що доля битви була вирішена не на користь козаків. І от тепер, під Берестечком, татари знову битимуться в союзі з козаками. Чи не зрадять вдруге? Він не знав відповіді...

Але він твердо знав, що не до душі татарські союзники українському народу, адже стільки горя принесли бусурмани цим землям, а скільки сліз виплакали українські полонянки дорогою “Чорного Степу”, мандруючи в неволю, скільки домівок спалено, скільки вчинено зла... Але що він міг вдіяти? Він змушений просити допомоги в татар, оскільки був затиснутий між “двох вогнів” – з одного боку поляки, з іншого – ці ж таки татари. І одні, і другі бачили Україну лише як джерело наживи та пограбунку. Що міг зробити Хмельницький, який і так ладний був життя своє віддати за Україну? Він сам добре знав, що не можна довіряти ворогу, але іншого виходу не бачив. Нехай буде воля Божа, сподумки промовив гетьман і пішов у бік табору.

Вікторія Кирилюк

Подорож на Січ

Чимало цікавих сторінок має українська історія. Гортаючи їх, ми потрапляємо у десяте, одинадцяте, дванадцяте століття, ми бачимо бої, чуємо гуркіт гармат, зустрічаємося з тими героями, які, власне, і були авторами цих сторінок. Але чи дійшла б до нас пам'ять про ті події, якби не люди, що цілком присвятили себе історії? (Йдеться безперечно, про вчених істориків). Звичайно, ні. Яким би сподвижним та героїчним не було наше минуле, без дослідників вона б залишалася для нас за зачиненими дверями. Ось чому

© Кирилюк В., 2013

героям своєї майбутньої оповіді я зробила саме історика.

Той день Дмитро Яворницький вирішив цілком присвятити своїй улюбленій історичній науці. Його стіл був завалений різними документами, що втім є звичайним для кожного дослідника. Тут ми можемо побачити й незавершений його твір “Богдан Хмельницький”, і відомий лист для турецького султана, написаний запорожцями, саме його Дмитро Яворницький передасть своєму другові Іллі Рєпіну, який під враженнями від листа намалює славнозвісну картину.

Уся увага дослідника була зосереджена на пожовтілих від часу документах, які розповідали про побут та життя на Запоріжжі. Дослідник був настільки захоплений цією роботою, що, гортаючи сторінку за сторінкою, він не помітив, як за вікном стало темно, невідомий вихор увірвався в кімнату і закружляв усі папери над столом, незрозуміло яким чином, але цей вихор

приніс нашого героя на Запоріжжя, у те далеке минуле, коли процвітала його слава, а козацькі шаблі нещодавно рубали ворога. Отже, Дмитро Яворницький – на січі. Можливо, він і не здогадався відразу, де перебуває, якби мимо не проходив чоловік, якого вчений почав ретельно розглядати. На ньому були червоні шаровари, черкеска. Підперезана поясом, синій капкан, а також шапка заввишки четверть, на сонці виблискували сап'янові чоботи. До його пояса були прикріпленні кинджал та шабля. Будучи добре обізнаним із козацьким укладом, історик зрозумів: перед ним стоїть справжній козак, якого раніше доводилося бачити лише на малюнках. Для історика, який присвятив усе своє життя вивченню Запорізької Січі, було подарунком вищих сил потрапити туди й на власні очі побачити те, про що писав не один аркуш паперу. Тому він спішив використати цей шанс і докладніше познайомитись із життям на Запоріжжі.

Недовго думаючи, він завів мову із зустрічним козаком якого звати Іваном Перебийносом, який погодився провести для героя оповідь екскурсію.

І ось подорож розпочалася, перше що неабияк зацікавило Яворницького, була одноверха дерев'яна церква без огорожі. Іван

Перебийніс повідомив, що засвоєна вона в ім'я Пресвятої Богородиці 1734 р. за кошового отамана Івана Малашевича. Козаки приділили велику увагу своєму духовному життю, тому щонеділі ходили сюди молитися. Проминувши церкву, подорожуючі пройшли повз високу дзвіницю. Вона мала чотири вікна для гармат, щоб відстрілюватися від ворога й салютувати у великі свята – Водохреща, Пасхи, Різдва й Покрови, які найбільш шанувалися козаками, далі шлях їхньої подорожі проліг повз пушкарю. Іван Перебийніс запропонував спуститися у підвал, адже саме там зберігалися гармати, рушниці. Крім величезної кількості зброї вчений побачив у підвалі багато полонених(переважно турків, татар, поляків), адже це приміщення слугувало як військова в'язниця. Довго не затримуючись на одному місці, мандрівники рушили далі. Проминувши військову скарбницю, яку охороняв вартовий, вони побачили будівлю, на якій майорів білий прапор. Іван перебийніс пояснив, що будівля зведена спеціально для кошового отамана. Коли він присутній, то за козацьким звичаєм, на будівлю вивішується білий прапор, якщо ж відсутній то прапор знімається. Слухаючи ці розповіді, Дмитро й не помітив, як він з своїм провідником вийшов до центральної внутрішньої площі, на якій підковою були розміщені 38 куренів, а біля них – будиночки старшини. Екскурсія тривала б і далі, якби перед очима у Яворницького не постала картина, яка його дуже вразила: на центральній площі стояв стовп, до якого був прив'язаний один із козаків. Усі інші члени товариства підходили по черзі до стовпа й дерев'яним києм били цього нещасного. Іван пояснив, що на Січі існує традиція так карати за крадіжку. Після споглядання цієї картини подорож продовжувалася, під час якої Яворницький почерпнув для себе чимало знань з історії Запоріжжя. Яворницький настільки був заворожений від цієї подорожі до “невідомої країни”, що навіть забув запитати, у якому році він опинився виявилось ішов 1775 р., тобто той рік, у якому Катерина II накаже своєму війську зруйнувати Січ. Дмитро Яворницький розумів, що можна попередити запорізьке товариство, розпочати будівництво укріплень, приготуватися до оборони.

Але це було б неправильно. Історик не повинен втручатися у хід подій, він має їх лише правильно тлумачити, знаходити певні закономірності. І, можливо, зруйнування Січі – колиски української державності – стане своєрідним проломом до відновлення цієї державності через кілька століть. А герой розповіді повернеться у свій час і вже 1892 року під враженнями від цієї подорожі напише “Історію запорозьких козаків”, за допомогою якої не одне покоління читачів зможе помандрувати на Січ.

Олександр Мельник

Україна на переломі

*Минають дні, минають ночі,
Минає літо. Шелестить
Пожовкле листя, гаснуть очі,
Заснули душі, серце спить...*

Яке ж славна ти, Україно – ненька наша! Вінчаєшся собі у широких, неосяжних, запашних трав’янистих степах, купаєшся у прозорій блакиті сивого Славутича, мережаною вишиванкою прикрашають твої родючі землі смарагдові Карпати. І стільки того добра, тієї краси та невимовної величі в тобі, Україно! Квітучий краю!

О, яка ж нещасна ти, Ненько, моя Україно!.. Облита кров’ю твоя краса, залита слізьми. Скільки синів уже сховала ти в своїх степах? Скільки синів зрадило тебе, бодай їм вражим? Скільки...

Горе, ненько, горе. Шелестить, шелестить, шелестить пожовкле листя... І знову лихо в Україні, “заснули душі”, спить серце великого гетьмана.

Дивись, Україно, дивись – нема віднині більш Богдана, нема й не буде...

Плач, умийсь дрібненькими сльозами, умийсь, згадай та пам’ятай.

Зійшло сонце на Чигирином, ген там, на горизонті, серед безкрайого,

© Мельник О., 2013

квітучого степу ледь видніється фігура вершника. На цю широчінь простягається блакитне небо, жодної хмарки навкруги, сонце лагідно

нагріває, голубить усіх своїм теплим, ніжним промінням, то тут, то там заспіває жайворонок у траві, десь чути людський гомін. А онде, недалечко, квітчають маками волосся чорнобриві чигиринські дівчата.

Вершник поволі наближається до гетьманської столиці.

Кінь ступав якомсь ліниво, похиливши голову. Його господар, змучений дорогою, а чи, скоріше, сумними думками, якомсь невимовно тяжко споглядала Чигирин. Це був молодий, із тонкими рисами обличчя, блідий, дещо хворобливого вигляду юнак. Він неквапливо зліз з коня, перехрестився на схід сонця й тихою ходою попрямував у бік гетьманського палацу.

Йшов 1657 рік. Лихо снувало по Україні. Здавалося, минулася слава козацька! Україна вже починала жити Руїною: Старшина пересварилась між собою, військо послаблене; москалі усе частіше вимагають виконання вже давно виконаних, нещасливих березневих статей. І ось – нове лихо. Уже кілька місяців, як говорять про тяжку хворобу гетьмана. Старшина, полковники заметушилися шукаючи на думці нового гетьмана, уже й забувши про Богдана.

Не стане героя твого, Україно, і тяжко ляжеш ти в кайдани!

Важко на серці в старого гетьмана – палає лихом ненька Україна, палає мудра Богданова душа. Гірко за Батьківщину, та нема кому залишитись: старший син, його кровинка, Тиміш, загинув у бою, старшина ж розірве Україну на шматки (так і сталось), а Юрась...Ох, Юрась, Юрась. Нещодавно полаявся з ним, сказав, що той негідний бути гетьманом, що він мамин синок, що він...Та дарма це все, він підросте, адже ж розумний, змужніє, а там – Бог допоможе. Так міркував сивий гетьман, конаючи на ложі. Ось уже кілька тижнів, як він не говорить, не рухається, майже не їсть, а щохвилини гасне, наче той маленький, одинокий вогник у широкому степу.

Юнак прямував до гетьманських покоїв. Він несміливо переступив поріг, швидко, наче невпевнено, зиркнув на старшину, на полковників, і раптом, несподівано для всіх, впав навколішки та схилив чоло на руку гетьману. Це був Юрась Хмельниченко. І скільки слів хотілося сказати у ту

хвилину, скільки невимовних думок. Та не судилося. Богдан ледве звів погляд на сина і мав сказати щось, вочевидь, дуже важливе, так здалося усім. Та незрима вища сила вже підхопила гетьманову душу. Він помер, так і не сказавши останнього слова, не вказавши майбутнього оборонця України. А з гетьманом померла й воля України.

Альона Гарбарук

Вибір є завжди

(до питання “Іван Мазепа: патріот чи зрадник?”)

Кілька століть дозволялося І.Мазепу лише проклинати, паплюжити, залучаючи до цієї ганебної справи і земляків, які прагнули догодити царату, відхрещувалися від свого роду, української мови і культури. На щастя, нині ім’я гетьмана повернено народові. Звичайно, ідеалізувати постать І.Мазепи недоречно, але те, що ця людина хотіла вирвати Україну з лабет царату, варте уваги.

Довкола особи гетьмана сконцентровано безліч пліток, більшість яких стосується українсько-шведських відносин, а також вигадок, мовляв, він мріяв в обмін на Україну стати князем вітебським. Як на мене, всі ці приписувані Івану Степановичу наміри позбавлені глузду: вони б означали для нього зраду самого себе.

Дійсно, не секрет, що Мазепу звинувачували і звинувачують у тяжкому злочині – зраді, шукаючи для цього різні підстави. Та, зазирнувши до “Словника з етики”, читаємо, що зрада – “це порушення присяги, вірності класовим і національним інтересам, перехід на бік ворога, видача йому своїх соратників, воєнної і державної таємниці, віроломні зумисні дії, ворожі загальній ідеї й вигідні її супротивникам.” Чи був склад такого злочину в діях Івана Мазепи? Ось у чому питання.

© Гарбарук А., 2013

Гетьман мріяв про визволення свого краю від царського деспотизму й шукав для цього собі союзників. Український народ також чекав змін і не раз

повставав проти своїх гнобителів. Тож своїми діями І.Мазепа не порушував класових чи національних інтересів українського народу, хоч і не зміг чи не зумів їх обстояти.

Близько двадцяти років (1687-1709 рр.) І.Мазепа мусив терпіти наругу, підлещуватися, догоджати царю. А цар жалував розумного “служу”, якого вважав своїм намісником на Україні: надав йому найвищий орден Андрія Первозванного, а також величезні земельні угіддя, дослухався до його порад. Разом з тим, Мазепа все більше переконувався, що в складі Російської держави доля України вирішена назавжди: вона вже ніколи не поновить своєї державності, втратить мову й надбання культури, а український народ в перспективі буде русифіковано ....

Чи не достатньо підстав для свідомого гетьмана Мазепа, аби зважитися на такий відчайдушний крок – об’єднання зі шведською армією на противагу російській? Хоча дивно якось виходить: І.Мазепа – особа з досить міцним політичним підґрунтям, кавалер найвищого і єдиного на той час ордену Росії, великий землевласник – пожертвував усім і вдався до цієї ризикованої та небезпечної акції (!). Що ж ним керувало? Напевно, якісь вищі, непідвладні нашому розумінню патріотичні мотиви спонукали на шлях визвольної боротьби за незалежність рідного краю.

Чи був гетьман Мазепа першим, хто зрозумів нещирість московських царів? Безумовно, ні! Вже після Богдана Хмельницького проти несправедливої царської політики стосовно України виступив гетьман Іван Виговський і низка головних провідників визвольної війни українського народу (С.Богданович-Зарудний, П.Тетеря). Нова надія позбутися гнобителів зажеврїла після перемоги Виговського над російським військом під Конотопом (червень 1659 рік), однак через незначну підтримку його позиції козацькою старшиною цей план провалився.

Аби краще збагнути сміливий крок І. Мазепа, варто також поглянути на становище українців у другій половині XVII століття. Грабіж України царськими сановниками зумовлювався не лише вилученням матеріальних

ресурсів, але, що трагічніше, людських в особі кращих учених й церковних діячів. На Україні навіть було прислів'я: малоросам і смерть не така страшна, як відсилення до Москви.

Отож, вибір Івана Мазепи – перехід на бік шведів – був зумовлений всім попереднім історичним процесом в Україні. Важливо й те, що гетьман був не самотній у своїй ініціативі, хоча й здійснитися їй не судилося.

Зрештою, Мазепа міг би й не вдаватися до таких крайнощів, а далі вести прекрасне життя під могутньою рукою царя. Та він зробив це: втілює у реальність те, чого так довго прагнув його народ.

Не розумію чому, але коли постає тема вибору, мені відразу пригадується роман М. Булгакова “Майстер і Маргарита”. Йдеться не про сюжет, а про ідею. Як і герої роману, Мазепа усвідомлює, що не на ту справу він поклав більшу частину свого віку, і йде на рішучий крок, розуміючи неминучість розплати, і все ж...

Як на мене, Іван Мазепа вчинив сміливо і благородно. Його вибір вартий поваги хоча б тому, що діяв гетьман не з власних інтересів, а на користь народу. Напевно, зрадником його може назвати лише той, хто легковажить деталями історичних перипетій, які, врешті-решт, повторюються і в наш час. Тож не будьмо однозначно категоричними.

Вікторія Гомонець

Голодомор

Тобі знайоме відчуття шаленого ритму життя? Коли, здається, безкінечний вир затягує тебе і кличе, голосно кличе в нікуди. Туди, де все забудеться, де спокій замінить дикий розпач. Ні? Ти багато чого втратив.

Липка груба павутина заволокла обличчя і, ніби сильно стискаючи
© Гомонець В., 2013

його, душить. Підкрадається до горла і знову сильно душить. Вона вп'ялася в груди і виймає кипуче серце злісно насміхаючись. У тій насмішці

захована спотворена людська доля і божевілля, божевілля від думок. Чи боюся я її? Мабуть, таки ні. Швидше – навпаки. А може... не знаю... Дивовижні міцні обійми тоненьких щупалець заважають кричати. О! Як хочеться крикнути на

повні груди! У неї такі страшні порепані руки і звірячі очі! Хто вона? Не вірю, що ти її не знаєш. Вона – Смерть. Іноді хочеться розірвати на шматочки тих, хто доводить до сказу. Життя перетворюється у щось вічне. Цікаво, куди воно прямує з цієї величезної купи смердючого брухту? Може летить до далеких яскравих зірок? Може людина колись зрозуміє, що вона всього-навсього лише людина і нічого більше...

Чому ми не встигаємо сказати такі прості і потрібні слова, а потім дуже шкодуємо про це. Але вже занадто пізно. Проклятий час не повернути, а ті прості слова так і будуть довго шкребти в горлі.

Як людина може позбавити життя іншу? А десятки, сотні, тисячі, мільйони інших? Лише звірюка може забрати останнє, не залишивши зовсім нічого. Того страшного 1932 року був добрий врожай. Але під час хлібозаготівель забрали все, не залишивши ні крихти. Скоро люди поз'їдали все, що можна було: худобу, собак, кішок, птахів. Вмирили цілими сім'ями, хатиспорожніли, на вулицях валялися мертві і живі ще люди. Божевілля запаморочувало голову, матері їли власних дітей, їли мертвих, їли живих; відкопували могили і їли трупи.

Здавалося, що чорнота заволокла світ, в очі вселилася пустота зі страшним відлунням тиші і голодного стогону, плачу малих дітей. Від мертвих тіл у повітрі стояв їдкий сморід смерті. Стільки було мертвих, що не могли їх ховати; люди лежать всюди мертві і живі, а по них повзають черви.

Коли я вийшла на вулицю, то нікого там не побачила. Забігла в одну, другу, третю хату, від страху паморочиться голова, а свідомість не може витримати того справжнього жаху.

Дуже страшно, як людина швидко забуває, що вона людина. За останній шматок хліба можуть вбити і не оглянутися кого – сусіда, брата,

сина. Неподалік, у с. Квітки Черкаської області одержимі людоїди прагнули вижити будь-якою ціною. Жінка, яка втратила сім'ю, заманювала у свою хату дітей, після чого їх ніхто не бачив; рештки м'яса вона продавала на залізничній станції.

Для них там, “зверху”, людина була простою комашкою, такою нікчемною і непотрібною! Та ні, потрібною, ще й як потрібною! Напівживих людей силоміць змушували іти на роботу у колгоспи, здавати зерно і худобу, і все мало, мало! За колоски, які збирали люди додому, об'їзники били їх ногами.

Ти питаєш, чому так? Не знаю. Знову темно і чорно, сильний вітер шарпає, летить, кине з божевільною силою, і знов летить ...

Так хочеться жити? Жити! Невже ми не розуміємо, що те, що хочемо – це ... Ні, таки не розуміємо. Але як побороти це небажання усвідомити, що людина – то страшна сила.

Втекти! Хочеться швидше втекти від смерті! Треба бігти десь до яру. А там – жива могила. Людей ховають просто так: стягують всіх до купи, скидають в яр і засипають землею, живих ще людей кидають разом з мертвими. Починаю розуміти, що не втечу, нікуди не втечу. Раптом стало тихо і спокійно. Ось полетіла моя остання надія. Дивись, он вона впала і її ганебно топчуть чийсь бруднющі черевики, і на білосніжних крилах залишилися темні сліди, плями бруду.

З продуктів не залишилося нічого. Навіть кора дерев і коріння в більшості вже пішли на харчування. А по селу знову поїхала, поволоклася бригада, яка за потрійний харчовий пайок їздила на підводі і збирала мертвих. Санітари...

Розумію, що залишилася сама і що треба боротися. Хочу розплести важкі сіті, що тянуть на дно... Холодно... Скільки ще? Не знаю. Небо сіре і туманне. Крізь морок проглядається товстий диск сонця. Міцно-міцно заплющую очі, не взмозі витримати такого напруження. Все. Скінчилося.

Тепер вже позаду. Дивовижне відчуття безнадії і безвиході, а потім – тепла і спокою.

Все. Це лише сон. Прокинулася. Як приємно відчувати захищеність і потрібність, спокій і затишок.

І все-таки, тобі знайоме відчуття шаленого ритму життя?

Світлана Яцечко

Дитячі спогади про війну

На вулиці було жарке літо 1941 р., закінчувався червень місяць. У школі розпочались літні канікули. В цей день я саме почала вибирати на городі перші полуниці. Як тут почула стурбований голос матері: “Війна!

Розпочалася війна...”

Цю страшну новину я, тринадцятирічна дівчинка, зустріла чомусь із здивуванням, може тому, що я ще не розуміла тих змін, які відбудуться в моєму житті.

Через годину після повідомлення в нашому селі стояла метушня. Дорослі чоловіки і парубки говорили на високих тонах, вони збирались у військо. Серед них був і мій батько.

За кілька тижнів в село приїхали німці. Я пам’ятаю першу зустріч з ними. Ми з бабусею і братом стояли на ганку та спостерігали як колона німецьких автомобілів рухалась по селу. Дивлячись на німецьких солдат, я ніби намагалась запам’ятати їхні обличчя...

Одного зимового ранку ми почули дзвони в церкві, які сповіщали про збір усіх односельчан в центрі села. Красунь, молодих і здорових на потязі відправляли до Німеччини на роботу. Старих і дітей залишали. Євреїв

© Яцечко С., 2013

розстрілювали. На щастя, я, брат, мама і бабуся залишились у селі. Але не знаю, що було краще в цьому випадку, залишитись чи поїхати. Тут нас чекали кілька голодних і холодних зим. Ми були кинуті на призволяще.

В розграбованому, частково спаленому селі, інколи можна було зустріти живу душу. Люди, змучені жахіттям війни, ховалися по своїх дворах. Молились за чоловіків на фронті.

Одного разу я з братом сиділа на вулиці, погода була теплою. Після холодної і затяжної зими хотілося підставляти своє обличчя до сонця, щоботримати хоча б краплю тепла. В якийсь момент ми почули плач, прислухались, це плакала бабуся. Вона стояла біля воріт разом із сусідкою. Із виразу обличчя було зрозуміло – щось трапилось.

– Лиха звістка? – запитав брат у бабусі.

– Ні, війна скінчилась. Бог почув наші молитви, – відповіла бабуся.

Ми дивились один на одного й раділи. Сльози щастя вкрили наші обличчя. Брат, мов на крилах, влетів до хати, підбіг до матусі і міцно її обійняв.

– Мамо, скінчилась війна! Значить, прийде тато?!

– Так, синку, – відповіла мати і поглянула у вікно.

– Тоді, можна я піду його зустрічати? – в очах у брата горіли вогники щастя.

– Біжи, але не поспішай, – промовила мати і провела поглядом сина до воріт.

Протягом двох місяців мій брат день у день виглядав батька.

Але кожного дня повертався додому сам, не втрачаючи надії.

– Він вже близько, я відчуваю, – з цими словами брат засинав.

Якось однієї ночі хтось постукав в двері. Бабуся запалила лампу. Відімкнула двері. На порозі стояв він – наш герой, як завжди усміхнений, але зовсім сивий.

– Добрий вечір, любі! Чи дозволите переночувати? – промовив чоловік.

– Батько прийшов! – крикнув брат і кинувся в обійми батькові.

Цієї ночі для нас війна скінчилась!

Богдан Якимчук

Йому було лише сімнадцять

Зимове скупе сонце повисло над лісом. Клопоталися по господарству люди, намагаючись увірвати ще кілька хвилин світлого дня. Та час невблаганний. Завтра наступить новий день зі своїми турботами і тривогами.

– Діточки мої! – голосила приказуючи Мотруна.

– Не плач, Мотруно, не побивайся! – заспокоювала сусідка. – Гітлерівці зупинилися на узліссі, бо побоялися вступати в село. Думають, що партизани є. Завтра ходитимуть по дворах.

– Ти ж, Параско, мовчи! Сама знаєш, що може бути біда. Там, у лісі, і твій чоловік, – мовила схвильована Мотря, заглядаючи у вічі сусідці. – Як же вони без нашої допомоги?

– Сьогодні мій Степан прийде, щоб одяг сякий-такий взяти і харчі.

– І мій Микола теж прийде. Ось і хліб печу, – сумно промовила Мотруна, витираючи фартухом сльози.

Вечоріло. Параска пішла додому. Мотря, замислившись, ще довго сиділа, схиливши свою посивілу голову. Думки, підганяючи одна другу, плуталися в голові.

Пригадався Трохим, якого ще в перші дні війни забрали на фронт. Залишив він її саму з дітьми. А зараз? Нічого не знає про свого чоловіка.

Хлопці подалися у ліс. Демид і додому не навідується, все Миколою передає на словах, що скоро буде.

Зарипіли сінешні двері. В хату увірвалося свіже морозне повітря, а на порозі зупинилися дві дівчинки, закутані у теплі хустки. Їхні обличчя почервоніли від холоду. Вони ще не знали, що таке війна.

Мотря зачинила двері і роздягла донечок. Дівчатка зачули запах хліба.

– Мамо, дайте перепічку! – попросила Оксеня.

© Якимчук Б., 2013

– Сіллю посипте і часником потріть! – додала Уляна.

Враз у сінях затупотіло. В хату поспіхом зайшов Микола.

– Здрастуйте, мамо!

– Здоров був, сину! – відповіла мати, підсаджуючи Уляну і Оксеню на піч. Розломила навпіл перепічку і подала малим пестункам.

– Зберіть мерщій торбу! – заметушився по хаті син, ніби щось шукаючи.

– Але ж, Миколо, хліб іще в печі! – здивувалася мати, глянувши на стурбоване обличчя сина. Більше не сказавши ні слова, дістала полотняну торбину. Вклала картоплю, цибулю, загорнуте у шматину сало.

За вікном почувся тупіт чобіт, сміх, незнайома говірка. Микола прожогом кинувся під ліжко, яке стояло на піччю, а мати заховала торбину.

З галасом увійшло до хати двоє молодиків–фашистів з автоматами через плече.

– Гутен так, матка! – привітався фашист.

Мотруна зі страху не могла вимовити слова. Так і стояла з прикритим ротом. Опанувавши себе, ледве спромоглася запитати:

– Що вам треба?

Дівчатка, побачивши незнайомих людей і перелякане обличчя матері, злізли з печі на піл. Підійшли, ридаючи, до неньки і заховалися у складках широкої спідниці.

– Дай матка, яйко, млеко, хлєб! – наказав один із солдатів. Другий підійшов до стола, взяв глек із молоком і почав жадібно пити.

Улянка злякалася, бо стояла ближче до фашиста, заплакала ще дужче і притулилася до матері. Той погладив дівчинку по голові і спробував втішати:

– Не плач, дєвочка! Кароший дєвочка.

Мортуна подумала, що потрібно якомога швидше спровадити з хати непроханих гостей. Якщо вони запримітять Миколу, то може трапитися лихо. Відсунула засувку у печі, вийняла гарячу паляницю, яка пахла капустяним листком, і подала фашисту. Вона не знала, що дає хлібину вбивці свого сина. Той радісно прицмокуючи, сховав хліб за пазуху.

Полегшено зітхнула жінка, коли німці покинули хату. Микола, здається, не дихав, сидючи в своїй схованці. Виліз з-під ліжка і почав збиратися. Схопив торбину, яка лежала під піччю, і вклав туди хлібину.

– Вже не скоро, мамо, побачимося, – сказав на прощання син.

Мотря, припавши до синового плеча, гірко заплакала.

На ранок село облетіла страшна новина. Вночі була облава. Багатьох чоловіків розстріляли за те, що мали зв'язок з партизанами. Але кого саме? Ніхто не знав. Німці не дозволяли жителям вдень підходити до мертвих. Лише вночі можна було забрати і поховати рідних.

Під прикриттям ночі на пошуки разом із односельцями подалася і Мотря. Серцем відчувала, що там її син.

Вона не помилилася. Біля самого лісу запримітила людину. Це був Микола. Ледве стрималася, щоб не закричати зі страху. Тіло, знівечене штиками, багровіло від крові. Пізніше, коли рядили, нарахувала дванадцять ран, а йому ж було лише сімнадцять...

Мотря молилася перед образами. У вікні стояла ніч. Така ж, як і тоді, коли навідувався Микола. Він більше не прийде. Але тепер мати чекає другого сина. А чи діждеться? Невідомо...

Катерина Колядко

Аромат квітки, коли її топчуть!..

Варшава, 1939 рік.

Сьогодні чудовий день: я записую свою першу сольну пластівку, гордість та егоїзм переповнює мене. Маю велику надію, що вона стане успішною та моє ім'я увійде в історію...

Запис на студії тривав понад дванадцять годин, проте було записано лише третину, решту роботи планувалось виконати завтра. Біля виходу мене

© Колядко К., 2013

чекав Юрик – мій брат. Який він смішний, милий та водночас інтелігентний! До цього костюма йому так пасує ця краватка з морквяним відтінком, подарована мною йому на день народження. Справжній юрист!

– Юрику, братику, як це ти опинився тут? Невже скучив за мною?

– Оооо.. Злато, сестро, як за тобою не засумуєш ? Тут я опинився не випадково, батько зателефонував і сказав, щоб я тебе забрав зі станції, адже у Варшаві нині неспокійно. Чимало зараз на вулиці нехороших людей, особливо їх багато у вечірню пору.

– По дорозі додому ми бачили багато біженців.

– Юрику, куди вони всі йдуть?

– Злато, я ж тобі вже казав: в країні хаос. Німеччина не так просто відпустить Польщу.

– Я не буду втікати з Варшави... Краще тут зустріти смерть, аніж деінде.

На студії мене спіткало розчарування, страх та ненависть до нацистів; після обіду відбулось бомбардування станції. Вибігши на вулицю, я побачила жахливу ситуацію: люди, як мурахи, метушилися, бігаючи з одного кінця вулиці в інший, не бачачи під ногами інших людей. Я спокійно дійшла до свого будинку. Зайшовши до квартири, я застала заплакану матір, яка запаковувала сімейний фарфор у папір та ховала його до валізи, тато спокійно грав на скрипці, брат метушився по кімнаті з незрозумілими коментарями, намагаючися зловити потрібну хвилю на радіо, сестра приміряла різний одяг. У той момент, коли я зайшла, вона була в яскраво-червоній сукні. Юрик все-таки знайшов “живу радіостанцію”. Голос, який долинав із радіоприймача, говорив про моторошні події:

“Увага! Важливе повідомлення! Передає BBC із Лондона. Британський уряд, не отримавши відповідь на ультиматуми германської влади, оголошує війну нацистській Німеччині, а також є відомості, що через кілька годин і Франція оголосить війну Німеччині. Польща тепер не одна!”

Я заплакала, обійнявши своїх батьків, брата й сестру. Зараз я вперше допомагала матері з приготуванням вечері, адже сьогодні є що святкувати, і я виклалась на повну для того, щоб гідно приготувати картопляне пюре, яке було довірене мені мамою. Вечеря всім сподобалась! Упродовж вечора наша родина піднімали келихи за Велику Британію та Францію. Здавалось, що все повернеться на свої місця, і ця війна закінчиться так і не почавшись. Я запишу платівку, отримаю вищу юридичну освіту, побудую кар'єру, вийду заміж... Але ж є одне "але"... З першим промінцем сонця я, як мала дитина, помчала до вікна з надією побачити схід сонця, вдихнути свіжий аромат щойно зрізаних квітів. Проте мої приємні емоції були розвіяні сумними реаліями – місто було розгромлене, квітова крамниця напроти мого будинку вщент засипана брукотом, повітря було важке та неприємне, все було в пилюці. Війна зловіще наступала на мої рідні землі.

Німецькі солдати шумно марширували, наводячи на місцевих жителів страх.

З кожним днем ситуація погіршувалась, щогодини придумували все нові та нові обмеження, всі ці зміни публікувались у місцевій газеті.

Німецькі солдати входили без попередження до єврейських осель, забираючи те, що їм сподобалось. Інколи їхні вподобання не мали меж. Напередодні цих жахливих подій мене познайомили з Генріком Міцкевичем – викладачем іноземних мов та юристом за другою освітою, який готував мене до курсу юриспруденції. Запросив мене до кав'ярні "Парадів, я без застережень відповіла взаємністю. Переступивши поріг закладу, я відчула на собі неприємні та осудливі погляди відвідувачів, але не звернула великої уваги на те. Я помічала колючі погляди ще декілька хвилин, проте зовсім скоро я зловила себе на думці, що на вбранні може бути пляма. Але це було нереально, адже сукня чиста! Тоді я замислилась над тим, що макіяж може бути або занадто вульгарним або ж надто блідим. Діставши із сумочки дзеркальце, я лиш підправила зачіску. Піднявши очі, я помітила в залі цікаву дівчину. Генрік помітив мої хвилювання і запевнив мене в тому, що ці

погляди супроводжуються суто заздрістю, за те що біля нього сидить така чудова дівчина. Я аж зашарілась! Але приємні ілюзії швидко були розвіяні: офіціант грубо заявив мені, що ЄВРЕЯМ ТУТ НЕ МІСЦЕ! Мій співрозмовник мовчки піднявся з-за столу, підійшов до мене, щоб відсунути стільчик і прижмуривши очі, які палали злобою, глянув на офіціанта. Офіціант зрозумів, що бовкнув дурницю і поспішив сховатись від ненависного погляду Генріха... Ми пішли в парк, проте на нас там чекала ще одна неприємна ситуація. ЄВРЕЯМ ЗАБОРОНЕНО ПЕРЕБУВАТИ В ПАРКУ!!! І смішно подумати, що перебування в громадському місці було забороненим, добре, що хоч можна стояти без усіляких заборон!

Повернувшись додому, ми сіли обідати, і батько як завжди взяв газету й почав зачитувати нові обмеження для нас:

“Знаки для євреїв у Варшавському воєнному окрузі. Наказую, щоб всі євреї у Варшавському окрузі, які старші 12 років, носили на вулиці спеціальні знаки на одязі. Цей наказ набуде чинності 1 грудня 1939 року. Їм варто носити на правій руці знак у вигляді голубої зірки Давида на білому фоні. Зірка розміром 8 см. Між кінцями промінців товщина лінії – 1 см. Євреї, які не будуть дотримуватись цього наказу, будуть жорстоко покарані.

Комендант Варшавського округу,
Доктор Фішер”

Ідучи по вулиці, я замріяно дивилась угору – які чудесні барви на небі: полоси червоного, оранжевого, синього, голубого, фіолетового й сірого кольорів... вони так гармонійно й так правдиво переносять емоції на небо із землі! Мої філософські роздуми порушив крик одного старця, який, ні в чому не винний, ішов додому із сіткою картоплі, аж ось його зупинили двоє німецьких офіцерів. Ці двоє забажали, щоб дідусь із знаком Давидової зірки на правій руці поклонився їм. Чоловік поклонився, проте це лишень розпалило бажання познущатись над ним, і вони його побили. Коли старець піднявся і пішов у своєму напрямку, офіцери крикнули вслід: “Гей! Євреям

по тротуару не можна ходити, йди по дорозі!” – й весело засміявшись, нахабні нацисти пішли своєю дорогою.

31 жовтня 1940 рік.

За наказом генерала-губернатора Ганса Франка було прийнято рішення про організацію спеціальних територій (гетто – це житлові зони, куди нацисти насильно зганяли євреїв для компактного проживання). Нашій родині дали двокімнатну квартиру. Вона була сірою, що навіювало депресивні думки.

Спочатку вихід з гетто без дозволу карався тюремним ув'язненням терміном дев'ять місяців. З листопада 1941 року стала застосовуватись смертна кара. А через два тижні нашого перебування гетто було обгороджено стіною. Життя всередині було під чітким наглядом юденрата, який не мав милосердя до нас. Світло у квартирах повинно бути ввімкненим до 20:00, за найменшу провину карали, німецькі солдати приїздили, заходили до квартир без стуку, виганяли людей, як худобу, на вулицю, змушували їх бігти, а ті, у свою чергу стріляли по них. Порядки, заведені гітлерівцями в окупованій Польщі, надзвичайно швидко розбещували в першу чергу самих німців. Згідно з німецькими законами, польська річ – це є нічийна річ, привласнення її представником вищої раси, себто арійцем, не є крадіжкою.

З кожним днем ситуація все більше загострювалась у цьому жахливому місці. Йдучи по вулиці, ти ставав свідком все нових та нових смертей, трупи людей німці забирали неохоче, тому інколи вони могли лежати й декілька днів. У гетто поширювалися чутки про масове знищення євреїв. Проте німецька газета “Варшауер цайтунг” повідомляла нам, що проводиться будівництво виробничого комплексу, а найближчим часом повинні відкритися притулки та школи.

Я працювала на швейному виробництві Вальтера Геббенса, де робочий день тривав 12 годин без вихідних та свят, мій брат з сестрою працювали на нелегальній фабриці, де робочі тулились у замаскованих приміщеннях, працюючи ночами на широкий польський ринок тканин. Шили куртки,

шкарпетки, рукавиці, щітки, різну галантерею і безліч інших товарів. Мати з батьком були безробітними. У самому гетто збиралося все, що могло послугувати для переробки, аж до гусячого пір'я. Зі старих труб робили ложки. Безліч іграшок виготовляли діти. Стрімко розвивалась ливарна справа: виготовляли залізні печі, дверні засуви тощо. Поряд із легальними пекарнями в гетто працювало 800 нелегальних. Власники підпільних підприємств повинні були платити великі хабарі агентам польської та єврейської поліції, однак при дешевій робочій силі, гарантованому збуту й відсутності податків “справа”, зрештою, мала хороший заробіток.

Чимало працівників на робочих місцях пухло від голоду. До нас дійшли чутки, що євреї, які не мають картки працівника, повинні бути вислані на схід у трудові табори, а малі гетто закриють. Нашій сім'ї картки надав Юриків друг Стефан, проте 15 березня 1942 року нас перемістили до іншого гетто, ми отримали роботу, але вночі до нас зайшли німецькі офіцери, які були войовниче налаштовані проти нас та вигнали наше сімейство на вулицю. Як зараз пам'ятаю: – падав сніг, жінки були легенько вдягнуті, стояли в шерензі понад годину. Згодом офіцер почав ходити перед зляканими людьми, час від часу тицяючи зброєю в того, хто не припав йому до душі. Серед викликаних були мій брат сестра. Другий наказ звучав так: “УСІ, ХТО ЗАЛИШИЛИСЬ У СТРОЮ, ПОВЕРТАЙТЕСЬ УСЕРЕДИНУ Й БЕРІТЬ РЕЧІ НЕ ВАЖЧЕ 15 КГ”. Жінка, яка стояла ближче до офіцера, тихим голосом запитала, мовляв, куди нас везуть. Офіцер, не подумавши, підняв пістолет й вистрелив жінці в голову. Вона була вдягнута в охайну зелену сукню, а її кров була настільки червоною, що я такої ще не бачила. Цей різкий контраст кольорів лякав. Я втратила свідомість! Отямившись у приміщенні, я побачила лише матір й батька. На його стомлених й стурбованих очах я вперше в житті побачила сльози. Шостого серпня 1942 року єврейська поліція повідомила, що нас відправляють до Треблінку на роботу. Поки ми чекали потяга, нам довелось спостерігати жахливі картини: діти помирили на

руках своїх матерів від спраги. Так, саме від спраги, а не від голоду або хвороб. Нацистські нелюди не давали навіть води.

У товарні вагони людей гнали, як овець, проте випадково мене із цього стада витягнув Стефан, який перебував на службі у єврейській поліції. Мені несказанно пощастило, а от мої батьки сіли в ті злочасні вагони, і відтоді я їх не бачила, хоча в моєму серці жевріє надія, що наша з ними зустріч ще колись відбудеться.

Я залишилась одна, залишилась сама-самісінька... Залишилась в гетто, спочатку заховавшись в одному із зруйнованих будинків.

На дворі грудень. Зима виявилась ,як ніколи, сніжною та морозною. На мені моя щаслива блуза, яка вже не була білого кольору, червона спідниця та діряве пальто, туфлі. У пошуках їжі я ходила обережно, адже німці могли з'явитись у будь-яку хвилину. Коли я виходила на спустошені вулички Варшави, мене неминуче переслідувала думка, що за мною стежить невтомне та пильне око німецької солдатні. На першому поверсі будинку, де я переховувалась, я помітила піаніно. Забувши про холод та голод, я сіла за інструмент. Мої збиті та обморожені пальці згадали клавіші й хутко заграли сонати Шопена. Віддавшись у полон музиці, я мимоволі перенеслась у ті моменти, коли я вперше сіла за піаніно, як бабуся карала за неправильно вивчені ноти, пригадалися мої маленькі, проте суттєві перемоги, довгі та теплі сімейні вечори. Я не змогла заплакати! У той момент, коли я закінчувала награвати ноктюрн, зайшов німецький офіцер. Я була готова віддати Богові душу, адже вже не вистачало ніяких сил продовжувати нікчемне існування під каблуком Третього Рейху...

Проте офіцер підійшов й підняв мені голову, пильно дивився мені у вічі, не промовивши ні слова. Згодом він дістав з-під пальто пляшку молока та кусень хліба й простягнув мені, промовивши лиш кілька речень: “Завтра я тобі принесу теплий одяг та харчі, залишайся тут”.

І пішов. Я була наче зачарована. Уперше на стільки років я побачила щось світле, тепле та чуйне, отже, не всі німці нелюди, трапляються серед них і добрі люди.

Наша розмова, як і вчорашня, тривала лиш кілька хвилин.

– Ми відступаємо, росіяни вже тут... тобі залишилось протриматись всього декілька тижнів.

– Прошу вибачення за моє питання. Але я не можу не задати його. Скажіть, чому ви не вбили мене тоді біля фортепіано?

– Такі очі не повинні бачити смерть, голод та біль, а навпаки – рай! Вибачте мене!

У моїй голові несподівано проймануло, як один сусідській хлопчик пояснював моїй сестрі, що таке пробачення:це аромат, який дарує квітка коли її топчуть...

Лілія Бондар

Війна – провісниця зла і смутку...

Війна – провісниця зла і смутку... Чорною хмарию прокотилася вона над Україною, забрала мільйони безневинних душ...

Так легко підбурити на міжнаціональну ворожнечу – і так важко зупинити кровопролиття. А життя у людини одне і воно не повториться. Ніхто не має права забирати життя у іншого, бо немає більшої цінності як людське життя, дане Богом. Ніхто не може забрати батька в дитини, та дитину у матері.

Саме такою важкою та кровопролитною для українського народу була Друга світова війна, яка розпочалася для України 22 червня 1941 року. Ми повинні пам'ятати цей день, цей сумний ранок, який приніс у кожен дім біль і страждання, війна забрала у нас найдорожчих, наймиліших серцю людей. Скільки сліз було пролито... Молодь гинула в розквіті сил, багато дівчат так і не стали дружинами, а матері не почули сміху своїх майбутніх дітей. Слава Богу, що ми вже багато років без війни. Скоро будемо святкувати День перемоги. Який це незвичайний день! Весна вже давно почалась, але саме

© Бондар Л., 2013

9 травня все буває у цвіту. В цей день найкрасивіша весна, найбільший цвіт, найчарівніша серцю музика природи. Цей урочистий день викликає почуття скорботи та думки про вічні цінності.

Щемить серце і так боляче дивитися на останніх ветеранів, адже їх лишилося так мало і ми повинні дякувати їм за той спокій, якій вони нам подарували.

Олена Галушук

Страшний сон

“Який сьогодні день? Як я тут опинився? Не зрозумів. Останнє, що було в пам’яті – це те, що я повернувся від тітки, якій допомагав у ресторані, і все – біла пляма”.

Зараз ніби прокинувся від сильного удару в спину і крику. Хтось горланив: “Шнель, шнель!”. Не усвідомив відразу, що це до нього лише після другого удару.

Роззирнувшись довкола Андрій побачив, що якісь люди стояли з мисками і покірно тягли за собою кайдани. І тут в пам’яті зринув спогад про фото, які він недавно розглядав. На них були ті ж люди. “О, Боже мій, я опинився у Бабиному Яру. Як? Як?” Спочатку охопила паніка, але ще не дуже усвідомлював те, що сталося. З цих роздумів Андрія повернув до реальності голос, який ламаною російською мовою сповістив про те, щоб Андрій йшов їсти з іншими. Йому дали брудну та діряву миску. Він став у чергу до казана, з якого набирали таку гидоту, що навіть пес не нюхав би її. Коли взяв порцію і сів за стіл, до нього підсів якийсь дідусь: “Синку, ти що такий переляканий? Знаю, що ти ще не розумієш, куди потрапив, але знаєш я дам тобі декілька порад. Перш за все зроби вигляд, що ти зі мною не говориш, а то зараз нас двох відшмагають, друге – підкорюйся наказам, а то

© Галушук О., 2013

кулю в лоб дістанеш. Ще одне – намагайся триматися біля мене. Все, думаю, поки для тебе вистачить. Їж”. Але їсти вже не було що, мабуть, весь суп витік через дірку. Юнак подумав, що цей дядько досить спокійний як для людини, яка потрапила в табір смерті: “Дядьку, а скажіть який зараз рік?” Старий подумав, що в хлопця не все в порядку з головою, але підтвердив згодом, що 1941 р.

Після обіду всіх вишикували і провели огляд кайданів. Пізніше старий пояснив, що за намагання розірвати кайдани карали розстрілом.

Умови, в яких працювали полонені, були просто жахливі. Про них розповідати не хочеться. Скажу лише, що головний герой був просто шокований, і все, що він бачив раніше не могло зрівнятись з тим, що він переживав у ті хвилини і години свого життя.

Настав вечір. Їх нагодували знову якоюсь огидною кашею. Після цього всіх загнали в якесь приміщення, яке слугувало для полонених спальнею.

Старий весь час намагався знаходитися біля мене, але це було важко, оскільки працювали вони на різних ланках, проте вночі можна було поговорити.

Старий розповів, як його забрали в табір, як він заховав своїх дітей та дружину в підвалі: здається, їх там не знайшли, бо привозили людей з їхнього району, а його сім’ї там не було, й інші не говорили нічого про них, Коли ж старий спитав, як Андрій сюди потрапив, він не сказав нічого, лише замовк. Тоді старий подумав, що, мабуть, той дуже головою вдарився, що нічого не пам’ятає. Але Андрій розповів, як він вийшов з машини для перевезення живих в’язнів, і гепнувшись на землю, не міг прийти до тями. З того моменту він вже все пам’ятав.

Минали дні. Нічого особливого не відбувалося. Один раз в’язню вдалося втекти, але цього сміливця впіймали вночі і розстріляли. Андрій думав як звідси вибратись, але не було жодної можливості.

Вночі він розмовляв зі старим. Коли мова зайшла про перемогу у війні, старий сказав, що хотів би, щоб Німеччина зазнала поразки. Андрій піднявся

і сказав, що Німеччина буде переможена: Гітлер в 1945 році помре. Хто прокинувся, то дивилися на хлопця з іронічною посмішкою. Не вірилося.

Прокинувся від того, що його хтось штовхнув. Як завжди, їх вишукали в ряд для перевірки, чи всі на місці. Вивели на розстріл. Це вже було зрозуміло за звуками кулеметної черги. Старий якийсь вночі казав про можливість цього. Опинившись перед ямою, яку всі копали напередодні, побачив знайомих людей, з якими працював, але всі вони лежали там. Який був стан моральний та фізичний – передати неможливо. Зробив все, як старий казав, але лише одне зробив від себе, пропустив наперед маленького хлопчика, який стояв поряд, щоб впасти на малого і затулити його своїм тілом. А коли настане ніч, хай малий втікає.

В той момент, коли Андрій впав і зрозумів, що живий, а інші падають мертвими – був, мабуть, один з найщасливіших днів, але ось побачив старого – він падав мертвим, але усміхненим, бо його сім'я жива.

Перебуваючи у ямі, хлопець думав, коли ж вже повечоріє, щоб вибратись, та ось почув, що німецькі солдати ходять та перевіряють, чи хто живим не залишився. Тут Андрій побачив, що в нього прострілена нога, лише одна думка в голові – все, це кінець. Міцно заплющивши очі, Андрій розплющив їх дома у себе в 2009 році. Правда коли збагнув, що це був сон, відчув біль у правій нозі, тій, що була поранена.

Тетяна Стасюк

Подорож у минуле

Будильник продзвонив о 7 годині ранку. “Знову заспав”. З такою думкою Максим встав з ліжка. Добре, що бабуся наготувала сніданок. Він швиденько вмився, взяв “універсальний” зошит на всі лекції, ще й ручку, яка за 2 місяці не списалася. Смачно поснідавши, поцілував бабуся і швиденько з хати.

– Максиме, Максиме! Не забудь, що завтра 9 травня, купи квіти.

©Стасюк Т., 2013

– Добре! – і швиденько вибіг з подвір'я. – Знову на “маршрутку” запізнююсь.

Побачивши, що автобус під'їхав до зупинки, вирішив швидко перебігти дорогу й можливо встигне... Раптом різкий виск гальм машини, Максим акрив очі і... почув галас, гомін багатьох чоловічих голосів. Вони говорили про ... Максим відкрив очі і побачив себе серед лісу. Метрів за вісімдесят від нього знаходились чоловіки в гімнастерках. Вони стояли біля столу і обговорювали якусь лінію фронту та шляхи нападу. Раптом голосно засміявся найвищий і коренастий чоловік, дуже схожий на Максима. Проте його лице було смаглявіше, чоловік мав років тридцять і грубі великі руки. Одяг його, гімнастерка й чоботи були на вигляд новішими ...

Максим заховався за деревом і тихенько за всім спостерігав, не розуміючи, що відбувається і де він є. Раптом хтось грубо взяв його за плече, різко розвернувши, приставив дуло пістолета до лоба.

– Іване! Хлопці! Йдіть сюди, я знайшов шпигуна!

Чоловіки різко замовкли і підійшли до чергового вартового зі “шпигуном” “на мушці”.

– Я не шпигун! Я взагалі не знаю, як я тут опинився. Відпустіть мене, я на пари запізнююсь, мені в університет треба!

– Хлопче, як тебе звати? Хто тебе сюди підіслав?

– Я ... я, Максим Конєв ... з Черкас і ніхто мене сюди не підсилав ... - раптом у нього сяйнула думка ... – Я перепрошую, гуляючи лісом я заблукав і вже днів кілька блукаю. Не підкажете яка сьогодні дата?

– 15 жовтня 1943 р.

“Так і думав. Я телепортувався. Сильний стрес і страх перенесли мене сюди. Цікаво, а як мені звідти вибратись? Напевно, так само необхідно знову потрапити в таку ситуацію, щоб викликати такі самі емоції... Але цей чоловік, чому він так на мене схожий. Десь я, крім того, його бачив... Точно, на фотографії в бабусі... Це ж мій дід! Генерал Іван Конєв. Головнокомандуючий Другого фронту, що багато зробив для визволення

України і вигнання загарбників. Але ж він пропав безвісти. Бабуся казала, що останній раз лист від нього був у кінці жовтня 1943 р. Ще вона казала, що я дуже схожий на нього...”, – роздумував Максим. – Перепрошую, ви ж генерал Конєв. Іван Конєв?

– Ну, я! А що?

– В мене є дуже важливе послання для вас звідти, – махнувши головою вгору, показав тим, що інформація дуже важлива, – проте, я буду розмовляти з вами наодинці.

Засумнівавшись, Іван все ж таки наказав звільнити Максима і провести його до землянки.

Залишившись наодинці, Максим почав розказувати:

– Те, що я вам зараз розповім, здається вам неймовірним і неможливим, проте це правда і я вам доведу. Отож, послухайте мене і постарайтесь не перебивати, а потім можете зробити з цього висновки. Як я вже казав, мене звали Максим Конєв, я опинився тут, перемістившись у часі, з майбутнього. Звідки я дізнався, що ви мій дід? Самі подивіться на нашу схожість. Крім того, мені бабуся Марія казала, що у всіх чоловіків нашого роду існує специфічна родимка ззаду на шиї. І в вас вона є, і в мого батька Петра, вашого сина, і в мене, подивіться! Крім того, мені дуже багато про вас розповідала бабуся. Про ваше дитинство. Як ви крали вареники в мами для сусідської дівчинки Галі, яка голодувала. Так же ж? Було таке?

– Було, але...

– Але тепер слухайте далі, вже по суті. Війна закінчиться 1945 року 9 травня. Наші будуть гнати німців до самого Берліна. Проте, я чув, що ви обговорюєте, де краще і як виставити сили вашого Другого Українського фронту. Так от, найкраще свої сили сконцентрувати нижче по Дніпру неподалік Черкас. Ось тут, – Максим показав на карті. – Це відверне увагу німців і заодно допоможе іншим фронтам мобілізуватися. І вже тоді разом ви всі дасте належного прочухана фашистам. Я знаю, ви мені до кінця не довіряєте і вас розумію. Але подивіться самі на карту, на розташування сил.

Я вам нічого поганого не пораджу. Але, діду, є один момент, який мене тривожить. Після боїв вашого фронту, ви пропали безвісти. А тут я не знаю, що робити, щоб уникнути цього...

– За це ти не переживай. Я йшов на фронт свідомо за батьківщину, за те щоб діти мої, мої нащадки росли в мирній країні і не гнобились іншими ворогами. Ти мені скажи, ця війна – вона варта того, щоб за неї покласти головою. Нашу країну чекає спокійне і мирне майбутнє?

– За спокійне майбутнє не скажу. Проте Україна в 1991 році стане незалежною. Радянський Союз розпадеться. Звісно, до цього будемо йти довго й тернистим шляхом. Але воно того варте. До речі, завтра в майбутньому, 9 травня. В країні відбудеться парад на честь Перемоги і ветеранів війни...

– Максиме, передай це бабусі, моїй Марії, нехай знає, що я роблю це заради наших нащадків, – і вручив хлопцеві годинник... – Я радий, що в мене такий внук!

Вони обнялись стримано, по-чоловічому... і Максим знову опинився перед машиною, яка загальмувала. Хлопець швидко перебіг і все-таки встиг на автобус.

Неймовірно, тут в теперішньому часі це тривало долі секунди, а там, в минулому кілька годин з рідним дідом.

Пари швидко пролетіли, як ніколи. По дорозі додому Максим купив десять червоних троянд. Приніс їх додому, віддав бабусі і віддав годинник:

– Звідки він у тебе? Це ж годинник твого діда, він з ним ніколи не розлучався.

– Вважайте, що це останнє послання від діда для Вас.

Бабуся розплакалась. А наступного дня вони обоє пішли до могили невідомого солдата покласти троянд для дідуся, який стільки робив для їхнього мирного і світлого майбутнього. А Максим зробив для себе висновок: ніколи, ніколи не забувати тих, хто поклав своє життя за нащадків. Адже немає такої родини, яку б не зачепила Друга світова війна.

Зі спогадів ветерана

Вже більше десяти років мій далекий родич Жук Григорій носить у грудях осколки від розривної кулі –“подарунок” фашистського снайпера, одержаний на фронті далекого 1944 року. Він може забувати недавні події, але ті три дні і три ночі на передовій віч-на-віч зі смертю назавжди закарбувались у його пам’яті...

Після звільнення нашого району Радянською армією дев’ятнадцятирічному Гриші з іншими юнаками довелося ремонтувати залізничну колію. Німці, відступаючи, пустили по ній два паровози з величезним плугом, який ламав шпали, мов сірники. Хлопці вручну ремонтували залізничне полотно. Коли шлях від Мацейова до Любомля було відновлено, прийшов наказ з’явитися до військкомату. Багато юнаків переховувались, на бажаючи іти на фронт. Правда, відстрочка було нетривалою: їх відловлювали і мобілізували примусово. Григорій ховатися не став, а з кількома односельчанами пішов на призовний пункт добровільно. Потім було одномісячне навчання військової справи у Рожищах і шлях в товарниках на Схід. Спочатку думали, що переїжджають для подальшого навчання, та після повороту в Здолбунові на Львів зрозуміли, що незабаром будуть на фронті. Настрій у всіх різко змінився від усвідомлення того, що, можливо, радіти жаттю лишилось недовго. На зупинках деякі хлопці зухвало йшли красти по городах і садибах, не зважаючи на протести жителів і накази командирів. Від Львова далі на захід прямували пішки. На одному польському хутірцеві ще кілька тижнів училися копати окопи, повзти попластунськи, йти в атаку. Тут же одержали військову форму і вперше відчули запах фронту, коли підряд розірвалися три далекобійні снаряди.

В переддень новобранців перекинули ближче до фронту. Добре запам’яталися Григорієві слова радянського генерала, сказані перед строем

©Жук О., 2013

західноукраїнських юнаків: “Ви йдете воювати не за колгоспи. У звільнених областях України знову відкриють церкви. Після війни будуть зміни. Поранені одержуватимуть пенсію на пожиття, а за вбитих допомогу виплатять їх сім’ям”.

Вночі в клуні показали пропагандистський фільм про війну, відали зброю і повели на перебудову доукомплектовувати бойові частини. Григорій одержав гвинтівку і був призначений другим номером кулемета до двоюрідного брата Славки. Патрони відали вже на передовій. Тут же так-сяк показало, як заряджати й стріляти.

Перед світанком новоприбулих налякав страшенний гуркіт, але старші заспокоїли, що то б’є німців радянська артилерія. Після двогодинної артпідготовки короткими перебіжками пішли в атаку. Наступаючих підтримували літаки і “Катюша”, що виїхала на відкриту місцевість...

Цілий день простували вперед по стерні, картопляних полях, переходячи окопи, обминаючи своїх і німецьких убитих, минаючи села.

Дуже яскраво пам’ятає дід Григорій епізод, коли вони широкою вулицею підходили до села, а потім змушені були чимдуж бігти кількасот метрів, тікати від смерті, снарядів, що вибухали за спиною щораз ближче. Пам’ятає він і недоброзичливе ставлення польського населення до росіян і українців. Місцеві жителя навіть ховали відра з колодязів, щоб не дати солдатам втамувати спрагу.

До вечора на цій ділянці фронту д дев’яти тисяч атакуючих шість тисяч полягло. Живі продовжували йти вперед і вночі, дримаючи на ходу. Дорогу освітлював завод, що палав неподалік.

На світанку після другої безсонної ночі почали копати окопи на лісовому перехресті. Накрапав дощик, хотілося спати. Здалеку чувся гул, шум, німецькі окрики. Думали, що ворог готується до контрнаступу.

Гнатюк із Горохова позичив у Гриші лопату і відійшов на своє місце. Там він скинув з голови каску із словами: “Вже набридло”. В цей час просвистіли і розірвались неподалік кілька снарядів. З цікавості Григорій з

братом пішли подивитися на місце вибухів. Там побачили мертвого Гнатюка. В нього на потилиці була маленька дірочка від осколка. Якби на скинув каску, був би живий, але, мабуть тут чекала на нього смерть.

Свою лопату Григорій вже й не шукав. Пізніше взяв іншу у вбитого німецького офіцера, сказавши: “Тобі вона більше не потрібна”. Були й такі солдати, що знімали з мертвих взуття, шукали по кишнях цінні речі.

Другий день на фронті виявився на менш напруженим: зайняли ще одне село обкопались на його околиці, мало не загинули з братом від вибуху снаряда, що розірвався поблизу їх окопу. Осколком був виведений з ладу кулемет, тому хлопці згодом знайшли і підібрали німецький. Під вечір без бою ввійшли в якесь містечко і цілий вечір ховалися від обстрілу.

Вранці третього дня шістьох людей, в тому числі і Гришу відправили в розвідку подивитись, чи далеко відступили німці. Йшли через сотню метрів один від одного по гористій місцевості. Лише інколи на шляху траплялися невеличкі хутірці. В одному з них Григорій упав без свідомості, поранений ворожим снайпером. Лежав довго, а коли прийшов до тями, не міг зрозуміти, що з ним трапилось, хотів підвестись, але не відчував ніг. Подумав, що їх відірвало. Пекла поранена рука, хотілося пити. Почувши плач дитини, почав польською мовою, яку добре знав, кликати на допомогу. З-за рогу хати виглянув, а потім боязко вийшов якийсь чоловік. Склавши руки на грудях, вражено запитав: “То еще пан жив?” Він затягнув закривавленого пораненого в хату і поклав на постіль, вважаючи його за поляка.

Коли неподалік стали вибухати німецькі снаряди, Григорієві спало на думку, що коли загориться ця хата під солом'яним дахом, то господарі встигнуть втекти, а він не зможе. Через деякий час все стихло. Прийшли санітари, перев'язали пораненого і перенесли на плащ-палатці в іншу хату, де звучати зойки і крики покалічених солдатів. Вранці поранених перевезли у польовий госпіталь. Там Григорієві зробили операцію і відправили товарняком у Львівський госпіталь, а звідти санітарним потягом в Сочі.

Один з хірургів казав, що після таких поранень (куля пройшла в кількох сантиметрах від серця, зачепила спинний мозок, вирвала частину легені і ключиці) виживають одиниці з тисяч.

Після восьмимісячного лікування в кінці квітня 1945 року Жук Григорій повернувся додому інвалідом II групи, але не занепав духом, а пожив довге і щасливе життя. Він одружився, виростив трьох дітей, облаштував пасіку, змайстрував своїми золотими руками тисячі прекрасних столярних виробів... І все це було завдяки вірі в Бога, ентузіазму та працьовитості. Було у не справедливо, якби тоді, в далекому сорок четвертім, фашистська куля обірвала життя в юному віці.

Богдан Зек

Тризуб

Ранок 26 листопада 1946 року видався надзвичайно тихим. На небі вже було сонце, а трава відчула на собі перші заморозки. Сьогодні мені виповнилось рівно двадцять три. Лісова атмосфера віщувала щось незвичне, незрозуміле, непізнане. В моїй сивочолій голові самі по собі, несвідомо почали прокручуватись епізоди недалекого минулого.

Війна, яка пронеслась всім світом, не оминула і мого поліського села. Скільки звірств вчинили фашисти, скільки розстріляли невинних людей, що здавалось – все! Кінець! Завтра прийде й моя черга, завтра загине вся наша сім'я. Та Бог розпорядився по-іншому: мокрої весни 1944 року в село прийшла Червона Армія, мене забрали на фронт. Усього лиш три поранення і я ставлю свій підпис на лігві сірої чуми – рейхстагу вже нема, він покараний справедливим свинцем.

Перемога, перемога! – єдине слово на наших устах. Війна закінчилась. Вже не потрібно було помирати, достатньо. Із п'ятисот нас лише дев'ятнадцять поверталось назад додому. Уявляєте, ми вижили, ми повертались.

© Зек Б., 2013

Між гудками паровоза у товарному вагоні я уявляв, як переступлю поріг рідної хати, працюватиму день і ніч у широкому полі. Ми всі разом відбудуємо нове село: церкву, школу, крамницю.

Ось я вже на подвір'ї, відчиняю двері будинку, а мені в обличчя: “О солдатик, ты что заблудился?” – насмішкувато кинув в обличчя ситий чоловік, який мабуть і не чув, що таке війна. Таких на фронті ми називали просто: “Штабна крыса”. В один момент я опинився в кабінеті голови колгоспу Василя Петровича. Дядько він був ще той і з німцями “вась-вась” та й при совітах начальник. Він і сказав мені, що моїх вивезли на Сибір як пособників та прихвостнів Гітлера. Бо ж наша хата була по сусідству з дядьком Іваном, який служив в німецькій поліції. Мало того, Петрович сказав, що завтра заявить і на мене, якщо не погоджусь поїхати на шахти Донбасу, допомагати товаришу Сталіну відбудовувати державу-переможницю. Тут я й не стримався і зарядив йому по морді так, немовби бив фашиста. Грюкнувши дверима, я вийшов з кімнати. На вулиці накрапав дощ. Моя дорога пролягла до тих, з кого раніше кепкував. В такий спосіб я став не Сергієм, а стрільцем Української Повстанської Армії під псевдо “Бувалий”. В таборі була половина нашого села. Ми нарешті усвідомили, що є великим народом і наші діти не повинні стати рабами ані Москви, ані Берліну, ані Варшави. Кожного дня за соборну українську державу гинули мої побратими. Їхні імена обливали брудом у селах і містах совітські агітатори, називали збоченцями та бандитами, а ми сміялися, бо вірили і віримо, що нащадки змиють цю багнюку і відродять наші імена. Вони стануть господарями на своїй землі, навчатимуть своїх дітей рідної мови, Україна прославиться поміж народами, але зараз потрібно боротись та віддавати своє життя за завтрашній день.

На моїй мазепинці тризуб, а я продовжую мріяти, стискуючи в руках холодний автомат. Враз чийсь біг розвіяв мою ейфорію. “Друже командир, НКВС”, – встиг прокричати “Вернидуб” і впав на землю, скошений

каральною чергою. По його тілу, руках, голові, потекла гаряча кров. “До бою!” – мабуть, востаннє пролунало у вухах

Катерина Мурахович

Накотились спогади...

Над білою землею розляглося темно-синє зимове небо, навколо ліс, в незнану далечінь ідуть та ідуть без упину етапи...

Далеко позаду лишилася рідна домівка,

Де бігали ніжки дитячі,

Де так безтурботно співала у полі сопілка.

Біжить в далечінь Україна рідненька,

Голодна й безсонна.

Квилить у в вагоні дитина маленька...

Це все сорок шостий,

Проклятий нещасний,

Що вбився у пам'ять, неначе камінчик напасний...

Етапи, етапи, скількох безневинних везете?

В Сибір, Казахстан,

Де кістки дорослі й дитячі зберете?!...

До теплих весняних днів того важкого й трагічного 1946 року сім'я не дожила у своєму рідному, роками витому, гніздечку... Це трапилось у лютому того ж трагічного року. Життя неначе ішло своїм звичайним плином, коли раптом усе перервав смуток та сльози – вивозили на Далеку Північ сім'ю Мураховичів. Що ж то означає – везтимо на білі ведмеді, ще зовсім юний, але уже голова сімейства – Василько, зрозуміє згодом. Важка доля спіткала стареньку матір із трьома дітьми, не дозволила їй навіть, невблаганна, попрощатись із чоловіком, а діткам із батьком, розлучила їх, забравши татуся до трудової армії. Сльози котилися гірким струмком по

© Мурахович К., 2013

зморщеному, не то від літ, не то від горя, старенькому обличчі матері. Схлипувала у кутку сестричка... А час збігав, і ось позаду лишилась маленька батьківщина із золотим передзвоном колосся та синім розливом льонів, із швидкоплинними ріками і співом пташок, із рожевими мріями і часом сподівань... Перед очима вагон товарного потягу, що на два місяці стане домівкою-випробуванням для сотень людей із скаліченими долями...І здається малому Васильку, що дитинство закінчилося, ось так – в одну мить. Тепер його постійно супроводжуватимуть мороз та голод. Одна зупинка – шанс вхопити ковток свіжого повітря, яке ще зовсім недавно було таким непомітним, а тепер ніби дорогоцінний подарунок про який мрієш постійно. Ще здається, тільки вчора можна було тішитися, граючись в сніжки, а сьогодні, іній на стінах вагону – це єдиний вихід втамувати спрагу. Не зрозуміло буде ще тоді малечі, чому ж так плаче мати, у якої померло дитячко, якому ледве виповнилося три місяці – маленький згорточок. Лише коли Василько, стане Василем Дмитровичем, дорослим чоловіком і Бог подарує йому власних дітей, цей спогад тривожитиме серце і душу, закарбується у пам'яті назавжди.

Ех Сибір! Велика в'язниця, що поглинула мільйони людей! Неосяжний концтабір! Тут поклали кістки сини і доньки України.

Стоїть хлопчина посеред снігових заметів, схожих до тих, що залишив на Україні, але зовсім інших – чужих. Маленький атом у всесвіті, такий беззахисний і крихітний в безмежних просторах тайги, стоїть на шляху нового незвіданого і страшного життя, а за його спиною дивляться повні відчаю і суму, дитячі оченята братика Олександра й сестрички Віри. Тримає за плече мужня матінка, яка не показує свого хвилювання, і за якусь мить він усвідомлює, що відповідальний за них.

Ось це нове життя триватиме на такій нерідній їм землі: Ощів змінився на Йонталу...

Тут прищеплюватимуть малому “зраднику” любов до Сталіна, змушуючи в лютий мороз дістати шибку із вікна аби засклити портрет вождя,

що висить на стіні. Тут сформується сильний характер, тут він зрозуміє, що таке любов до ближнього, коли ітиме засніженим лісом, повним хижих звірів за десятки кілометрів, аби хоч щось вимінити на відро картоплі, віддасть усе, що привіз із рідної йому землі, аби прогледувати сім'ю, зшиті матір'ю штани, вартуватимуть усього піввідра бульби. Тут він забуде про дитячі розваги і розпочне доросле життя із чотирнадцяти років. Ліс, вирубка дерев, сплав і так щодня... Життя навчить його працювати у поті чола і затьямити головну його істину: лише у праці людина стає людиною, без праці не дається нічого.

Життя – непередбачувана річ, як не дивно, але молодість є і у таких складних умовах, вона не може без розваг: клуб, кіно, танці...

Тут він пізнає своє перше кохання – Яринку із блакитними, немов два озерця, оченятами і радісним дзвінким голосочком. Вона, як і Василь, вивезена із Волині, чимось йому рідна, вабить безтурботним, ще зовсім дитячим сміхом, якого іноді так не вистачає у цьому холодному, сірому, забутому Богом куточку планети. Вона для нього, як світло, що не дає заблукати в темряві! Зі своєю Яринкою він створить сім'ю і туга за Батьківщиною вчухне, буденне життя поглине його. Але птах, що звик до українського сонця, яблуневого цвіту і безхмарного неба над головою, не може звити гніздо у білій холодній пустелі, виростити там своїх пташенят. Мрія пройтися рідним селом, поглянути на біленькі хатини, що сховалися у мальвах і калині, виявилася міцнішою за нього.

Минають дні, минають ночі

Життя пливе за течією.

А влади невгамовні очі,

Ідуть за долею моєю.

Але життя – довга стежина, на якій трапляється і терен, і квіти, і вузьенькі місточки, і широкі дороги... Ось так і у Василя, хоча з самого дитинства йому довелося долати перешкоди і шукати свого місця під сонцем. Бог над ним змилювався. П'ятдесят шостий, довгожданний п'ятдесят шостий – час здійснення мрій. Рідна земля, яку, здавалося, більше ніколи не

побачить, не візьме до рук цей родючий, близький серцю ґрунт, – кличе його, свого сина, до себе. Звільняють із спецпоселення їх, разом з Яринкою та сім'єю: старую матір'ю і вже зовсім дорослими братом і сестрою. Брат, хоч які були труднощі, мав велику жагу до навчання, закінчив середню школу міста Красноборськ.

Все ніби почало налагоджуватися: вони відсиділи холодну сибірську в'язницю, і зараз на своїй Волині, де таке тепле літо, де квітнуть мальви та соняшники, де на високому клені в'ють своє гніздо лелеки. Але і тут не обійшлося без палиць, які пхала радянська влада в колеса колишнім ворогам народу. Заборонено поселятись у місці, звідки були виселені. Братові Олександру, незважаючи на відмінне складання іспитів, не дозволили бути студентом (Ленінградського) Санкт-Петербурзького суднобудівного інституту, адже в паспорті відмітка – спецпоселенець. Довелося навчатися у Львівському сільськогосподарському інституті, де влада була більш лояльною.

Та люди, які змалечку звикли до важкої роботи, до того, що сподіватись можна лише на себе, взялися і тут будувати свій храм життя, де фундамент закладають батьки, друзі зводять стіни, а любов єднає душі... Збудували хатину, народили двійко чудових діток ...

Сидить біля розмальованого морозом, замерзлого вікна старенький дідусь Василь і наче це все було не з ним... Давно немає ні турботливої старенької матері, ні його веселої коханої Яринки. Біля ніг лепече маленька правнучка Ануся... життя продовжується...

Спогади, спогади...Які ж ви болісні, ви тривожите душу, коли серце прагне спокою, ви не даєте старіти, повертаючись у далеку молодість.

Дуже прикро, що з кожним поколінням відходить зі світу духовність. Здається, не потрібно мучитись від голоду й холоду, живемо на рідній землі, не бідуємо. Прикро, що здобувши свободу, забули про те, як довго до неї йшли!

Україно моя...

*Як правда на всіх єдина і рідний батьківський поріг,
Соборна мати Україна Одна на всіх, як оберіг...*

Україна – це слово, виткане віками. Україна – це слово, збудоване історією. Багатостраждальна моя Україно... Мученицька доля випала тобі упродовж багатьох століть. Палили тебе, топтали вороги-чужинці. Боліло твоє знеможене тіло, а ще більше боліла душа. Боліла від того, що серед твоїх кривдників були і власні діти, яких ти вигодовувала, підняла на ноги, а вони зневажали тебе.

“Ти шляхом праведним святим йшла до волі, Україно! Ти перед ворогом своїм не ставала на коліна. Ти до омріяних зірок йшла крізь терна, ти в душах сіяла добро, наче зерна”

І все, ж попри всі незгоди, була ти і щасливою, бо не всі діти покірно сприймали образливе прізвисько “хохол”, а гордо понесли у світ високе звання українця, ніколи не забували, хто вони і “яких батьків діти”. Щаслива ти, моя Україно, що над усе в житті вони любили тебе, свою неньку, “свою Україну убогу”, і за твої болі, за твої страждання йшли на Голгофу, карались, мучились, але не каялись.

Україно! Земле моя рідна! Найрідніший у світі куточок!

Усі ми серцем приростаємо до свого замріяного краю. Калинова кров тече в наших жилах, душа бринить чарівними піснями, ніжними і грізними, веселими і тужливими, як саме життя.

Господь благословив це райський край тим на муки і скорботу. Цим співучим миролюбним людям засівати б поле хлібами, творить нові пісні – перлини, а їм завжди випадало боронити Вітчизну від неволі.

Історії ж бо пишуть на столі, Ми ж пишем кров'ю на своїй землі, Ми пишем плугом, шаблею, мечем, Піснями і невірницьким плачем.

© Серета І., 2013

Українці мають всі підстави пишатися тим, що їхня Батьківщина не раз переживала дні могутності й слави, мала справді легендарних героїв, мужньо долала найважчі випробування. Відроджувалась, виростала з руїн, виховувала нові покоління, закоханих у рідну землю лицарів правди й волі. Ми можемо пишатися тим, що Україна ніколи не поневолювала інші народи, а лише захищала себе від ласих на чуже добро близьких сусідів.

Оті криваві бойовища не нами вибрані, бо не зі своєї воді ми кров ворожу проливали в рідному краю. Вони самі прийшли сюди не для братання, а щоб відібрати родючі землі, плюскіт хвиль Дніпрових, п'янку дорогоцінну волю.

Та завжди було кому постояти за Вітчизну. Згадаймо українських видатних діячів, що вклали великий внесок у справу нашої державності. Тарас Григорович Шевченко, Іван Франко, Богдан Хмельницький, Сагайдачний, В'ячеслав Чорновіл... Саме вони боролися і відали своє життя за правду, волю та незалежність України.

Коли маси гнули спина й покiрно хилили голови перед наїзниками, вони жили за принципом: “Воля Україні або смерть!”. Що за дух що за віра рухала ними?

Цей дух – дух одвічної стихії, що зберіг нас від татарського погрому, що вів Святослава до брам Цареграда, а князя Ігоря на ріку Калку. Цей дух підняв булаву Хмельницького й шаблю Мазепи. Чи може цей дух зломитися перед лицем смерті чи нелюдських мук? Ні, і тисячу разів ні! Щаслива ти, Україно, бо на твоїй сторожі стоїть цей нескорений дух, що, наче сфінкс єгипетської піраміди, оберігав і оберігає твою будучність. І коли ти падала, знала: він підніме тебе з колін, витре сльози з твого лиця, воскресить, як Фенікса з попелу, зродивши нові лави героїв-борців, які віддадуть за тебе своє життя.

“Не завагаймося виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагає свята справа нашої боротьби”, – ось їх закон, їх кредо. Хтось скаже,

що вони, одержимі цим духом, без серця. Так, у них і справді немає серця, бо замість нього – одна незагойна рана, що завжди болить. І ця рана називається Україна. І вона мучить їх, не дає спокійно жити, спати, пориває до відчайдушних вчинків і самопожертви. І якщо треба, вони не лише кров свою віддадуть по краплині, а й кості складуть у підмурок тої величної будови, що називається Українська держава.

Роки закінчення історичного факультету авторами оповідань

1. Бовгиря Павло – навчається на третьому курсі*
2. Бойко Володимир – 2011 р.
3. Бондар Лілія – 2012 р.
4. Бондарчук Дмитро – навчається на третьому курсі*
5. Борисова Ольга – 2012 р.
6. Боярчук Марія – навчається на четвертому курсі*
7. Валігура Оксана – 2011 р.
8. Водько Юлія – 2013р.
9. Грисюк Ірина – 2011 р.
10. Гут Ольга – 2008 р.
11. Гудима Наталія – 2008 р.
12. Галушук Олена – 2011р.
13. Гарбарук Альона – 2011 р.
14. Гречко Іванна – 2011 р.
15. Гомонець Вікторія – 2008 р.
16. Євчук Алла – 2011 р.
17. Жук Оксана – 2007 р.
18. Журанська Ірина – 2011 р.
19. Завірюха Ірина – 2008 р.
20. Зек Богдан – 2012 р.
21. Здунюк Ірина – навчається на четвертому курсі*
22. Ковальчук Тарас – навчається на третьому курсі*
23. Колядко Катерина – навчається на третьому курсі*
24. Краля Катерина – 2013 р.
25. Книш Сергій – 2011 р.
26. Кух Альона – 2008 р.
27. Кушнір Віра – 2010 р.
28. Ключук Юлія – навчається на третьому курсі*

29. Мартинюк Тетяна – навчається на четвертому курсі*
30. Мусій Ірина – 2013 р.
31. Мочкін Сергій – навчається на четвертому курсі*
32. Мурахович Катерина – навчається на четвертому курсі*
33. Мельник Олександр – 2011 р.
34. Ненаткевич Тетяна – 2011 р.
35. Омельковець Олександр – 2011 р.
36. Панчук Юлія – навчається на третьому курсі*
37. Пасік Анатолій – 2011 р.
38. Присяжнюк Марія – 2007 р.
39. Савицька Ілона – 2011 р.
40. Самойло Олена – 2011 р.
41. Серета Ірина – 2010 р.
42. Сидорук Альона – 2013р.
43. Стасюк Тетяна – 2009 р.
44. Скопович Ірина – 2011 р.
45. Самчук Зоряна – 2011 р.
46. Солодуха Алла – 2011р.
47. Слободська Олена – 2011 р.
48. Тарасюк Наталія – 2013 р.
49. Титус Роман – 2008 р.
50. Трофімук Тетяна – 2009 р.
51. Хоміч Дмитро – 2012 р.
52. Ходаковська Тетяна – 2011 р.
53. Холодна Анастасія - навчається на третьому курсі*
54. Чугай Олександр – 2012р.
55. Штанько Оксана – 2010 р.
56. Шинкарук Юлія – 2013р.
57. Якимчук Богдан – навчається на четвертому курсі*
58. Ярмушинська Лілія – 2013 р.

59. Яцечко Світлана – 2007 р.

*Інформація станом на червень 2013 року.

Збірник історико-літературних творів студентів історичного факультету
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Упорядник: Вікторія Прокопчук

Історія в літературних образах

Збірник історико-літературних творів

Редактори: Світлана Локайчук, Василь Голюк